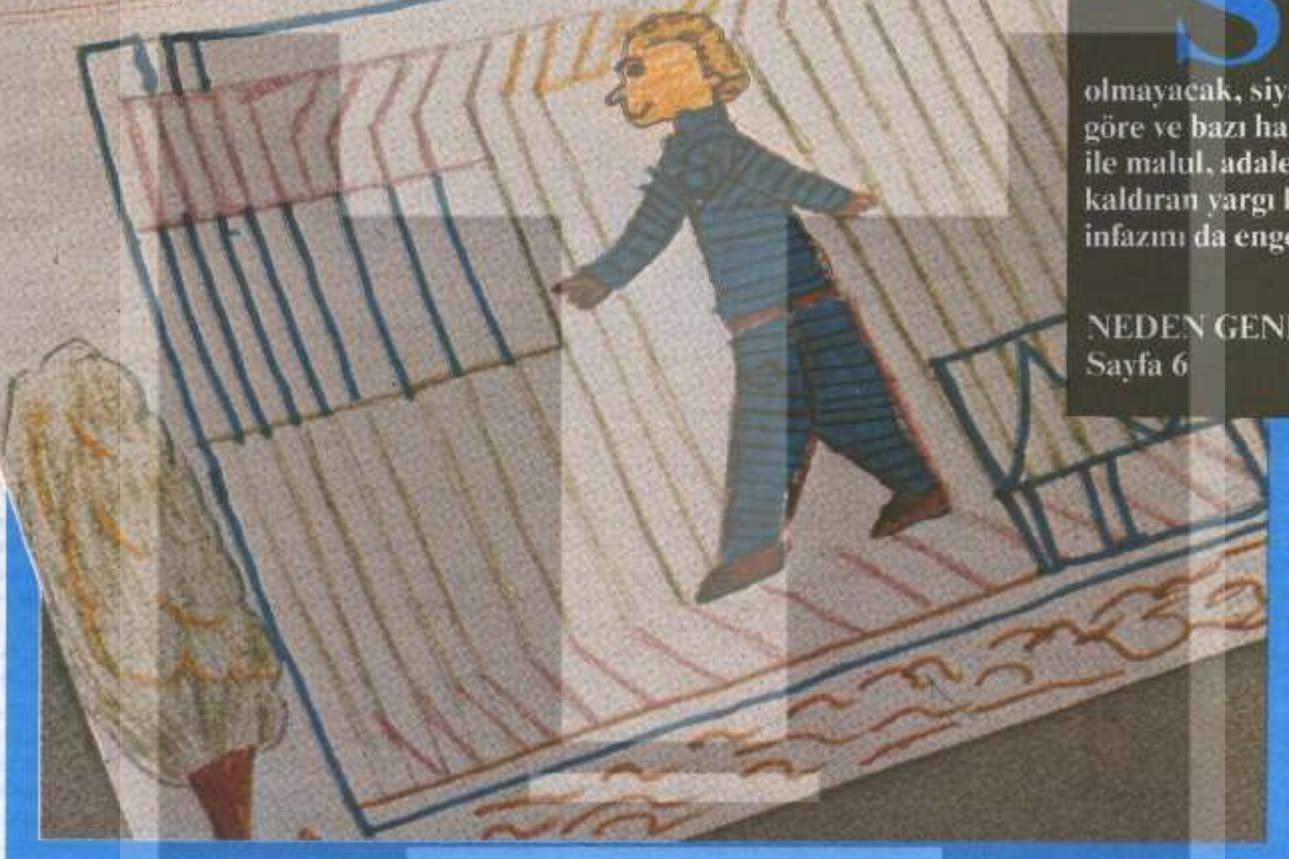

Görüs

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIKDERGİ ■ SUBAT 1987 ■

CLAUDIO
27/5/86 ROLANDO
DOMÍNEZ

“S

iyası 'suçları' kapsar şekilde çıkarılacak bir 'af' atifet olmayacağı, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldırın yargı kararlarının infazını da engelleyecektir."

NEDEN GENEL AF?
Sayfa 6

DAHA NİCE
DISK'LER KURULUR!...

YILMAZ ONAY İLE
SÖYLEŞİ

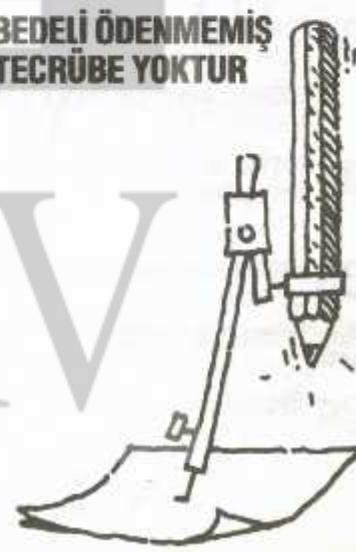

BEDELİ ÖDENMEMİŞ
TECRÜBE YOKTUR

“... Çırıl çiplak soyup soğuk su tutma. Tabii çiplaklık ayrıca aşağılayıcı bir duygudur. Soğuk su tutma bayağı uzun sürdü gibi geldi bana. Bu yaşta ne kadar dayanır vücutum, kalbim, tansiyonum, her şeyi o anda bilemiyor insan. Ama işte düşünüyorsunuz, dayanmaktan başka çare yok. Yani söylenecek bir şey yok, buyrun öldürün, diyor insan...”

TÜAV

- 3 BEDELİ ÖDENMEMİŞ TECRÜBE YOKTUR.**
MAHMUT ÇEBİ
- 5 HAK ARAMA CABASI**
AKIN BIRDAL
- 6 NEDEN GENEL AF**
ERGİN CİNMEV
- 8 YENİ YILDA SELAM ONLARA**
HALUK GERGER
- 9 YURTTAŞLIK HAKKININ DOKUNULMAZLIĞI**
MELİKE DEMİRAG - ŞANAR YURDATAPAN
- 10 İŞKENCE YOK DEMEK İŞKENCEYİ DESTEKLEMESİKTİR**
TURGUT KAZAN
- 11 CEZAEVİNDEKİLER SAHİPSİZ DEĞİL**
MUSTAFA ERYÜKSEL
- 12 "YETER Kİ YAĞMUR KESİLMESİN DIŞARDА"**
YILMAZ ONAY İLE SÖYLEŞİ
MEHMET SALIM
- 13 DEĞİNMELER KİTAPTA YERİ VAR**
SÜREYYA ÖRGÜN
- 14 DISK BİR NİTELİKTİR**
AYŞE YAZICI
- 16 DAHA NICE DISK'LER KURULUR**
ABDULLAH BAŞTÜRK İLE SÖYLEŞİ
ZEYNEP AVCI
- 18 DEĞİNMELER: OKUN UCU**
- 19 YAPAMAYACAĞIMIZ HİÇBİR ŞEY YOK**
OTOMOBİL-İS ÜMRANIYE ŞUBE BAŞKANI İLE SÖYLEŞİ
MEHMET SALIM
- 21 PUNTO FINAL**
- 22 DIŞ BORÇ SORUNU AÇMAZDA**
SADUN AREN
- 24 DEMOKRASİ SAFLARININ EKONOMİK ALTERNATİFİ**
SABAHATTİN KERİM
- 26 EKONOMİDE NİYETLER VE GERÇEKLER**
ÖZTİN AKGÜC
- 28 YA İSTİKRAR YA ÖLÜM**
CEVDET ERDOST
- 30 KANAYAN VİCDAN YARASI**
HALİM TOGAN
- 32 İLKELERİ YAŞAMA GEÇİRMEK**
CEM GÖNENÇ
- 33 KARARLILIGİN EN GÜZEL ÖRNEĞİ**
MUSA CEYLAN
- COŞKUYLA DESTEKLENEN EYLEM**
ZEKERİYA ÇAYLI
- 34 SOSYAL DEMOKRASİ VE DEMOKRATİK SOSYALİZM**
KENAN SOMER
- 36 MECLİS YÖNETİMİ DENETLER**
ZAFER ÜSKÜL
- 38 SAĞDAKİ DEMOKRASİ**
GENÇAY GÜRSÖY
- 39 30 GÜÜN İÇİNDEN**

YALNIZ DEĞİLİZ

Yayın tasarılanan her dergi kime, kimeye sesleneceğini, ne söyleyeceğini ve nasıl söyleyeceğini hesaplamak zorundadır. GÖRÜŞ içinde aynı şeşyapıldı. Aydınlarla, aydın gençlige, sosyal mücadele sürecinin ürettiği ileri işçilerle seslenecekti. Bu, yüksek düzeyde ama ulaşılır bir tarzda yapılacaktı. Yüksek, çünkü geleceğin mimarları "ortalama" düzeye, "ortalama" bilingüe işlevlerini yerine getiremezdi. "Toplum Mimarlığı" yem deejit, hatta "esas olan dünyayı değiştirmek" şarı ortaya atılmıştan once başlamış bir "meslek". Toplumun gelişim yasalarını ortaya çıkarıp bu mesleği bilimle donatın ilk öğretmenler insanlığın o gün için felsefede, iktisat biliminde hatta antrej olojide ulaşmış olduğu düzeyi özümseyip aşından öğretmenlerini kuramazlardı. Daha sonra bu öğretmen emperyalist çağdaşının artılarını tamamlamasıyla dünya'yı *fillen* değiştirdi, dönüştürün bir maddi güç haline geldi. Karmaşık bir tarihsel süreçin varlığı tüm farklılıklar arasından ana "kamuńiyetleri" ortaya çıkardığı için zordu bu öğreti. "Kara kaplı kitap" olmadıdan, kullanmak isteyenlere hazır reçeteler vermediginden, "somut durumun somut tahlilini" yapmaları için gerekli donanımı sağladığından ötürü zordu. Öğretiyi sıradan yaklaşımalarla dayanmaya çabalayanlar toplumsal gelişimin girdaplardında etiyip yittiler.

İşte bu yüzden GÖRÜŞün düzeyi yüksek olmalıydı. Okur, her yazı için olması bile zorluğunu biraz. Hazırlayanlar, yazanlar da daha anlaşılır olmayı becermemeliydi elbet. Bu, biraz daha zaman alacağsa okurların hoşgörüsüne ihtiyacımız var.

Neyl, nasıl söylemek sorusunu yanıtladı. Bir soru daha vardı yanıtlanması gereken: hicim. Tarihin en genç sınıfı, yepyen bir toplum ve yepyen bir insan yaratmak amacıyla kollarını sıvamışken dünün, evvelki günün biçimlerini, estetik sınırlılığını tekrarlamayacak, bir önceki sıuftan, bugünün egemeninden daha geri bir iletişim teknigiyle çıkmayacaktı arenaya.

GÖRÜŞ bu yüzden okurun karşısına yayıcılığın çağdaş estetik, görsel ve teknik standartlarını zorlayarak çıktı. Okurun, içeriğin yanı sıra buna da büyük önem verdiğini, "yazı duvarlarıyla" karşılaşmak istemediğine inanarak çıktı.

Bu inancımızın yerinde olduğunu gördük. Okurlarımız olumlu tepkiler ilettiler bize. Bunlardan birinde Zafer Sönmez şöyle diyor: "Derginizin 2. sayısını da aldım ve inceledim. Doğrusu bu dergi çikarmak için neden bu kadar geciktili anlamış değilim. Böyleşı yetkin bir çalışmayı ortaya koyacak insanlar vardı da neden bu kadar ağırdan alındı?" Elbette mantıklı nedenlerin vardı, ve belki de haklısınızdır nedenlerinizde. Her neyse."

Yurdumuzun en ileri birikimlerini temsil eden ve 80'li yıllarda direnç sembollerini olarak yaşayan aydınlarımız da katkılarını esirgemediler, hatta "yağdurdular". Subat sayısını okuduğumuzda sonda bu katkıların yoğunluğu Mart sayısını dolduracak boyutlarda. Yazlarını basmaya Mart ayma ertelediğimiz yazarlarımızdan, başta sayın Halil Çelenk ve Erdal Ataç olmak üzere özür diliyoruz.

Aynı konusunu insan hakları oluşturuyor. Ve böyle görünüyor ki insan hakları daha çok uzun bir süre temel konularımız arasında kabacak. Son bir yılda işkenceye karşı bu kadar yoğun iç ve dış tepkidle getirildiği halde, tüm bunlarla alay edercesine, Ankara'da *Yarın*'ı gençlere ve değerli tiyatro adamı Yılmaz Onay'a işkence yaptı. Eskiden bir söz vardı, "Türkiye'de hakimler var!" diye. Bu sözinin doğruluğu tartışılabılır ama şu kesin: Ankara'da işkenceler var! Ankara'da oldukları için de Türkiye'nin her yerinde varlar. İşkenceyle mücadele ederken bunu akıldan uzak tutmamalı hñc.

Ve unutmayalım, ne biz dünyada kimseyi yalnız bırakırız, ne de kimse bizi. Yalnız değiliz. Arjantinli sekiz yaşındaki arkadaşımız Claudio Rolando Dominguez de bizimle. Kapamızı süsleyen resmi, Uluslararası Af Örgütü'nün Türkiye'deki bir siyasi tutuklu için Arjantinli ilkokul öğrencilerine yaptırdığı yüzlerce resmin arasında seçti. Hapislik ve özgürlük kavramları 7-8 yaşlarındaki Arjantinli öğrenciler da hiç yabancı değil. Bu kavramlara yabancı olmamalarının günahı da ülkeyi koca bir zindana çevirmeye çahşanlara ait. Kapak resmini Türkiye'deki tüm tutuklu ve hükümlülere adıyoruz ve Rolando'ya sıcak bir selam gönderiyoruz!

Buenos días Rolando!

EKONOMİ VE
POLİTİKADA
Görüş
AYLIK DERGİ

- Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Cevat Keskin ► Yazışma Adresi: GÖRÜŞ Dergisi, Yayın-Dizgi Merkezi Nuruosmaniye Caddesi No: 5 kat 2 Çagaloğlu-İstanbul
► Fiyatı: Yıllı içi 500,- TL, yıllı dışı 4 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 sayı): Yıllı içi 4500,- TL, yıllı dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitas Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.
► Baskı: Hürriyet Ofset A.Ş. Sefaköy/İstanbul ► Genel Dağıtım: GAMEDA

BEDELİ ÖDENMEMİŞ TECRÜBE YOKTUR

Türkiye'de yaşayan insan, sosyalizmi "telaffuz etmek isterken" bile küçüksenmeyecek bir bedel verdi. Sosyal yaşamı sınıf bazında tanımlaya kalkışı son yılın bedelini de ödemeye devam ediyor.

Tarihsel tecrübesini hazırlan, başkalarının sırtından kazanma şansına kavuşmuş hiçbir halk olmamıştır. Bedelini ödemeden öğrenmek olmaz. Sosyal yaşamı temelden değiştirmek yeniden kuracak yetkinliğin bedeli ise hayli ağırdr.

Sadece öğrenmek değil, öğrenmeyi istemek de ağır bir bedel ödemeyi gerektirir. Mevcut durumundan kurtulmak, bir şeylerin değişimini öngörmek ve geleceğe ilişkin bir şeyler arzulamak, daha baştan bir bedel ödemeyi gözle almaktır.

Türkiye'de yaşayan İNSAN hiçbir bedel ödedi mi? Elbette ödedi. 1908 - 23 burjuva devrimlerini yaşarken ödedi. Demokrasiyi, öyle derinlemesine içinden değil, uzaklaşan tanımla isterken de ödedi. Sosyalizmi "telaffuz etmek isterken" bile küçüksenmeyecek bir bedel verdi. Sosyal yaşamı sınıf bazında tanımlaya kalkışı son yılın bedelini de ödemeye devam ediyor.

Türkiye'de İNSAN, bunca bedeli ödedi de, karşılığında ne öğrendi acaba?

Bunu tam olarak kestirmek mümkün değil, ama besbelli olan, öğrenciklerinin yetmediği, dolayısıyla da ödemek zorunda olduğu bir bedelin bulunduğuudur. Türkiye'de İNSAN, başını taşa vursa da bu bedeli ödeyecektir, vurmasada. Aksini savunmak için kanıt olarak ortaya "kolay bir tarih" konmalıdır.

Uzaga gitmek hiç gerekmez. "Zorunlu nedenlerle demokrasiye ara verildiğini" duyduğumuzdan, ve bunun doğal sonucu olarak "öğrenmeye başladığımızdan" bu yana, hala ödemeye devam ettiğimiz bedel nedir, hiç hesapladık mı?

Ödediğimiz bedel

Halk deyince akla kim geliyorsa, işçi, memur, köylü, esnaf, zanaatkar, emekli, serbest meslek erbabı, yüzde 25'ten geri kalmanın bir yoksullaşmaya uğradılar.

Yoksullaşmak, insanların fizik ve sosyal varlığında eşit bir erozyonun da birlikte gerçekleşmesi demektir. "İyi-kötü" bir aktualite izleyicisi, bizden istatistik veriler beklenmeden su söylemeklerimizi onaylayacaktır:

► Tarihsinde işler hiç iyi gitmedi. Beslenmesi kendi tarımsal üretimine bağımlı halk eskiye göre daha az beslendi, daha pahalı beslendi, daha ucuz besinlere yöneldi; et, süt, yumurta, balık, meyve gibi temel gıda maddelerinin kişi başına tüketimi azaldı; buna mukabil nişastalı besin maddeleri tüketimi arttı ve beslenme dengesi bozuldu.

► Bakım ve beslenme koşullarına sıkı sıkıya bağlı verem, tifo, tifüs, sarılık gibi hastalıklar yaygınlaştı. Çocuk ölümlerinde oran yükseldi;füll açığını yarattığı dramatik tablolar magazin basımında, rastlanmadık ölçüde yoğunlaştı.

► Fuhuş, karşıtı bütün değerleri ve kavramları altüst ederek artmaya devam ediyor. Kurtuluş yolunu olarak intiharı segenler çoğalıyor. Akıl hastalarındaki artış, ilgili uzmanlık kuruluşlarını bile hayrete düşürüyor.

► Küçük üretici ve esnaf için yükim olan iflaslar dalgası orta boy işletmeleri ezip geçiyor, yukarı sermaye gruplarına tırmanıyor, klasik ticaret kaideleri yerini dolandırıcılık, okuspuskusuluk vb. gibi ticaret türlerine terkediyor; rüşvet "vak'a" sayılmıyor, toplumun yarısı hacizli yaşıyor. Bankaların geri dönmeyen kredi alacakları mevduat hacmini aştı aşacak gibi. Yedi yıl öncesine göre bugün hiçbir şey yerli yerinde değil.

► Bütçede eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmet bakanlıklarının payları sürekli düşerken, sermaye gruplarına dönük kalemlerin payları ve bütçe dışı ve aynı amaca hizmet eden fonların hacmi sürekli artıyor. Gelir dağılımı tablosu en bozuk ülkeler Türkiye'nin peşinden geliyorlar, Türkiye insan hayatını yiyp bitiren (iş kazaları, trafik kazaları vb. gibi) olsuz olgular bakımından dünya birinciliklerini yillardır elinde bulunduruyor.

► Başka ve yeni varolma biçimleri gündeme geliyor; hamallık yapan öğretmen, iş portacılık yapan memur, otobüs bilet satan mühendis, balıkçı avukat, gişe memuru eczacı vb. gibi garip meslek bileşimlerini yadrigaya kalmadı.

► Yetmiş bin siyasi tutuklu, "siyasi tutuklumuz yoktur"; yüzlerce işkence kurbanı "bizde işkence yoktur"; bin kadar insan kaybı, "devletin ve adaletin elindeiniz" resmi iddialarıyla birlikte ve yanına ortadadır. İnsanlığın evrensel değerlerinden barışı, öz-

gürlüğü, insan haklarını vb. savunmak, hatta o kadar aktif de değil, şöyle "kazasız belasız" yaşamak bile mümkün olmuyor; bireylerin ve bütün toplumun sınırları sistemi gerilmiş bir yay gibi duruyor. Toplum, kurumlaşmış veya kurumlaşmamış bütün varlığıyla kendini, bireylerinin göz hapsinde hissediyor, "belanın" nasıl ve nereden ve ne zaman geleceğini kesintirmeden sürtünüp gidiyor.

Maddi yönleriyle bu denli ağır bir tahrifat geçirmiş herhangi bir toplumun manevi cephesinde esen firtinaları ve gerçekleşen kırımları tahmin etmek zor değildir. Toplum edindiği tarihsel deneyimin karşılığında bir manevi bedel de ödemektedir ve asıl ağır olan, gelecekte kendini hissettirecek ve gelişmenin engeli olacak olan da, işte bu ikinci turden bedeldir.

► Dışardan ve zorla dayatılmış bu ekonomik ve siyasal yaşam tarzına uyum gösterme çabasındaki toplumun en belirgin vasfi, yarınlı ilgilenevmemek, yarına ilişkin gündemi unutup güncel akıntıının peşinden sürüklenmektedir. Gününü kurtarma kaygusu ağır basan bir toplumun, kendi üzerine kapanıp yaşaması, dinamiklerini eritip yok etmesi, duyarlılıklarını yitirmesi, yerinde saymak söyle dursun, gerilemesi kaçınılmaz.

► Boyle bir toplumsal ortamın bilime prim tamadığını örneklerinden biliyoruz. Dolayısıyla bilim, bu toplumsal ortamda sürekli saldırısındadır. Bilime sahip çıkan ortodoksul toplumdan ve onun gidişatından "tecrit olmuş" gibi gözükür ve bundan da cesaret alarak "hurafe" (!) üniversitelerden siyasete her yanı kemirir hale gelir.

► Bu gibi toplumsal sonuçların bireyden bağımsız olarak olduğunu "istemeyerek" kabul etsek bile, bu sonuçların birey/insan üzerinde önemli bir etki yarattığını görmezlikten gelemez. Neresinden bakarsak bakalım son 6-7 yılda böyle olmasını isteyenlerin elde ettikleri kazanım, sadece toplumsal nitelikli gözükmüyor; toplumun genel göstergelerinin yoğun bir özetini durumundaki birey tipi de oluşup yaygınlaştı, siyasal rejimin değil ama toplumun geleceğini kurtarmak isteyenlerin de temeli olmayan bir insan vasatı baylı genișçe ortaya çıktı.

► Bireyin ve toplumun, biri ötekini belirleyerek derinleşen bu yozlaşması, siyasal bilimler yönünden "yenî" bir şey değildir ama önemli bir siyasal endişe kaynağıdır. Şu da var ki, bugünkü boyutlarıyla bile öyle bir toplumsal manzara Türkiye için "yenidir" ve eğer zengin bir tarihsel birikime sahip bulunuyor, rahatlıkla göğüsleme imkânında olacağı bu gelişmeyi toplum, önemli kayıplarla yaşamaktadır. Gelişkisi de budur ya, bu ağır sosyal enkazi ortadan kaldırıracak olan da toplumun kendisidir; eninde sonunda bunu başracaktır da.

Çelişki çözümsüz mü?

Çelişki ama, buraya kadar bilerek seçtiğimiz bir "anlatım biçimini" nedeniyle çözümsüz bir çelişki gibi gözükmektedir; çünkü kendi durumuna bir son vermek zorunda olan toplum, son vermek zorunda olduğu durumu nedeniyle kendigününü yitirmektedir. O halde nasıl ve neyle başarılı olmak zorunda olduğu bir görevi?

Bunun cevabı, bu "anlatım biçimimi" bulunamaz. Buraya kadar geniş bir parantezin içine bakın. "Toplum" parantezi tesbitlerimizi yerine oturtmak bakımdan gereklidi, genellemeye ihtiyaç vardı. Halbuki ortada bugün "toplumlar mücadelest" yok. Toplum kendi içinde geçmekte olan bir mücadele var. Bir mücadele, toplumun genel durumu nedeniyle "olgun" şartlarda gelişmeyip, şartların olgunlaşması, mücadelenin daha olgun şartlarda gerçekleşmesi ve bizatılı mücadelenin kendisinin olgunlaşması, toplumun bir bütün olarak içinden geçmemekle olduğu "törenme" sürecinde yatiyor. Öğrenmeye devam edeceğine göre toplum, ödemeye de devam edecektir.

Giriş açılı ve uzun vadeli perspektiften bakıldığı zaman görülür ki, belli sosyal koşullar altında "geri çekilen" toplum, öğrenmeye tamamladığı an, her şeyi değiştirmeye muktedir bir güçle kendini one surer. Değişen sadece toplumun öğrenmiş bulunmasıdır ve tek başına bu öğrenmiş olma durumu, derin bir sosyal değişiklik anlumuna gelir. Amatoplumun mevcut durumunu "kategorik" bir tanım getirmeye çalışırsınız, karşısında panige kapılmaktan kurtulamayacağınız bir tablo görmeniz mümkündür. Bu tabloyu şematik

tarih içindeki yerine —doğal ki kronolojik yerine— koyduğunuz zaman, şaşırınamaz mümkün olmaz.

Nitekim şaşırırlar, beklenenleri kapitalizmin çok çok ilerisindeken, şimdi söyle "cli yüzü düzgün" bir demokrasiyi fit olanlar, üstüne üstlük, böyle bir demokrasiyi ileri ve mutlak bir tarihsel amaç yerine ikame edenler az değildir. Ideolojik karamsarlık anlamına da gelen bu "geri çekilmek" bir boyutu mevcut şartlara boyun eğmek anlamında "gerçekçi olmak" ise, bir öteki boyutu da inançsızlık ve karamsarlıktır. Bunun politikaya çeşitli kılıflar içinde yansadığını görmekteyiz.

Sistematiğin bir değerler bütünlüğü içinde kendini gerçekleştirmeyi sürdürüler için, hatta sadece bunları için değil, kendine saygısi olan bir "tutarlılık" içinde kalmaya önem verenler için bile tiksindirici bir yozlaşma, cıvik ve ilkesiz bir ahlak gibi görünen bu "politik realite" nasıl karşılanmalıdır? Bunu da ödenmiş ve ödenecek bir bedel olarak görmekten başka çare yoktur.

"Sol" un bu türden "firesine" dönek, hain, oportunist yaftasını da yakıştırırmak doğru değildir, kolaycılık. "Sol"- "Devrimci" vb. gibi, kesin belirlenimi olmayan hareketlerden veya kişilerden —veya partilerden— böylesi, "siyasal kriz" dönemlerini sarsımadan geçirmelerini beklemek iyimserliktir. Bunlar, şimdi açacağımız temel parantezin dışındadır. Her biri yol gösterme ve akıl öğretme iddiasıyla yaşıyor olsalar bile, kendi akibetlerini, yığınlarla beraber öğrenip öğrenmemekle, kendileri tayin etmiş olacaklardır.

Toplumun kurtuluş güvencesi

O halde nasıl ve kimler ve hangi koşullarda, toplumun kurtuluş güvencesi olacaklardır; ya da toplum kimle ve hangi koşullarda kendini, bu şimdiden içinde bulunduğu "aşınmadan" kurtarabilir?

Bunu saptayabilmenin ilk koşulu "toplumu" aymaktır; toplumun içindeki dinamikleri birbirinden ayırdetmekdir. Bireylere ya da topluma "ahlakını koru, yozlaşma, basiretin kaybetme" gibisinden ahlak vaazları verilebilir ancak.

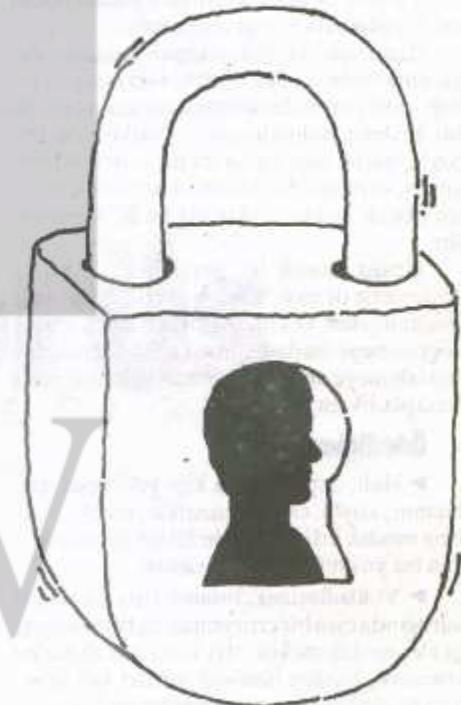
Daha önce deyimmiştim, toplumun tama- mi, bu ekonomik ve siyasal krizden, ağır da olsa bir bedel ödeyerek öğrenecektir; aşınan kimi değerlerini tamir ederek, aşınan kimi değerlerini de, varsın yok olsunlar diye terkederek, bunların yerine olmazsa olmaz nitelikte yeni değerler ve alışkanlıklar koyarak öğrenecektir. Öğrendiği varsayımları üzerine politika üretilmez, toplum öğrendiği zaman ancak politikalar gerçeklik kazanacaktır. Kendinde, topluma öğretmenlik gibi bir misyon ve hemedenlerin, ona "sivil toplum" uygarlığının hedef olarak telkin edenlerin akılda tutmaları gereken başlıca husus şu olmalıdır ki, daha ileri her insanlık ölçüsünün olduğu gibi, sivil uygarlığın ve bizdekinden ileri her toplumsal olgunluğun temelinde, "öğretmenlerin de katılıarak öğrencikleri" bir tarihsel dram bulunur; Madrid savunması heyecan ve değer olarak Bursa cezazevine kadar uzanır; Varşova yahudilerinin —filme alınması bilezor— direniş destanı, çağımızı kurtarmaya yollanmış mesih gibi adeta burjuvazının devrimini de gerçekleştiren Putikov işçileri, hatırlasına saygıda kurşur işlendiğinde Chabon Delmas'ı bile öfkendiren Fransız Rezistansı, ölümün bir hayat tarzımiş gibi ya-

şandığı Yunan Rezistansı ve daha niceleri, bizde henüz yeterince olmuşmamış sosyal ve siyasal değerlerin temelinde bulunur.

Öğrenme sırası işçi sınıfında

Tarihin uzun sükünet dönemlerini üç beş yıl sıyrıp büyük sancılar yaratın yorgan öğrenme zamanlarının bir başka karakteri de hemen daima bir tek sınıfı öğretmesidir. Şimdi sıra işçi sınıfındadır; hayatın bütün dersleri bu sınıfın öğrenip ayakları üzerinde doğrudan dönük olarak işlemektedir. Türkiye de bugün en dikkatli ve çalışan olması gereken öğrenci işçi sınıfıdır. Toplum olarak ödenen bedelin özümsemesi karşılığı işçi sınıfıdır ve ancak bu sınıf tarafından ifade edilebilir. Bu demektir ki, şu veya bu kadar zaman sonra, yanı onine, kendi iradesi dışında konmuş mesafeyi katettikten sonra toplum, kendine ödettilmiş bedelin karşılığı olan gelişmeyi, ister mütecanis süreçler içinde olsun, isterse sosyal nitelik sıçrama biçiminde olsun, her halükarda bu öncü sınıfın, esasen öncü olduğu için öğrenmiş ve öğrendiği için öncü olabilmiş sınıfın peşinden giderek yaşayacaktır.

Bu kadar genel ve belirlenmiş olarak kasatı gerçegin, yanı artık tartışılmazı beyhude olan bir bilimsel realitenin güncel politik çerçevesinde kendini hangi biçimlerle öne sürdüğünü ayırdetmek de, bu gerçegin kendisi kadar önem taşıyor. İşçi sınıfının bilimsel ideoloji ve politikalarının, somut siyasi durumda zenginliği, ancak bir zenginlik olarak üretilebilirse zenginlik olabilir. Toplumdaki veya daha yerine oturan bir deyimle, emekçi halk yığınları üstündeki karamsarlığı "tersüz" ederek politika haline getirmek, yanı, verili olmanın kabul edilmesi üstünde kurulan politika, giderek ve "çıkışızlıkta çare arama" adı altında "moda" olmaktadır. Halbuki toplumsal —ya da ulusal— geriye gitisen önüne gececek olan sınıf —ve yandaşları— karamsarlığın alternatifini olan politikalar üretmek, "çare aramak" değil, bizzat çare üretmek durumundadır. Sadece güncel olana, yahut sadece uzun vadeli geleceğe sahip çıkmak olmaz, yaşılmış ve yaşanacak olan bütün günleri ve bir bütün olarak tarihi sahip lenmemiz gerekiyor.

Hak Arama Çabası

Önümüzdeki sorun, demokratik hak ve özgürlükler sahip çıkma bilincinin yükseltilmesi ve etkinlik kazandırılmasıdır.

Zindanlar çırımızsı ona
Hapishanelerin en acımasızı.
Fazlaıyla hakkı olanın
Haklarına kulak asılmaz
Çünkü yoksulların hakları
Tıkanmış çantalar gibidir.

Bu, işkenceye uğrayan Latin Amerikalı bir çobanın türküstür. Tarih boyunca, her ülkede özgürlük türkülerinin yanılışları bir başka oldu. Ama, ezgisi, acısı ve çağrısını aynıdır. Sınıflı toplum düzenebine girişinde başlıdı, haksızlık sörmürü ve baskı. Ve sürücürülmesi için de işkence, yasaklar ve zindanlar.

Emekçi halkın uğradığı haksızlık ve baskı türleri Türkiye'de de değişik olmadı. Demokratik hak ve özgürlükler her türlü saldırya uğruyor. İnsanlık onuru, baskı ve işkence altında eziliyor. Haksızlık her alanda bütün boyutlarıyla yaşanıyor. Toplum susturuldu, istekleri bastırıldı. İnsanlar tek başlarına düşlerini sıkın ve sabrı dokuyan bir yaratığa dönüştürüldü. Sesin ve umudun önune yasaklar ve duvarlar dikildi. Çünkü, halkın sesi ve gücü, örgütür. O nedenle de halkın örgütleri dağıtıldı, kapatıldı ve cezalandırılmak istendi. Yönetenlerin, yönetilenler üzerindeki yurutme üstünlüğü eşitsizliğe ve adaletsizliğe dönüştü. Ama, bütün bunlar halkın hak ve özgürlük mücadeleşini susturamadı. Çünkü, insanlık onuru ve halkın örgülü gücü haksızlıklar her zaman yendi, bize de yenecek.

Geçtiğimiz günlerde Birleşmiş Milletler kırkibirinci İnsan Hakları Evrensel Bildiris de otuzsekizinci yılını tamamladı. Her ikisinin varlık nedeni, dünya banısı ve insan hakları içindir. Ama, her ikisi içinde başarı sağladı denilemez. Çünkü, Birleşmiş Milletler de bile üye ülkeler arasında eşit söz ve karar etkinliği gerçekleştirmemi. Akçalı katkı fazlası, bir iktam ülkeye üstünlük sağlıyor. İnsan Hakları Evrensel Bildiri de insan hakları ve özgürlükler yolunda önemli bir adım oldu. Ama, öngördüğü ilkelerin çoğu yaşama geçirilemedi. Bunun yanında, emperyalizmin uluslararası sömürüsü var. Sömürünün yanında kan ve gözüşi akıyor. Nükleer silahlananma yanıtı ve harcamaları sürüyor. Kurulu düzenlerin ayakta kalması için, sınırlı egemenliklerinin siyasi otoritelerine sürdürülür baskısı ve saldırları var. Oysa, banı, demokrasi ve insan hakları, uygar bir dünyanın bütününe oluşturur. Birinin eksikliği, insanlığı ve dünyayı sürekli tehdit altında tutacaktır.

İnsan Hakları, yaşama hakkı, insan güvenliği ve onurunu koruma. İşkence görmeme ve düşunce hakkı gibi temel kişisel haklarla başlar. İkinci olarak her-

kesin çırımsız kullanabileceği ekonomik-toplumsal haklardır. Üçüncüsü devletin ve örgütlenme haklarını içine alan siyasal haklardır. İnsan Hakları Evrensel Bildiris de bu haklar ve özgürlükler üzerine kuruludur. Bildiri Yi, Türkiye de kabul etti. Ne var ki, Bildiri'ye uymanasının hiçbir hukusallığı yapmasını yok. Yaptırımı olan sözleşme ve protokollerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi dışında hiçbirini onaylamadı. İnsan Hakları Evrensel Bildiris'in onaylanmamış olması da bir şey ilade etmiyor. Zira bu Bildiri'de öngördülen ilkeleri ters çevirip okursak, Türkiye'de yaşananların bir beigesi ile karşılaşırız: "İnsanlar, niteliklerinden dolayı ve doğuştan bir yaşama hakkına sahip değildir. İnsanlara işkence ya da zalimce ceza uygulanabilir. İnsanlar yasa önünde eşit degildir. İnsanlar keyfi olarak yakalanır, tutuklanır ve surgün edilebilir" gibi. Böyle bir yaklaşım biçimini 1982 Anayasası ve yasalar için de geçerli. Çünkü, yazılınlar değil yaşananlar gerçekliğin kendisini veriyor.

İnsan Haklarının kullanımında devletin sınırsız yetiliği belirleyicidir. Kimi yerde, uluslararası sözleşmeler karşısında, devletin kendi sınırları içindeki egemenlik hakkı, halkın üzerinde egemenliğine dönüsür. hak ve özgürlükler üzerinde bir engel oluşturur. Kimi yerde de devlet, hak ve özgürlükler açısından hukuk devleti yetiliği taşıır. Görevi de yurttaşlarının hakanını güvence altına almak ve yaşamın olmasını sağlamaktır. Sömürmeye, haksız kazaçılık ve rüşvetle karşı yurttaşlarının korunması ve sosyal adaletin egemen olmasını olanak sağlamak devletin işidir. Bunun oksine uygulama yapan devlet, demokratik devlet olma niteliğinden yoksundur. Ve o dönemin insan hakları ve özgürlükleri için istenmeyen bir düzen olduğundan er geç çırımlı vanılır.

Türkiye'de hak ve özgürlüklerin önünde antodemokratik yasalar var. Bu da kaynağını 1982 Anayasasından ve onun ideolojisinden alıyor. Antidemokratik hükümleri içeren 1982 Anayasası, hukuk açısından, insanların hakları arasında belirleyici bir engel oluşturuyor.

Devletin, hak ve özgürlüklerle yakışımı, onun yurt içi ve dışında saygılılığı-

nın ölçüsünü belirler. İnsanına ve halkına çarpan bir devlet, günümüzde kültür sapmalarında görüldüğü gibi, arabsık bir devlet anlayışını gündeme getirir. Bir devlet, anayasası ile toplumun hak ve özgürlüklerini güvence altına alamamışsa, şans ve talih oyunlarıyla güvenceyi sağlayamaz. Hak ve özgürlük, bir şans oyunu değil, bir rejim ve sistem işidir. Kazanılması da kitlesel ve örgütseldir. Bilinçli bir mücadele ile elde edilir. O nedenle hak ve özgürlükler, salt devlete ve siyasi iktidara bırakılamaz. Hak ve özgürlükler ihtiyaç duyan tarafından kılınıcıtır. Bu da bizzat halkın kendisidir ve kendisi olacaktır. Bu bağlamdaümüzde duran scrun, demokratik hak ve özgürlükler dayalı demokratik bir toplum döneminin kurulmasına yardımcı olacaktır. Son günlerde yaşanan hak grevleri, yürüyüşler, açık grevleri, örgütlenme çabaları ve baskılara karşı direnen yayan organizasyonların varlığı aydınlatır. Toplumun haberciliğini duyuruyor. Hak ve özgürlük tomcuğunun pallamaya yüz tutması, bellî çevreleri tedirgin ediyor, gözaltına alınması, operasyonlar ve işkenceler yoğunlaşıyor. Ama, tüm baskı ve saldırlar, hak ve özgürlük mücadeleşini geriletemeyecek. Çünkü insanca yaşama hakkı, doğuştan kazanılan ve insanlık bilinci ve onuruya kaynaşan bir haktır. Toplumumuz bu bilince ve erginliğine ermiştir. Yaşanılanların deneyimi ile sağlanacak birlikte, bizleri layık olduğumuz hak ve özgürlüklerle ulaşırıcaktır.

Günümüzde kullanılmaya çalışılan haklar, siyasi etkinliğin zaflarından değil, hak arama bilincinin kabartmasından ve kitleselliğe dönüştürülme çabasındandır. İnsan Hakları Derneği de böyle bir çabanın ve toplumsal gereksinimin çıkışıdır. Bu çıkış ayrıklıkları değil, ortak istek ve özlemlerin bir eksenin olarak gündemde-

▲ Akin Birdal,
"Halkın sesi ve gücü
örgütüdür."

NEDEN GENEL AF?

Siyasi suçları kapsayan bir af, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldırın yargı kararlarının infazını da engelleyecektir.

Genel af: Bazı suçların genel menfaat icaplarından dolayı unutturulması maksadıyla yapılan bir devlet tasarrufudur ki, yapılmakta veya yapılacak olan takibinveyahut hukümlü alına alınan cezannın kaldırılması neticesini verir."

Bazı düşünürler bu anlamda affi bir atif olarak görürler. Bizce, bugünkü siyasi suçları kapsar şekilde çıkarılacak bir af, atif olmayacağı, siyasi tercihlere göre ve bazı hallerde adli hata ile malul, adaleti ortadan kaldırın yargı kararlarının infazını da engelleyecektir. Bugün 121 kişinin kesinleşmiş idam cezası Meclis'in onayını beklerken, af konusu çok daha yakıcı bir önemle toplumun gündeminde bulunmaktadır.

12 Eylül yargılama neden bir genel af mı gerektiriyor? Bu sorunun yanıtı ancak yüzlerce kitap sayfası ile verilebilir de, özet olarak görüşünüzü açıklaymaya çalışalım.

12 Eylül Saat 04.00'de radyolarını açanlar, TBMM'nin, İç Hizmet Yasası'nın bir maddesine dayanılarak ortadan kaldırıldığını duydu. Ve yine aynı sesler 6 yıl boyunca, kendilerinin ortadan kaldırıldıkları TBMM'yi ve 1961 Anayasasının, ortadan kaldırımı teşebbüs edenlerin ceza görmeleri gerektiğini buyurdular. Bu emrin ifası için, emredenler tarafından gereklili mahkemeler kuruldu ve gerekli "yasul" düzenlemelere gidildi. Bu mahkemeler ve yasal düzenlemelerin amacı 12 Eylül'e verilen buyrukların yerine getirilmesiydi.

12 Eylül yargılamları emirle başlıdı. Ardından işkence geldi. İşkence sırasında kaybolan insanlar oldu. Gözaltı süreleri hiçbir ülkede görülmeyecek şekilde artırıldı. **Adı GÜVENCE olan gözaltı, 1402 sayılı yasanın 15. maddesine eklenen bir fıkrla tam 90 güne çıkarıldı, 90. günün sonunda da sanık sıfatı dahi almamış kişi hakkında lehe veya aleye bir delil ortaya çıkarsa gözaltı süresi 90 gün daha uzatılabilicekti, 1402 sayılı yasaya bir maddi daha eklendi (1402 ek: 7) Buna göre kişi tutuklansa dahi tutukevinde gözetme tekrar alınabilecek ve 90'ar günler tekrar işlemeye başlayacaktır. Sanıkların yargı güvencesi diye bir güvenceleri kal-**

mamıştı. Her sanık tutuklansa dahi her an yine gözaltına alınabilecek, her şey yeniden başlayabilecekti. Bir davada duruşma ifadesini begenmeyen stikyonetim komutanı veya savcısı sanığın tekrar gözetime alınmasını isteyebilcekti.

İskence kol geziyor!

Bu arada emniyet müdürlüklerinde neler oldu: Emniyet müdürlükleri insanların intihar için sezikleri belli başlı merkezlerden bitti haline geldi! Zamanın devlet başkanı ve hükümet sözcüsü İlhan Öztrak 16.3.1982 günü yaptığı açıklamada, 15 kişinin emniyet 1. şubelerinde olduğunu söyleyordu. Oysa Eylül 1980'le Eylül 1985'e kadar geçen süre içinde Emniyet'te 87 kişinin öldürülüğü isim isim biliniyordu. Tutuklevlerinde de insanlar ölüyordu. Ancak resmi ağızlarla göre ölüm nedenleri değişti. İşte bir duyuru da: 26 Aralık 1978'den Nisan 1984'e kadar 63.092 tutukludan 14'ü intihar etmiş, 23'ü hastalıktan 7'si açlık grevinden 2'si işkenceden ölmüşü, 7 ölüm olayı ise halen araştırılmaktaydı. Tam 53 kişinin tutuklevlerinde öldüğü söylenyordu. Yalmızca Diyarbakır tutukevinde 5 yıl içinde 32 kişi öldürülümüştü. Bu arada 3.2.1986 günlü gazetelerde işçileri Bakan son on yılda karakollarda 51 kişinin intihar ettiğini, bunların 44'ünün ise son beş yılda vuku bulduğunu söyleyordu. 1.2.1986 günlü Cumhuriyet gazetesinde Fikri Sağlar son beş yılda 800'ü aşkın insanın kaybolduğunu açıklıyordu. Evet, insanlar ölesiye hazırlık soruşturmalardan geçiyordu. Ve halen de geçmekte. Diğer yandan Hürriyet gazetesi 18.2.1986 günlü nüshastında son 6 yılda 56 polis memurunun intihar ettiğini haberini geziyor, neden olarak da çalışma koşullarının kötülüğü belirtiliyordu. Gerçekten çalışma koşulları kötüydü. Bu kadar insanı sorgulamak zordu. İşte Sedat CANER'in itirafları... Sistemli işkenceler, işkence yapmanın da ruhi durumunu etkiliyor, işkence maşasını intiharları kadar surukluyordu.

Davalar doğrudan polis tarafından tanzim edilen "ifade zabıt varakalarına" göre açılıyordu ve yürütülüyordu. Sanıklar durumlarında polis ifadelerinin gerçeği yansımadığını ispat etmeyordu. Her dosyadan işkence ve bu yöntemle imzalatılan ifadeler çıkyordu. Ve işte Askeri Yargıtay'ın işkencenin doğruluğu verdiği dönemlerde vermiş olduğu bir kararı: "Sanığın... emniyet yetkililirince tespit edilen ikrara müstemi bir ifadesi vardır. Sanık bu ifadesini cebir ve şiddet kurşusunda verdigini ifade ederek inkâr etmiştir. GERÇEKTE SANIGİN MEZKUR İKRARININ HÜR İRADESİNE İSTİNAT ETTİĞİNE, BASKININ OLmadığına, CEBİR VE ŞİDDETİN BULUNMADIĞINA MÜTEALLİK OBJEKTİF BİR DELİ-

LE DOSYA İÇİNDE RASTLANMAMİŞTIR..." Yani, asla işkence değil, işkencenin olmadığını mahkeme ispatlamamıştır.

Şimdilik sormak gerekiyor: İşkence ile adalet birleşebilir mi? İşkence ile alınan imzaların üzerindeki yazılar delil olursa adalet gerçekleştirilebilir mi?

Hepimiz hatırlarız, saat: 20.30 haberlerinin son dakikalarda doğru arkalarında Atatürk'ün bir vecizesiyle birlikte saç başı dağınık çoğu genç olan insanlar önlere bir çok kitap ve bazen silahlarda birlikte ekranda görüntüler ve spikerin sesi "filanca örgüt mensubu çok sayıda militan polisin bir dizi operasyonu sonu yakalandılar..." Ertesi günde gazetelerde aynı haber ve fotoğraflar... Oysa devletin TRT'si ve bu haberin yazan basın devamlı suç işlemektedi. Çünkü bu haberlerde yasağa göre masum sayılı insanlar kamuya suçu gösteriliyor ve zaten bağımlı olan sıkıyönetim yargıçları bir de bu yoldan etki altında bırakıyordu. Bununla da kalmamıştı; bazı yayın organlarında sanıkların polis tarafından imzalatılmış ifadeleri tefrika tefrika yayınlanıyordu. Oysa Basın Yasası'nın 30. maddesi aştıktır. Buna göre dava açılmadan önce soruşturmayla ilişkin her türlü evrakın yayınlanması yasak olduğu gibi dava açıldıktan huküm kesinleşinceye kadar yürütülmekte olan dava hakkında her türlü yorum da yasaktır. Ceza ise 1 aydan 6 aya kadar hapis ve 150.000,-TL para cezasıdır. Cezalar heptecil edildiğinden veya hapis cezaları para cezasına çevrildiğinden ve parayı veren cezadan kurtulduğundan bu huküm defalarca ihlal ediliyordu. Oysa Basın Yasası bu hükmüle mahkeme kararını koruyordu. Yani yargıçların etki altında kalmasına önleyordu. Birakin basını, TRT'yi bizzat Cumhurbaşkanı, Başbakan bile yürümele olan davalar hakkında beyanda bulunabiliyordu. Çalışma Bakanı, DİSK davası arifesinde, "kaftası kopasına sendikacı'lardan bahsedebiliyordu. Zaten bağımlı olan yargıçlar bir de böyle etki altına alındığında verilecek huküm adil olabilir miydi?

İste 12 Eylül hukukunun ve sonunda meydana gelmiş olan hukukszulüğün en önemli kanıtı: Cezadan kurtulmak mı istiyorsun? başkasını suçla... Yasamın görünürdeki amacı suç örgütlerini ortaya çıkarmaktır. Oysa yasanın getirdiği tek şey oldu. O da adaleti yaniltmak. Yasamın mimarı MDP milletvekili Faik Tarımçıoğlu "umduğumuzu bulmadık, pişmanlık yasası polis ifadelerini takviyeden başka bir iş yaramadı" diyor. Polis ifadeleri işe adaleti yaniltan etmenlerin başında geliyor.

Karar adil olur mu?

Mahkemeler hakimlerden kurulur. Hakimlerin idarede bağımsız olması gereklidir. İdari hiçbir mercenin, yargıçın seçilmesi ve

"Sanık duruşmaya çıkmazsa, avukatlarıyla görüşmezse, savunma yapabilir mi? Savunmasız yargılama olur mu? Olursa, yargılama sonunda verilmiş karar adil olur mu?"

özürlerinde tayininde söz sahibi olmaması elzemsidir. Bunlar bağımsız mahkemelerin en önemli özellikleridir. Mahkemelere bağımsız denmekle onlar bağımsız olmazlar. Peki bunca önemli davalara bakan, bunca idam kararları, bunca uzun süreli hapis cezaları veren sığıyonetim mahkemeleri bağımsız mıydı? Bir kere heyet üyeleriinden birisi oy sahibi olmasına rağmen hukukçu değildi. Kitasından kalkmış gelmiş bir subayı. Belki de mahkemeye tayinine kadar mahkeme yüzü bile görmemişti. Ya hukukçu hakimler? Onlar doğrudan askeri bir heyet tarafından ve Genel Kurmay Başkanı'nın görüşü alınarak atandılar. Sicil amirleri ise Sığıyonetim Komutandır. Yani atanmaları, terfileri, doğrudan sığıyonetim komutanının görüşüne bağlıydı. Yani 12 Eylül'le suçlananlar, suçlayanlar tarafından kurulan mahkemelerde yargılanıyorlardı. Suçlayanla yargılanan böyle bir hiyerarşik düzende yer alırsa verilen karar adil olur mu?

1402 sayılı yasa ve Askeri Yargılama Usulü Yasasına öyle hükümler getirildi ki, savunma adeta ortadan kaldırıldı. Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen sansız yargılamala başlandı. 1402 sayılı yasanın 18. maddesine (p) fikrasi eklenerek Ceza Yargılama Usulünün aleniyet ve sözslülük ilkesi ortadan kaldırıldı. Buna göre tutuklu sanıklar ancak kendilerini ilgilendiren oturumlara getirilecekti. Oysa Ceza Yargılaması sözlü usule tabidir, yazılı usul yoktur. Çok sanık yıllarca süreçte davalarda sanığın ifadesi alındıktan sonra kendisini ilgilendiren bir konu yok diye sanık hakimin yüzünü, hakim sanığın yüzünü görmeksiz yargıladılar. yargılamıyorlar. Sanık, tahliye dileğecelerini tutukevinin sansüründen geçirebilirse mahkemeye ulaşabilecekti. Öyle oldu ki, yüzlerce tutuklu samığ bulunan davalarda tek bir sanık olmadan duruşmalar açıldı. Sanıklar tutuklevlerinde, yargıclar genellikle salonlarda duruşmalar yapıldı ve yapılmaktı.

Temyiz hakkı 3 yıl kadar cezalarda kabul edildi. Biz avukatlar temyiz hakkımızı kazanalım diye haren müvekkilin 3 yılдан fazla ceza alabilmesi için uğraşmaya başladık.

Ve bağımlı Sığıyonetim Mahkemelerinin yanında bir de filen özel mahkemeler kuruldu. Bilindiği gibi, 12 Eylül'ün en önemli gerekçelerinden biri de 12 Eylül öncesi siyasette bulunan yasal siyasi partilerdir. 12 Eylül'den önce, bu partilerin yöneticilerini yargılamaya yetkili merci Anaya Mahkemesi ydi. İşte bu yasal güvence ortadan kaldırıldı. Ve yargılamaya yetkisi Sığıyonetim Mahkemeleri ne verildi. Yani yasal partiler açısından Sığıyonetim Mahkemeleri suçtan sonra kurulan mahkeme haline geldi. Hukukta bu mahkemelere **ÖZEL MAHKEME** adı veriliyor.

İşte tüm bunlar samığın savunma haklarını ilgilendiren belli başlı kurallardır. Ve savunmasız yargılamayı yargılama değildir.

Savunma hakkı baskı altında

Hımkınlara hep suçlu gözüyle bakıldı ve bakılıyor. Oysa onlar kesin mahkumiyet hükmüne kadar masumdu. Sadece sanıklara suçlu gözüyle bakılmadı. Onların avukatları, aileleri hep örgüt üyesiydiler! Bunu sokaktaki vatandaş söylemeyecekti. Bizzat سابق Adalet Bakanı Mardin Milletvekili Nejat ELDEM söyledi. Bakan tutuklevlerine ve savcılklara yazdı: 22.2.1985 gün

ve Ks. 4 13-40 sayılı genelde sığıyonetim tutuklularını "ideolojik fikrili" olarak niteliyor. "Tahliye olan her hükümlü ve tutuklu ile örgüt farkı gözterilmeksızın her haber gönderilmesidir... Örgütlerin savunmasını alan avukatların bir kısmı örgütlerle hükümlü ve tutuklular arasında haber köprüsü kurmaktadır... Tutuklu ve hükümlü aileleri de buralarda örgütler arasında haberleşmeye yardımcı olmaktadır. Cezaevi personeli arasında bulunan sempatisanlar da bu haberleşmeyi yapabilmektedirler..." dedikten sonra, tutuklular arası haberleşmenin en çok mahkeme salonlarında yapıldığını belirtiyor ve yöntemleri şöyle sıralanıyordu: "... İslamlaşmayacak şekilde ambalaj yapılmış dökümanların ağızda saklanması... permatik sandan yapılmış tüpleri edep yerlerine yerleştirmek..." ve daha birçok yöntemler. Bunnal dendikten sonra bu tip haberleşmenin de önlenmesi isteniyordu.

Nasıl önleniyordu biliyor musunuz? Tutuklu edep yerine döküman gizlemişse diye duruşmaya veya avukatla görüşe giderken çırılıplak soyundurularak makatına kadar aramıyor. Avukatla tutuklu görüşürken yasa aykırı şekilde telefonları dinleniyor ve konuşma banda kaydediliyor. Oysa 353/91. maddeye göre sanıkla avukat görüşürken yanlarında kimse bulunamaz. Daha sonra da bantı dinleyen, kendine göre bir delil bulursa bunu savcılığa bildiriyordu. 12 Eylül'ün bazı savcılardan da bunları iddianamelerinde yazabilirdi. Sırf bu uygulamalar nedeniyle yıllarca duruşmaya gelmeyen, avukatla görüşmeye çekmeyen tutuklular oldu. Sanık duruşmaya çıkmazsa, avukatıyla görüşmeyeceğine, savunma yapabilir mi? Savunmasız yargılama olur mu? Olursa yargılama sonunda verilmiş karar adil olur mu?

Once savunmanın hem sanık açısından hem de savunucu açısından yapılmaması istendi. Barolar, Adalet Bakanlığı'nın vesayetine bırakıldı. Valilere seçilmiş baro organlarını görevden uzaklaştırılmış ve yetkisi verildi.

Avukatlık yasasına eklenen ve daha sonra Anaya Mahkemesi'nce iptal edilen 154. madde değiştirildi. Buna göre, bir avukat hakkında devletin şahsiyetine karşı curlyerden birinden dava açıldığında avukat meslegini icra edemeyecekti. Örneğin savunma sırasında "polis müvekkilime işkence yaptı" dendiğinde, bir savcı bunu 159. madde kapsamına sokabildi ve avukat hakkında dava açılabilir. Bu madde özellikle siyasi davalarda savunma görevi yapan avukatlarla karşı Demokles'in kılıç gibi kullandı. Bunu da kalınmadı. 1982 yılı içinde birden bire siyasi davalarda savunma görevi yapan avukatların büroları vergi memurlarına adeta basıldı. Onca para kazanan meslektaşımız varken sığıyonetim davalarında savunma görevi üstlenmiş bu hukukcuların maliyece seçilmiş çok kaba bir vazgeçirme yöntemi idi. Denmek istenen aştı: Bu sanıkları savunmayın... Evet 12 Eylül hukuk anlayışı savunmaya işte bu gözle bakıyor.

Hükümler yoklukla maluidur

Milli Güvenlik Konseyi'nin ve Danışma Meclisi'nin çıkardığı yasalarla Anaya'nın uygunluğu sağlanmaya çalışıldı. Buna rağmen yine de açık vermemek için 1982 Anaya'sına geçici 15. madde eklandı. Buna göre, 12 Eylül 1980 ile TBMM Başkanlık Divanının kuruluşuna kadar geçen dönemde Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma

Meclisi döneminde çıkarılmış olan yasalarla karşı Anaya'ya aykırılık iddiasında bulunulamayacak. Anaya'ya aykırılık davası açılamayacaktır. Yani seçimsiz gelen kurulların iradeleri, seçime gelen TBMM'nin iradesine üstün kılınyordu.

İşte bu çarpık hukuki düzen nedeniyle sığıyonetim olmasızın Sığıyonetim Mahkemeleri halen görevde bulunabilmektedir. 1402 sayılı yasanın 23. maddesi gereğince, sığıyonetim mahkemelerinin görev süresi söyle belirlenmiştir: "Sığıyonetim kaldırılması durumunda, Sığıyonetim Askeri Mahkemeleri'nde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırıncaya kadar bu mahkemelerin görevleri devam eder." Oysa Anaya'nın 145/3. maddesi böyle değil. Maddeye göre Sığıyonetim Mahkemeleri ancak savaş ve sığıyonetim hallerinde görevlidir. Yani 1402/23. madde Anaya'nın 145/3. maddesine açıkça aykırıdır. Ancak 1982 Anayasası'nın yukarıda mahiyetini belirttiğimiz geçici 15. maddesine göre Anaya Mahkemesi'ne başvurma olağan yok.

Gerçekten bir çok davada, mahkemelerin görevsiz olduğu yolundaki itirazı geçici 15. madde gerekçe gösterilerek reddedildi. Ancak şunu açıkça beyan edelim ki, geçici 15. madde Anaya'da yer alsa dahi hukukun genel ilkeleriyle kesinlikle bağdaşmaktadır. Bugün ve yıllar sonra sığıyonetim mahkemelerinin vermiş olduğu kararların meşruyeti tartışılmaktadır ve tartışılmaktadır. Ancak tartışıması dahi gerekmeyecek kadar açık olan bir gerçek var. O da Sığıyonetim kalktıktan sonra sığıyonetim mahkemelerince verilen her türlü kararın YOKLUKLA MALUL olduğunu.

Sonuç

6 yıllık hukusuzluğu 2 dergi sayfasına sıkıştırılmıştır. Hala sürmektedir. 12 Eylül hukuk anlayışı ve yargılama hakkında yazısına yine de yetersiz kalacaktır. 12 Eylül hukuk ve yargılama arasında ölümler, sakatlar bırakmıştır, bırakmaya devam etmektedir. 27 kişi hukukuz yargılama sonunda idam edilmiştir. 121 kişi ise boyunlarına geçecek yağı ilmi beklemektedirler.

Bugün Yassıada kararları hâlâ tartışılmaktadır. Oysa o dönemde yalnızca 3 kişi idam edildi. Yaş nedeniyle idam edilememeyen Celal Bayar'a eceliyle ölümünde devlet töreni yapıldı. Yani hiçbir şey unutulmuyor, unutulmamıyor. Şimdi iş, yarınlarını bu ülkeye bağlamış yurtseverlere düşüyor. Toplumsal muhalefet, 12 Eylül hukuk anlayışı ve yargılamasının zorunlu kaldırılmıştır ve koşulsuz genel af talebinde odaklaşmalı ve siyasi affi yasaklılığı söyleyen (hukukun tartışmalı) Anaya'nın 14 ye 87. maddesinin değiştirilmesini sağlamalıdır.

"İşkence ile adalet birleşebilir mi? İşkence ile alınan imzalar üzerindeki yazılar delil olursa adalet gerçekleşebilir mi?"

YENİ YILDA MERHABA ONLARA

"Yurtaşıktan çıkışma", hukuksal tartışmayı aşmakta, toplumun demokrasileşme gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır.

Bu yazımızda kana-yan bir yara haline gelmiş, temel bir insan hakkının sürekli ihlaline neden olan ve demokratikleşme sürecini engelleyen bir sorunu, "yurtaşıktan çıkışma" konusunu ele almak istiyoruz.

"Yurtaşıktan çıkışma" işlemleri, 1980 12 Eylülünden bu yana sürekli olarak keyfi ve hukuk dışı bir biçimde uygulanmaktadır. Dönemin özel koşulları yanı sıra, "yurtaşıktan çıkışma" işlemlerinin söyle hukuksal dayanakları da bu uygulamaları, kaçınılmaz olarak, "keyfi ve hukuk dışı" olarak nitel-

lendirmeyi zorunlu kılmıştır. İktidarlarla öznel yorumlarda bulunma olağanı veren yasalarla, "yurtaşıktan çıkışma"yı siyasal nedenlerle bir yaptırıma dönüştürmeye istekli hükümetlerin bir araya gelmesi, bu yaygın insan hakkı ihlalini ortaya çıkarmıştır. Oysa, İnsan Hakları Evrensel Bildirisini "herkes bir uyruklu hakını sahibiştir" der, "kimseňin bu haktan keyfi olarak yoksun bırakılmayacağı"nı hükme bağlar. Anıtsaya da dahı "hiçbir Türk, vatandaşlıkla bağıdaşmayan bir cylemdede bulunmadıkça, vatandaşlığından çıkarılmaz" diye yazar, ama kişiler Türk Ceza Kanunu'na göre basit yaptırımlar getiren cylemler yüzünden vatandaşlığından çıkarılır ya da her yönে çekilebilir "abartma" ve "ulusal çatış" gibi kavramları içeren 140. madde dayanak yapılarak yurtaşlık haklarından yoksun bırakılırlar.

"Yurtaşıktan çıkışma", çok boyulu bir soruna dönüştüğü için, hukuki ve güçlü bir zemin oluşturursa da, hukuksal tartışmayı aşmakta, toplumun demokratikleşme gündeminin ana maddelerinden birini oluşturmaktadır. Gerçekten de, hukuka, hak arama olanaklarına, yargı bağımsızlığını büyük darbeyle indirilmiş bugünkü Türkiye'nde, söz konusu sorun, insan boyutıyla ve demokrasi savasını bağlamında da tartışılmalıdır. Salt hukuk açısından söylemesi gereken kısaca şudur: "yurtaşıktan çıkışma" işlemleri, tümünün yeniden ele alınmasını gerektirecek ölçüde, hukuksal dayanaklardan yoksun, insan haklarının evrensel normlarına aykırı ve keyfi bir biçimde yürürlüğe konmuştur.

Bugün öznel yargılardan sonucu "yurtaşıktan çıkışları" dışında, bu kutsalinsan hakından füilen yoksun kalan iki gurup daha var. İlk olarak, kimi gerçekleri yurt dışında dile getirenler, "Devletin hariçteki itibar ve nüfuzunu kırıak şekilde devletin dahili vaziyeti hakkında yabancı bir memlekette asilisiz mübalağalı veya maksadı mahsusamente havadis veya haberler nesreden veya milli menfaatle zatar verecek herhangi bir faaliyette bulunmuş vatandaş" olarak 140. madde kapsamı içinde kabul edilmekte; bu madde on olduğu "heşyildan az olmamak üzere ağır hapis" yaptırımı nedeniyle yurda girmemekte; dolayısıyla da füilen "yurtaşıktan çıkışmış" olmaktadır. Oysa, bugün bu madde nesnel bir biçimde uygulanacak olsa, öncelikle, bizleri yönetenlerin söz konusu kapsam içine sokulmalı gerekir. "Insan hakları uygulanıyor", "demokrasi söz konusu degildir", "işkence yaygın ve sistematik

bir biçimde uygulanmaktadır" diye Türkiye hakkında uluslararası kararlarla neden olan, ülkemizi uluslararası forumlarda ve dünya kamuoyu üzerinde küçük düşüren nice yönetici simdiye kadar, çoktan 140. madde kapsamına alınmamıştır. Buna karşılık, yurt dışında olup da, bu gerçekleri dile getiren ve böylece de ülkedeki olumsuzlukların halkımıza maledimedemesi gerektiğini hatırlayanlar bugün ülkeye gelememektedirler. Yurt içinde Türkiye'de yaygın bir işkence olgusunun varlığını söyle etmek, belirli bir mücadele sonucu ve tabii riskini de alarak, artık mümkünken, yurt dışında yaşayanlar dışarıda rehin tutulmuşcasına 140. madde kapsamı içine alınmaktadır.

İkinci olarak, Türkiye'deki "füli" durum nedeniyle, haklarında herhangi cezai bir koğuşurma olmamasına karşın, ülkeye gelmekten gelenlerin varlığı söz konusu. Hak aramanın olanaksızlaştırıldığı, düşunce açıklamaların, örgütlenmenin, temel hak ve özgürlüklerin bir ara tamamen ortadan kaldırıldığı, simillerdeyse göstermelik hale getirildiği bir ülkeye gelebilmek, kuşkusuz, filen olanaksızlaştırılmıştır. Bu durumun suçunu yurt dışında yaşayanlara odetmek, elbet hukukun, aklın, viedanın kabul edileceği bir şey değildir.

Bu haksız tabloyu ayrı bir biçimde insanların dramına dönüştüren iki olguya daha işaret etmek gerekiyor. Yurtaşıktan çıkışları ülke içindeki mal varlıklarının tasfiyesiyle de karşılaşmaktadır, çok daha önemli, ailelerin parçalanması olgusunu da beraberinde getirmektedir. Genellikle iç savaş yaşamış ve çeşitli nedenlerle bölünmüş ülkelerde görülen "ailelerin parçalanması", bugünün Türkiye'nde "yurtaşıktan çıkışma" işlemleri yüzünden, yaşamın gerçeklerinden biri olmuştur. Böylece orta çağ hukuk anlayışına benzer biçimde, sadecə "suçu" değil, onun aile bireyleri de cezalandırılmıştır. Dışarıya göç için gerekli, vize, para gibi sorunları çözebilenler ise, bu kez karşılıklarında devletin pasaportı engelini bulmakta; ebeveynleri yurt dışında yaşamak zorunda bırakılmış küçük çocukların dahi pasaport alamamaktadır. Yetkililer "yurtaşıktan çıkışma"yi yeterli ağırlıkta bir ceza olarak görmüyorlar ki, bu kişileri bir de bu yoldan cezalandırmayı, onlardan ayrıca böyle intikam almayı düşünüyolar.

Yurt dışında yaşamayı ancak "yurt" kavramını ve sevgisini bilmevenler hafife alabilir, bir "siyasal yaptırım" a dönmüşürebilir.

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) — 7 Ekim 1920

Vakıf ve Yedi İşletme İste-
Bağışkarak Menzili Duyuruları ve
Yayın Genel Müdüriyeti
Sayıra.

17 Haziran 1988
SALI

Sayı : 19137

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayı : 86/10706

EKL içinde kimlikleri yazılı 20 (yirmi) kişiye Türk vatandaşlığının kaybetirilmesi ve bu kişilerin Türkiye'de bulunan mallarının hızla tâifî edilmesi; İçişleri Bakanlığı'nın 20/3/1985 tarihli ve 21328 sayılı yasası üzerine, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 23inci maddesinin 13/2/1981 tarihli ve 2383 sayılı Kanunun 6 no'lu maddesi ile eklenen işi bendo 3 üçüncü fıkrası ile 403 sayılı Kanunun 15inci maddesinin 1.indi fıkrası hükümlerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 29/5/1986 tarihinde kararlaşılmıştır.

Kanun EYLEH
Cumhurbaşkanı

T. ÖZAL
Başbakan

I. K. ERDEM
Düzenleme ve İstihdam Bakanı

A. TEŞEHİRÇİ
Düzenleme Bakanı

Z. YAVUZTÜRK
İstatistik Büyükelçi

M. İBANOĞLU
Milli Eğitim Bakanlığı ve Spor Bakanı

V. ATABOV
Üçüncü Büyükelçi

H. C. ARAK
Sosyal ve Tıbbi Sağlık Bakanı

K. ORHAN
Düzenleme Bakanlığı

M. T. ITILİZ
Düzenleme Bakanlığı

F. AKYOL
İstatistik Büyükelçi

J. B. GÜRAY
Sosyal ve İstatistik Büyükelçi

H. H. OĞAN
Tüm Orman ve Köylük Bakan

S. H. TORŁ
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

A. U. YILMAZ
Düzenleme Bakanlığı

A. KARAYELİ
Düzenleme Bakanlığı

A. M. YILMAZ
Geçici Bakan V

J. B. GÜRAY
Sosyal ve İstatistik Büyükelçi

H. H. OĞAN
Tüm Orman ve Köylük Bakan

S. H. TORŁ
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Türkçe ve İdare Bölümü Sayı : 1

Resmî Gazete Fıhristi 32. Sayıdadır.

Ancak "vatan" ve eplerindeki dolarlar ve bankacılıklarıyla değerlendirenler yurt dışında yaşamın acısından habersiz olabilirler. Yurt dışında yaşamak zorunda kalmış bir dostum söyle diyor: "Bizler, her an geri dönersek ve hiçbir zaman ülkemizi göremeyecek biçimde yaşamaya alısmalıyız." Bu görüş onlar açısından kaçınılmaz ve gereklidir. Bununla birlikte, yaşamın 12 Eylül çerçevesinde iç ve dış odaklarca yeniden oluşturulmaya çalışıldığı bir evresinde, onun kutsal boyutlarından biri olan "yurtaşlık yaşama ve uyruklu hakları", çaresizliğin haksız mengenerlerine bırakılmamalıdır.

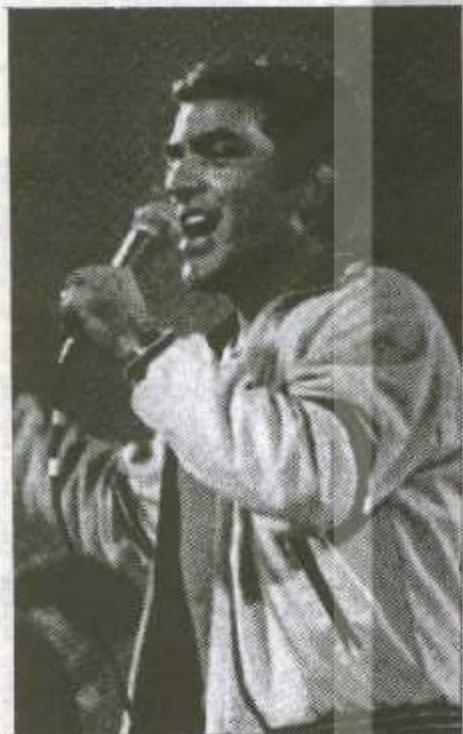
Demokratikleşme, artık tarih ve deneyimler göstermektedir ki, tüm boyutlarıyla ele alınıp yaşama geçirilemeyeceksiz kalmaktadır. Bu eksiklik, bu güdüklük, giderek seçeneklerin tam olarak ortaya konabilmesini engellemektedir. Bu durumun bir sonucu olarak da demokratlar, ilericiler asil işlevleri-

ni tamamlayamayınca, yetersiz demokratik ortam içinde gericiler, karşı devrimci, işbirlikçiler, yeniden toparlanacak güçlenecek zemini bulabilmektedirler. Konjunktürel avantajlardan yararlanmak ve oportunist tutumlar, genellikle; "sağ sapma", yanı karşı tarafın gücünü abartma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu durumda da, "verilenler" ile ya da kolayca "elde edilenler" ile yetinmekte, "eksiklik" kaçınılmaz olmuştur. Konumuz bağlamında düşünüldüğünde, yurt içindeki demokratlar, büyük ölçüde yitirdikleri kendi "yurtaşlık hakları" ni eksiksiz olarak, ancak bu hakkı aynı biçimde yitirmiş olan "dişardakiler" ile birlikte kazanabilirler. Nasıl bugün tek bir yurtaşça yapılan işkenceye karşı çıkmamak, yarın kendimize işkence yapmasını kabullenmenin nesnel ve öznel ortamını yaratırsa, aynı biçimde, haksız olarak yurtaşlıktan çıkarılanların durumunu (koşullar iyileşinceye kadar) gözardı etme dü-

şüncesi de, özüne dokunulamaz bir hakkı simdiden herkes için teslim etmekle eşanlamlı olmaktadır. Burada görev, hiç kuşkusuz, yurt içinde yaşayan demokratlara düşmektedir. Bugün Türkiye'deki her demokrat bir tarafa, haksız bir biçimde yurdaklıları engellenenlerle birlikte dışarıda yaşıyor olmalıdır. Bu açıdan, onların haklarını savunmak aynı zamanda kendi "yurtaşlık haklarını" savunmakla eşanlamış, bunun da ötesinde bir yurtaşlık görevi, borcudur. Vatani banka hesaplarıyla değil de, yurt sevgisi ile kavrayanlar, borçlarını da banka çekleri ile değil, mücadele ile ödeyebilirler. Haksız bir biçimde "yatandaşlığından çıkarılanlar" in hakları artık Türkiye'deki demokrasi savaşının temel boyutlarından biri haline getirilmemidir.

Bu umutla, yeni yılda merhaba! tüm yurtaşlarımıza. ■

"Yurtaşlık Hakkının Dokunulmazlığı İçin Verilen Mücadelede Ayrımlı Yapılmamalı"

Yurtaşlıktan çıkarıldım! Resmi gerekçe: 'Devletin iç ve dış güvenliğine aykırı hareket etmek.'

Kendi açılarından haklı olmuş '12 Eylül Devleti', iç ve dış güvenlikten ne anladığını 'İcraat'ıyla gösterdi. Toplumun tüm kurumlarının emirle hızaya getirmesi 'İç güvenlik' (kimin güvenliği ise?) ekonomik ve politik olarak tam bir 'Bati'ya bağımlılık' 'dış güvenlik'miş.

Yurtaşlıktan atma **ilekli** bir uygulama. Türkiye'yi bu utançtan kurtarmak için uğraşmak zorunda olduğumuzda bile utanırız. Ama ne yazık ki gerçek bu Çabolamızın daha ilk adımda -sık sık tekrarladığımız- bir hatadan kaçınmamız gerektiğini vurgulamak isterim: "Bari bir kısmını kurtaralım" derken bir HAKKIN ÖZÜNÜ FEDA ETMEMELİYİZ. Daha bir kaç gün önce, bir yayın organından aradılar: 'Eilmem kaç kişiyi öldürmüştür teröristleri TABİİ Kİ konu dışında tutacağız' denildi. HAYIR, HİC DE TABİİ DEĞİL.

"İşkence" denen insanlık suçuna karşı çatışken nasıl AYRIM YAPMAKSIZİN

"herkes için işkenceye" karşı çıkyorsak. "Yurtaşlık hakkının dokunulmazlığı" için verilen mücadele de ayırmısız HERKES için yürümevidir. Düşünce ve eylemleri bize ıysun veya ıymasın. HİC KİMSE, hatta **bu uygulamaların yapanları bile** yarın, öbür gün T.C. yurtaşlığından kendi istekleri dışında atılmamalıdır.

Ben, kendi Türkliğümü 12 Eylül yöneticilerinden değil, ana-babamdan, çevremden, okullarından, kısacası içinde ve kültüryle büyündüğüm toplumundan aldım. Pasaportum ne renk olursa olsun Türküm. Bu gerçek sadece bana ait değil, bu hakkı gasbedilen herkes için geçerlidir.

"Katil-terörist" kavramına da ayrıca dikkat! Bir terör olayında, "oldurulen" kadar "olduren" de "terör kurbanı" olduğunu unutmamak gerek.

Terörü, kendi amaçlarına ulaşmak için "bilerek ve isteyerek" lezgâhlayan ve "lyice azıtmamasını bekleyen" birinci derecede suçlular elbette bir gün ortaya çıkarılacaktır.

Sanar Yurdatapan

Ocak 981. Kıbrıs'tayız Türk, Yunan, Kıbrıs filmlerinin gösterildiği dostluğ şenliğine katılıyoruz. Sürü filminin galası için beni davet ediyorlar. Sanar, Zeynep ve ben gidiyoruz. Açılsız gecesinde Sanar imkamızın adına Türk, Yunan ve Kıbrıs insanlarına söyle sesleniyor:

"Sanat insanların mutluluğunda, halkın dostluğunda ve kardeşliğine hizmet ettiği ölçüde çağına lâyık olabilir."

Yunanistan'ın Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin yürekli barışsever insanları her zaman bilirler, ve İnanırlar ki, bugün ne olursa olsun, mutlaka ve müllaka bu halklar yarın eple, yanına, dostça yaklaşacaklardır."

Yıl 1986. Almanya'dayım. Türkiye gazeteğine bakıyorum. Teodorakis, dört konser vermek için İstanbul'da. Türk ve Yunan halklarının dostluğundan konuşuyor. Yunan basını veriyor, veriştiriyor sanıçrıya.

Tıpkı boyalı Türk basınının o günlerde bize saldırdığı gibi. Özlemimiz dileklerimiz aynı. Aynı şeyle söylemişlik biz de Atina'da biz zamanlar. Arada bir fark var. Teodorakis bugünkü şartlarda

vatandaşlıktan çıkarılmıyor. Fırsatını bulsalar onu da yaparlar eminim. Albaylar Cuntası zamanında yaptıkları gibi.

Boylesi ilkel uygulamaları Hitler Almanyası'nda, sonra da Yunanistan'daki Albaylar Cuntası zamanında görüyoruz. Ama bugünkü Alman anayasasında, "VATANDAŞLIK DOĞUMLA BAŞLAYAN BİR HAKTIR, KİMSENİN BU HAKKI HİÇBİR DURUMDA ELİNDEN ALINAMAZ" diley ya-

zar. Ben Türk'üm. Türkiye'de doğdum ve 24 yaşına kadar orada yaşadım. Bu gerçeği hiç ama hiç kimse, hiçbir yönetim, rejim değiştiremez.

Gün gelecek bizim anayasamızda da **vatandaşlık hakkının** kutsallığı maddesi yer alacak buna eminim.

Hasretle, umutla Hoşçakalın...

Melike Demirağ

İşkence Yok Demek İşkenceyi Desteklemektir.

*Madem ki, işkenceye karşı olduğumuzu söylüyoruz,
o halde önlem almaktan niye korkuyoruz?*

şkence olayları bütün bir toplumu yaraladı. Evet yıllar yılı hep insan haklarını konuşuyoruz. Hep daha sağlıktır bir demokrasiye geçmek için uğraşıyoruz. Buralar yararlı da oluyor. Ama, işkence tartışmaları tam tersi sonuçlar veriyor. Bir toplum bu kadar yoğun biçimde işkenciyi konuşursa, demokrasiyi kurabilmeye şansı azalır. Çünkü, zamanla korku ağır basmaya başlar. Ve korkunun egemen olduğu yerde, demokrasiyi savunacak güçlerin kolu kanadı kırılır. Bu bakımdan, işkenceyi konuşup bırakmak olmaz. Böyle bir durum işkencenin cesaretini artırır. Ve toplumu huzursuz kılar.

Delil sorunu

Bugün oianları görüyoruz. Kullanılan yöntemleri bizzat işkenceli polis anlatır. Filistin askısı, elektrik şoku, fosseptik çukuru ve işkencede ölen gencecik insanlar. En son Yılmaz Onay'a yapılanlar. Bütün bunlar "diş kaynakı" ve "maksatlı" kâralamalarıdır deyip işin içinden çıkamayız. İçişleri Bakanı işkenceye ilişkin "delil" istiyor. Oysa bilenler bilir ki, işkencenin delili olmaz. Olamaz. İnsanlar bilinmeyen bir yerde uzun süre tutuluyor. Oraya avukat gitmemiyor. Sanığın yakını gitmemiyor. Gözler bağlı. Bu koşullarda delil nasıl sağlanacak? Zaten yapılanlar iz bırakıyor. Iz kalmışsa, geçinceye kadar bekleniyor. Ancak işkence ölümle sonuçlanmışsa, bir küçük "delil" doğmuş oluyor. O zaman da, sorumlunun kimliği saptanamıyor. Yanlı ölüm bile "jelli" sağlanamaya yetmiyor.

Evet, işkence konusunda durum bürdür. Başta Başbakan olmak üzere herkes soruna çözüm bulmak zorundadır. Yürütmeye ve yasama, özellikle iktidardır partisi ile muhalefet, inandırıcı ve etkin yollar traçmalıdır. Haberler eski boyullarını aştı. Kamu vicdanı derin yaralar almıştır. Bu yara sarılmışdan demokrasiye varılmaz. Tartışmaları olduğu yerde bırakmayız. İşkence söylemleri ortak durmalıdır.

Eğer gerçekçi davranışsak onumuzda yollar var. Madem ki işkenceye karşı olduğumuzu söylüyoruz, o halde önlem al-

maktan niye korkuyoruz? Bütün bu tartışmaları **İşkence yoktur** diye cevaplayıp bırakmak olmaz. Gerekli önlemler alınmazsa, hem işkenceli cesaretlenir, hem işkence söylemleri çığ gibi büyür. Ve işkencenin söylemlisi bile topluma zarar verir. O halde, eğri oturup doğru konuşalım. Neler yapabileceğimizi araştırap tartsıyalım.

İşkenceli ceza

Önce, işkencenin **cezalandırılacağı** ortaya koymalı ve inandırıcı olmalıdır. Bir kez, ceza gerçekten "ceza" olmalıdır. Ve mutlaka uygulanmalıdır. Bugüne kadar olanlar gördük. Yasal parti yöneticisi ile sendikacılık yapanı 10-15 yıl dernek kurana 8-10 yıl, duvara yazı yazmış olana 7-8 yıl, gencecik bir insani işkencede öldüren güvenlik görevlisine 4 yıl ceza veriyoruz. Üstelik, yasal parlı kurmuş olanı sendikacılık yapanı dernekte çalışanı, sur yazanı, konuşanı tutuklarken, yasa (1402/4) özel hukum koyup güvenlik görevlilerinin soruşturması sırasında **tutuklanamayacağını** kabul ve ilan ediyoruz. 2965 sayılı yasanın 23. Maddesi ile cyni hukmu yineliyoruz. Ve sonuçta, işkence suçundan mahkum olmuş görevliler elle-rini kollarını salıyarak aramaza karışıyor. Mahmut Dikerdem, Reha İsvan ve Ali Sirmen hakkındaki tutuklama müzakerelerini uygulayabilen devlet, işkencede adam öldürmüş kendi polisleriyle ilgili kesinleşmiş hukmü yerine getirmiyor, getiremiyor. Ve bu durum işkencenin cesaretine cesaret ekliyor.

Örneğin, İstanbul 2 No'lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nde görevli iki yargıç (Hak. Yzb. N. Gürkan ve Hak. Yzb. N. Çelinkaya) 20 Aralık 1986 günü (Üçlü kararnameyle) atanıverdi. Atanan yargıçlar ölümle sonuçlanmış işkence sanıklarını mahkum etmiş. Peki bu atama bir tesadüf müydü? Ve böyle bir "tesadüf" işkencelere cesaret vermeyecek miydi? Acaba, Askeri Yargı bağımsızdır diyenler, bu atamayı nasıl izah edecekler? Üstelik, sanık polisler görevlerini sürdürdüyordu. Hakkında disiplin soruşturması açılmamıştı. Hatta, bunlar terfi bile edebiliyordu.

İşkenceye karşı olanlar, bu görüntüyü silmek durumundadır. İşkencenin gerçekten cezalandırılacağı ortaya konmalıdır. Ve tek adım olarak hukmü kesinleşmiş tüm işkencelerin sayısalıklanmalıdır. Kendileri yakalanıp infaza başlanmalıdır. İşkenceye ilişkin yeni düzenlemeler yapılmalı, cezalar artırılmalıdır. 1402 sayılı yasanın 4. Maddesi ile 2965 sayılı yasanın 23. Maddesindeki **tutuklama yasağı** kaldırılmalıdır. Tüm işkencelerden hesap sorulacağı açıkalanmalıdır. Kimse güvenlik görevlileri kararsızlığa düşün istemiyor. Elbet, yasal sınırlar içinde görev yapan polis hiçbir korkuya kapılmamalıdır. Ama, işkenceler multaka korkutulmalıdır.

Muhalefetin görevi

Ne var ki ANAP soruna böyle bakmıyor. Hep söylenenlerin "maksatlı" olduğunu belirtip bırakıyor. Ve bu tutumdur işkenceli cesaretlendiriyor. O halde muhalefete çok ciddi görevler düşüyor. Bir kez Başbakan ile İçişleri Bakanı'nın işkenceliye cesaret veren davranışları teşhir edilmelidir. Ayrıca, iktidara gelindiği zaman geniş bir işkence araştırması yapılacağı ve suç işleyenlerden hesap sorulacağı ilan edilmelidir. Yasa dışı emirler uymayan kimseyi kurtaramayacağı bu araştırmanın (zamanına ugratmadan) sonuçlandırıldığı belirtilmelidir. Böyle bir adım işkenceli korkutarak caydırıcı sonuçlar yaratabilir.

Savunma hakkı

İkinci olarak savunma hakkını doğru anlamak gerekdir. Suçlamayla birlikte savunma görevi başlayabilмелidir. Gözaltına alınan kişi avukatıyla görüşebilmelidir. Ama, İçişleri Bakanı böyle bir uygulamayı kabul etmem diyor. Bu yolla deille rin yok edileceğini söylüyor.

İkinin bu anlayış değişmelidir. Hukuka inanıversak avukatı adalete düşman sayamayız. Sorgu kapalı kapılar ardına saklanamaz. Gerçek arayanlar aydınlatan korkmaz. Kabul edelim ki, ne olursa o o karanlıkta oluyor. Bütün demokratik ülkelerde, örneğin İtalya'da, Almanya'da savunma suçlamayla birlikte başlıyor. Anayasının 37. Maddesinde **savunma hakkı** duzenlenirken "yargı mercileri önünde" deyimine yer verilmesi, daha önce bu hukün kulanılamayacağı anlamına gelmez. Nitekim, Amerikan Yüksek Mahkemesi ABD Anayasasıındaki benzer hukmü yorumlarken "sanığa duruşmada müdafi bulunurma hakkı tanrıp kolluk aşamasında bunda engel olmayı, Anayaşa'nın ceza davasında müdafi bulunurulmasına olanak veren 6. ekine aykırı" bulmuştur (1964 Escobedo Davası). Ve bu yorumdur ki, Amerika'da bildigimiz ugulamamız yollarını açmıştır.

Bizde de durum aynıdır. Hiçbir yasak yoktur. Tam tersi. Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın 136. Maddesi'nde "sanık tahkikatın her hal ve derecesinde müdafiin yardımına müracaat edebilir" hukmü yer almıştır. Yani, yasa hazırlık aşamasında da sanığa bu hakkı tanıtmıştır. Üstelik, avukat yalnız yargı yerlerinde görev yapmaz. Avukatlık Yasası'nın 2. Maddesi "resmi yahut özel kurumlar önünde" de avukatın görev yapacağını kabul ediyor. Kisacası, yasalarımıza göre, avukat koluktaki müvekkilini görebilir, kendisiyle konuşabilir. Örneğin, Adalet Bakanlığı'nın 27.7.970 gün ve 46 sayılı genelgesinde, avukatın "hazırlık aşamasında müvekkilinin menfaatini kollamakla görev" olduğu belirtiliyor. Aynı ilke koluk aşaması için de geçerlidir. İşkenceli karşı-

"Suçlamayla birlikte savunma görevi başlayabilebilir, gözaltına alınan kişi avukatıyla görüşebilmelidir. Ama İçişleri Bakanı böyle bir uygulamayı kabul etmem, diyor. Bu yolla delillerin yok edileceğini söylüyor."

yüz diyenler bu yolu işletmelidir. Bütün hukuk kurumları bu yolun işletilmesini istemelidir. İçişleri Bakanlığı'nın bir genelgesi sorunu çözmeye yetecektir.

Gözaltı süresi

Üçüncü önem gözaltı süresini kısaltmaktadır. Sıkıyonetim ve olağanüstü hallerde yasal süre çok uzundur. Suçlanan kişi hemen yargıç önüne çıkarılmalıdır. Yasalara bu yolda hükümler konulmalıdır. En azından İngiltere'nin 1679'da kabul ettiği **Habeas Corpus** kuralı -bize de tanınmalıdır. Habeas Corpus'a göre, İngiltere'de yaşayan her insan, gözaltındaki bir kişi için yargıca başvurabilir. Bu başvuru üzerine, yargıç söz konusu kişinin mahkemeye getirilmesini koluğa emretmek zorundadır.

1987 Türkiye'sinde ise, 1402 sayılı yasanın Ek 7, 2559 sayılı yasanın (3233 sayılı yasaya değişik) 15. Maddesi'ne göre, kolluk güçleri tutuklanmış kişileri bile cezaevinden alıp götürürebiliyor. Kim ne derse desin, böyle bir yasa kuralı varken işkence durmaz (Sözünü ettigimiz bu maddelerden ikinci Anayasası Mahkemesince iptal edildi ama, henüz gerekçeli karar yayınlanmadı.)

Kabul edelim ki, insanların uzun süre güvencesiz ve denetimsiz kolluk güçleri elinde bırakmak, işkenceye kapı açmaktadır. İşkenceye karşınız diyenler bu süreyi kısaltmak zorundadır.

Sorgu yetkisi

Dördüncü önem, siyasal nitelikli suçlarda soru yetkisini güvenlik güçlerinden almaktır. Koiluk, soru, tanık dinleme ve teşhis dışında kalan başka soruşturma işlemlerini yapın. Kanıtları toplasın. Ama, sanıkları tanıkların beyanlarını savcılar saptasın; teşhisini savcılar yapın.

Nitekim, bizim Ceza Muhakemeleri Usulü Yasası'nın Ek 1 ve 3. Maddeleri ile 2845 sayılı DGM Yasası'nın 10 ve 11. Maddeleri bu yoldaydı. Ama, 24.5.1985 günü yürürlüğe giren 3200 sayılı yasa soru yapma yetkisini yeniden koluğa bıraktı. Böylece, işkence söylemlerinin yaygın olduğu bir dönemde, kolluğun soruya ilişkin yetkileri artırıldı. Yani, işkenceye karşı önlem alınacakken, tam tersi adımlar atıldı. İşkenceye karşınız diyenler, atılan bu adımları geri almalıdır. Siyasal suçlar da soruya bizzat savcılar yapmalıdır.

Evet, bu önlemlerin hepsi birbirini tamamlayacak ve ancak o zaman işkence son bulacaktır. Başka türlü kimse kimseyi kandıramaz. Toplum kan ağlıyor. Böyle bir ortamda demokrasi kurulamaz. Unutmayalım ki, Birleşmiş Milletler (10 Aralık 1984 günü) tüm ülkeleri işkenceye karşı önlem almaya çağırıyor. Zaman içinde uluslararası bir komisyon kurulacak ve bu komisyonun denetim yetkisi olacak. Avrupa Konseyi'nde de benzer adımlar atılıyor. Şimdi 5'lerle vardığımız "dos-tane çözüm" gereği raporlar hazırlanacak. Yani daha çok başımız ağrıyacak. Loyalı mı, yol yakınken bu sorunu kendimiz çözmeye çalışalım. Böylece, hem Türkiye'mizin onurunu koruyalım, hem de halkımıza huzur sağlayalım. Aksi halde, işkenciyi desteklemiş olacağımızı unutmayalım.

CEZAEVİNDEKİLER SAHİPSİZ DEĞİL

**TAYAD, tüzel kişiliğinin yok edilmesi gerekliliğine
hiçbir zaman inanmadığı için sürekli olarak açık tutuldu.**

Bin dokuz yüz seksen'den itibaren basamak basamak yükselen insan haklarının ihlali ve bununla ilgili sorunlar 1983 yazı ve özellikle 1984'te en üst düzeye ulaştı. Tek tip elbise bahanesiyle Türkiye sınırları içindeki tüm cezaevlerinde yaratılmaya girişilen gözdağı ve bunu takip eden dayak operasyonları binlerce genci sakat bıraktı. Birçok insan, "infaz yakma" tehdidiyle huzursuz kılınır ve aldığı hükmeye göre serbest kalaceği günü bile hesaplamazken; İstiklal Marşı, yemek duası vb. baskı unsurları "aba altından sopa" biçimyle tutuklu ve hükümlülerin yaşamında süreklilığını korudu.

1985 yılının sonlarında Sağmalcılar 2 nolu Cezaevi'nde kitap, havalandırma, ve giym konusunda kazamlan esneklik Metris Cezacvi'nde sağlanamadı. Arahık ayırtasında davaları devam ettiği halde idam hükümlüsü olmaları gereğiyle Mahmut Dikler ve Nihat Ermiş Davası sanıkları Akyon, Amasya ve Sinop'a nakledildiler. Gene aralık ayı ortalarında, Sağmalcılar'da davası devam eden Dev-Sol davası tutukluları. Metris'e sevk sırasında "hoş geldin" dayağı adıyla ağır işkencelere maruz kaldılar; beş kişi çiplak olarak hücreye atıldı. Tutuklu ve hükümlü aileleri hiçbir insani koşulun bulunmadığı Metris Cezacvi konusunda resmi makamlara başvurup yöneticileri hakkında suç duyurusunda bulundular (23 Ocak '86). İşkence ve baskının aynı dozda sürmesi üzerine bu kez avukatlar "tutuklulara eşit muamele yapılmadığı" gereğiyle suç duyurusunda bulundular (3 Şubat '86). Aynı tarihte tutuklu ve hükümlü aileleri de örgütünlüklerini resmîleştirerek amaciyla **Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği (TAYAD)** ni kurdu. Derneği, İstanbul Bayrampaşa Yıldırım Mahallesi Kutlu Caddesi 19/A'da faaliyetine başladığı sıralarda (7.5.'86) Başbakan Turgut Özal "usu dur, çabuk ek" konulu açıklamasında, işkenceyi reddedip, kötü muameleyi -ne demekse- kabul ediyordu.

Aralık 1985'te Amasya'ya sevk edilen dört idam hükümlüsü, 12 Mayıs 1986'da cezaevi koşullarını (bürenin kaldırılması, kapalı olan havalandırmanın açılması, radyo, TV, kitap izni, doktor kontrolü, dayak ve işkencenin kalkması gibi isteklerle) protesto ederek açlık grevine başladılar. TAYAD, konuya ilgili bir basın toplantısı yaparak ilgilicezaevi müdürlüğü, Amasya Savcılığı, İçişleri ve Adalet Bakanlıklarına birer tegraf çekti.

Bu arada 3 Şubat '86'da dernek kuruluşla ilgili olarak Eyüp Kaymakamlığı'na verilen dosya, 12 Mayıs 1986'da 2655 sayılı

Valiliğe, 14 Mayıs 1986'da 10216 no ile Emniyet'e ve oradan da 15 Mayıs 1986'da 74082 sayılı Gayrettepe'deki Dernekler Masası'na gitti. Yaklaşık kırk gün sonra, 27 Haziran '86 tarih ve 22 sayılı Eyüp Emniyet Amirliği'nden gönderilen yazida, derneğin "suç işlemeye teşvik" amacıyla kurulmuş olduğu iddiası belirtilerek faaliyetine son verilmek istendi. 5 Temmuz 1986'da da dosya dernek başkanına zoraki iade edildi, bunun üzerine dernek, konuyu kamuoyuna duyurmak amacıyla bir basın toplantısı düzenledi. Ve 11 Temmuz 1986'da dernek avukatı Osman Ergin aracılığıyla dosya iadesi kabul edilmeyerek Valiliğe geri gönderildi. Ankara'da gelişilerek merkezi ve siyasi parti temsilcilerine gidildikten sonra, 16.7.1986'da Cumhurbaşkanı'na müracaat edildi, görüşülemedi ve dilekçe bırakıldı. Ağustos ayı başında, dernek dosyasının İçişleri Bakanlığının incelemekle olduğu öğrenildi.

Bütün bu gelişmeler (ve engellemeler) sonunda Dernek, tüzel kişiliğinin yok edilmesi gerekliliğine hiçbir zaman inanmadığı ve böyle bir düşünceyi bünyesinde barındırmadığı için sürekli olarak açık tutuldu.

Derneğin yaptığı cezaevi inceleme ve çalışmaların bilgileri kısaca şöyledir:

AMASYA: Havalandırma kapalı yerde yapılmıyor. Kitap, radyo ve TV yok. Samsun Askeri Cezacvi'nden gönderilen Dev-Yol idam hükümlüsü Cafer Karabay'ın çok kötü gördüğü cezaevinde 7 siyasi hükümlü bulunmakta.

MERSİN: Tutuklu ve hükümlülerin kitabı gereksinimleri kitabı kulübünce sağlanmaktadır, havalandırma yeterli. Baskı, yoğun olmamakla birlikte zaman zaman görülmektedir. Ziyaretler çok kısa, çörek alınmıyor.

GAZİANTEP: Kitap alınmıyor. Bazı sorunlar düzeltme aşamasında. Cezaevleri arasında yazışma yok.

BUCA: Ziyaret çok kısıtlı. Yönetimin de çok katı bir yaklaşımı sahip olduğu cezaevinde, yiyecek, para ve giyecek alışverişinin olmaması sorunların başında yer alıyor. Koğuşlar sobaya isıtılmaktır ve her koğuşa bir kova kömür verilmektedir.

MALATYA: Sorunlar, "dayak" konusuyla bir dönem üst düzeylere ırmaklıya da düzeltme var.

ÇANAKKALE: Su mazotlu durumda. Sivil giysiler henüz verildi.

NIĞDE: Kitap alınmıyor, sık su yok.

Dernek, her olanağı değerlendirek cezaevleri araştırmasının sürdürmektedir. Daha ayrıntılı raporlar dernek merkezindedir. Çalışmalar amacı doğrultusunda sürdürülmektedir.

Yılmaz Onay, işkencenin bir kişi sorunu değil, bir müesseseye olduğu inancında.

“YETER Kİ YAĞMUR KESİLMESİNDİŞARDA”

*Demokrasi mücadeleisinin kazanılması ile işkencenin kökünün kazınması,
bizim toplumumuzda iç içe bir çabadır.*

ürkiye'nin tiyatro tarihinde toplumcu gerçekçi tiyatro anlayışının kurum olarak en önemli odağı olmuş, 25. sanat yılını kutlayan Ankara Sanat Tiyatrosu'ndaki küçük bir çalışma odasındayız. Yılmaz Onay'ın odası bu. Otuруyoruz, söyleşimize başlıyoruz:

► Sayın Onay, gözaltına alınma olayınız nasıl başladı?

Gece saat 22 civarında günlük çalışmamı bitirerek AST'dan ayrıldım. O gün ailece bir ahbabı gitmek için sözleştiğimizden, ben de otobüse binerek o ahbabların evinin yolunu tuttum. Otobüsten indiğimde gideğim eve doğru yürüdüm. Köşede bir sivil emniyet arabası duruyordu, içinde sivil görevliler varmış. Şaşirdım tabii, tam anlamıyla nedir diye. Oğlum arabadaydı. Benim de gelmem gerektiğini söylediler. Eşim ve o ahbablar da geldiler. Nereye, filan diye soruldu. Göreviller "Hıç, bir soru için" dediler. Ben şaşkınlık içersindeydim. Eşim, oğlumun şeker hastası olduğunu, iğnesini olması gerektiğini hatırlattı. Onlar "Önemli değil, belki sorgudan sonra hemen gelirler bile" dediler. Ben de, hiç kuşkulananacak, kayıtlanacak bir

şey olmadığı için alırdım. Gittik. Bir süre sonra, gözlerimi kapatmamızı söylediler, "usulen" dediler. Ondan sonra götürüldüğümüz yerin neresi olduğunu gözüm kapalı olduğu için bilmeme imkân yok. Ama tahminlerim ve eşim ve tanıdklarının benimle ilgilenmeleri sürecinde bunun DAL olduğu anlaşıldı.

► Nedir bu DAL?

Grup mu nedir iste, bileyim. Adına DAL diyorlar. Yani ben DAL'a götürülmüş olduğumu çıktıktan sonra anladım. Ondan sonra göz kapalı olarak sorgu başlıdı. Ve sorguda konu belli oldu. Bir, İstanbul Emniyeti seni arıyor zaten, iki, buraya alınanlar hep seni söylüyor. Bir de onu bahane ediyorlar.

► Yani böyle suçlamalar yönetiliyorlar

Alınanlar beni söylemişler, yani 80 sonrası illegal siyasal örgütlenme ve TİP'in toparlanma çalışmaları içinde yer almamışım. Biz biliyoruz, sen anlat, diyorlar. Üşlüp bu. Biliyorlar, ben anlatacağım. Ben 80 öncesi TİP'le ilgili olduğumu, ama 80 sonrası Parti'nin faaliyeti durdurulduğundan sonra siyasal herhangi bir çalışmayı ve ilgiyi kestiğimi, tümüyle sanat çalışmasına yoğunlaştığımı, zaten bunun için emekli olduğumu ve çalışmayı o yönde yürüttüğümü belirttim. Zaten daha önce de TİP'le olan yakınlığım, inandığım toplumcu gerçekçi sanat çalışması için yararlı olacağına inandığım için ve toplumcu gerçekçi sanat çalışmasının sadece bir kenara çekilecek yapılamayacağı, bunun yaygınlaşmasında, alicısıyla kurulacak sanatsal ilintide, insanın kendi sanatını bir sınavdan geçip, gelişmesini sağlamada, bu tip bağlantıların zorunu olduğunu düşündüğüm içindi. Bu bağlantıının sanatsal bakımından benim gelişimime de büyük yararı oldu doğrusu. Fakat legal çalışma dışında her türlü ilinti, belki de benim mizacına göre, sanatsal çalışmaya zaten uymuyor. Yani benim o çalışmayı yapmamı imkânsız kılıyor, o konsantrasyonu, o şevi... Başka bir ortam sanat ortamı. Bu anlamda açık-seçik bütün eserlerimle, yazdığınıla, çizdiğimle, herşeyimle açık-seçik bir çalışma yürütyorum. Ama ha, açık çalışma formunda bir suç unsuru varsa, onu cesaretle inandığım istikamette savunurum, inandığı sanati yapmak için, bir çok şeyi göze alabilir insan. Ama açık olmak kaydıyla... Bunları anlatım, gizlim saklamadığını söyledim. Bu onları tatmin etmedi, iste ondan sonra zor yoluyla konuşturma uğraşı başlıdı. Bu tabii, illa konuşacak, söylecek bir şeylerim varmış kamışından ileri geliyor.

► Peki, burada ne gibi yöntemler uyguladılar?

Evet... İşte önce biraz vurma-etme. İlk göz korkutma anlamında herhalde. Ondan sonra çırılçıplak soyup soğuk su tutma. Tabii çiplaklık ayrıca aşağılayıcı bir duyguya. Aşağılandığını hissediyor insan. Soğuk su tutma bayağı uzun süredi gibi geldi bana. Bu yaşta ne kadar dayanır yücedum, kalbim, tansiyonum, her şeyi o anda bilemiyor insan. Ama işte düşünüyorsunuz, dayanmaktan başka çare yok. Söylenecek gizli birşeyi olan ne yapar, ne eder bileyim, ama söylenecek hiçbir şey olmayınca, başka çözüm kalmıyor. Yani söylenecek birşey yok, buyrun öldürün, diyor insan. Ondan sonra elektrik verildi. Ciddi bir şedy de olsa, konuşacak halikalmıyor insanın.

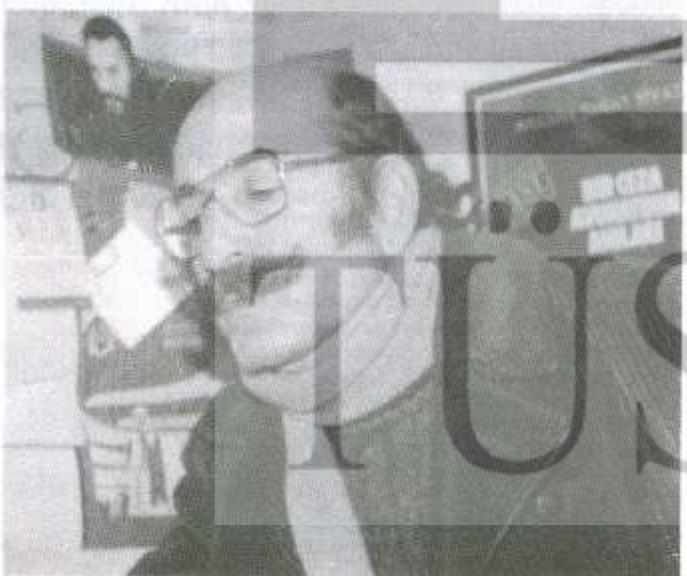
► Bu arada işkencelerle aranızda ne gibi konuşmalar geçiyordu?

Bu, yanı şu anlattığım ayrıntıyı bile asla hakikaten, İnsan Hakkı Derneği'nin basın toplantısında da belirttiğim gibi, hatırlamak bile istemiyor insan. Ama siz sordugunuz için, ve sonra izlerde de meydana çıkanlığı olduğu için, anlatmadan da olmuyor. Ancak yine de bir söyleşide insan ayrıntıları anlatmakta güçlük çekiyor. İşkencenin müessesesini görüyorsunuz. Sorgunun sanki altıslmış yolu işkencedir ve bu yapılır, normaldir. Buna da zaten dayanamaz insan. Çünkü bir değil, beş değil, onbeş değil, yirmibeş değil, yanı belki dayamlıbilir de olsa, hayır kalmaz o insandan deniyor. Ben içeri girdiğimde dayanmak diye bir meselem yoktu, çünkü gözleyeceğim bir şeyim yoktu.

► Sayın Onay siz mahkemeye çıkarılma ya da bile gerek duyulmadan DGM Savcısı tarafından serbest bırakıldınız. İşkenceler, sizin serbest bırakılma olayınızın öncesinde tavırlarını değiştirdiler mi? Eğer böyle olursa nasıl bir tavır değişikliğiymişti?

Bu kimseler durum fiyasko noktasına dönüştükten sonra, örneğin mecbur olup da yağmışlar havasında falan oluyorlar. Yine hava, çıkışınca işkenceden hiç söz edilmemesini sağlamak kaygısı yönünde dönüştüyor. İşkenceyi şu yaptı, bu yaptı, şu kişi, bu kişi meselesi değil, bir müesseseye. İsterseniz sanatçı duyarlısı deyin, şunu diyeceğim, işkencenin varlığının sona erdirilmesini isterken ben, bunu, bunu uygulamak durumunda bırakılan görevlilerin de tekrar insanlığa kazanımlarında tek çare olduğu için istiyorum. Çünkü onların hayatlarının da, hayat olduğunu sanıyorum.

► Dışarı çıktıktan hemen sonraki duy-

gularımızı öğrenebilir miyiz?

Bütün bunları unutmaya çalışma hissi. Herkes öyle oluyor herhalde. Bunları olmamış sayma, yeter ki bir daha kimseye olmasın. İnsan kendine olanları, bütün çektiği acıları hiç olmamış saymaya hazır oluyor, yeter ki bundan sonra kimseye olmasın.

► **Toplumumuzda size neden işkence yapılmıyor?**

Neden işkence yapılmıyor? Başlı başına bir tahlil konusu bilemiyorum. Kolaycılık mı diyeşim, göz korkutmanın bir yolu mu diyelim, bilemiyorum. Aslında yasalara karşı bir suç söz konusu olduğunda onun cezası asla hafiflenecek, küfürsenecek oranda değil. Örneğin en ufak bir fikir suçuna bile yıllarca hapis cezası gerektirecek yasalar var. Ama bu bile yeterli görülmüyor. Daha etkin, daha yaygın, insanları psikolojik olarak sindirecek ve onlarda eziklik duygusunu yaratacak bir ortam yaratılmak isteniyor.

► **İşkencenin kökünün kazınması bizim toplumumuz için hangi şartlarda mümkün?**

Bu içe tabii. Demokrasi mücadeleinin kazanılması ile mümkünündür. Ama demokratik mücadeleinin kazanılması için de, işkencenin bir usulü gibi algılanışıyla mücadele etmek gerekir. Yani bu çaba içiçे.

► **Şu küçük işkence olayının mecburi kesintisini bir yana bırakırsak, Onay'ın faaliyetlerine devam ettigini biliyoruz. Yeni dönemde hazırladığınız ve hazırlamayı düşündüğünüz oyunları bize kısaca anlatabilir misiniz?**

Hay hay. Öbür cevaplar daha az keyifli olmuş değil ama, en keyifle yanıtlayacağım soru da bu oluyor. Bu kesinti bir defa "Bu Zamlar Bana Karşı" oyundan provasının arasına girdi. Ama onu bir engel olmaktan çıkaracak yoğunlukta devam edip 'Bu Zamlar Bana Karşı' kabaresini daha önceden tesbit edilen güne kesin yetiştiğme çabasındayız. Oyunun sanatsal düzeyinin de bu esinti dolayısıyla azalmaması için, bütün gayretimizi sarfediniz. Bunun yanında gene hem çok güzel, hem ilginç bir olay. TOBAV'ın oyun yarışmasına katıldığım 'Sanatımın Ölümü' adlı oyundan derece aldığı ben içinde iken televizyon söylemiş. Bunu çıkışınca öğrendim, duygulandırıcı tabii. O oyundan oynaması için TOBAV'da çalışmalar vardı. O çalışmaların durmadığını öğrendim, çok sevindim. Yazılığımı yalnız oyun yazma alanında değil, öykü, roman gibi dünyayı alanında da geliştirmeyi doğrusu istiyorum. Şiir çalışmaları şu güne kadar, oyuncular içinde şarkılar şeklinde gelişti. Buna neden şiir deme curetiğini gösteriyorum? Şunun için. Benim de bizim inanlığımız müzikli oyundarda şarkı, alelade sözlerin üzerine bir takım müzikler yapılması değil, o şarkının sözlerinin de başı başına şiir olmasını gerektirir. Dolayısıyla onların da hakikaten sursel düzeylerinin yüksek olmasını gerektiriyor. Ben ona da çabahiyordum bugüne kadarki bir çok oyundan. Ama ayrıca şiir yazma alanına geçmemisti. İçerde iken sürekli yağmur yağıyordu. Biliyorsunuz Ankara'da bir yağmur özledik uzun bir süre. Yağmur sesini devamlı duyuyordum. Bir anda yağmur sesi kesildi. Sanki o sırada yağmur kesilse ne olur? Ama bir his mesclesi. Bir anda şeyi farkettim. Yağmur sesi dışarıyla bağlantı gibiydi. Kesilince, istemedim, yani tekrar başlasın istedim. O arada bir dize aklıma geldi. Belki de o dize, bundan sonra oyun şarkı dışında da, şiir yazma çabasının bir çıkıştı. "Yeter ki yağmur kesilmesin dışarıda."

KİTAPTA YERİ VAR

Bir AP milletekili 12 Eylül'den sonra Dil Okulu'nda kendi gibi gözaltında bulunan bir arkadaşına 'eski günler'den söz ederken, 'biz 450 kişi Meclis'te kata kafaya verip bir kanun çıkarırdı. 45 milyon kişi bu kanunların boşluklarını bulmaya çalışır' demişti.

Oysa o günlerde en iyi kanunların 450 kişi tarafından değil, mümkün olduğunda az kişi tarafından, örneğin 5 kişi tarafından, yapılacağı görüşü revaçtáydı. O 450 kişi değil kanun yapmak, daha kendi başkanlarını bile aylarda seçemiyordular, hatta devlet başkanını bile seçmekten aciz kalmışlar ve devleti başsız bırakmışlardır. Bunun kabahati o 450 kişideydi, onların mensup bulundukları partilerdeydi; en büyük suçlu ise cahil olduğu için demokrasıyla hazırlanmış olan ve o partilere, onların adaylarına oy veren seçmendi. 12 Eylül'de devlet başa yasama da seri çalışan bir kurula kavuşmuştu.

Böylece birbirini ardına yasalar, anayasalar, yasa gücünde karnameleler çıktı. Her şey inceden inceye düşünülü elbise sükeldü, yeniden kesildi, biçildi ve milli bünyeye en uygun hale getirildi. Derken seçmen için hangi partilerin hayırlı, hangilerine hayırsız oldukları, partileri hangi isimlerin yönetemeyecekleri, hangilerinin yönetebilecekleri, o partilerin adalarından hangilerinin seçmene layık olabileceği, hangilerinin olamayacağı İlh. belirindi. Seçmeni bu kadar düşünmenin seçmen iradesine saygıyla büرنleştirilmesi gerekiyordu. Seçmen iradesine saygı da, seçilmiş milletvekillerinin başka partilere transfer edilmelerinin önlenmesi, böylece seçilmiş parlamentonun da İlbarının korunmasıyla sağlanacaktı.

Gel zaman, git zaman, memlekette birlikte başka siyasi rüzgârlar esmeye başlayınca, seçilmiş milletvekillerinin bir kısmı da o rüzgârlara göre yelken açmak ihtiyacı hissetmiş olacakları ki, beş kişinin yaptığı kanunun boşluklarını bulmayı çalışılar, önce birkaçı SHP'den ayrılp DSP'nin kuruluşuna katıldı. Sonra Yazar formülü bir parti doğdu, tırsat bu tırsat diye bir kısmı da DYP'ye geçip grup kurdu. Derken, Yazar ve Yazarcılar ANAPlı oluverdiler. Ve kurulmuş bulunan bu mebus marketin son müsterisi Ecevit oldu. Hazine yardım vaadinin de teşvikileyi, SHP'den yaptığı transferi bir cuma günü kurulup, pazarı günü fosfolen hatta sonu partisiyle gerçekleştirdi.

Demek ki, parlementerlerimiz kanunların boşluklarını bulmakta 45 milyon kişiden daha da mahİmler. Kaldı ki, bu usulü onlar tarafından da keşfedilmiş değil, söz konusu yöntemlere dinimizde hıyle-i şer'iye denildiğine göre bu gelenekler bize şeriat zamanlarından kalmıştır.

Uzun sözün kısası, hıyle kitabına uydurduğu zaman şer-i hıyledir, yanı hem meşrudur, hem de mübahît. Dahası da kitabı uydurma işini de en iyi kitabı yazanlar bilmektedir. Peygamber Efendimiz S.A.V. de böyle yapmıştır, kölesinin boş düşen karısını nikâhına alıktan sonra yeniden eski kocasının nikâhına gönderip kölesini karısına kavuşturmak gibi bir alicenaplığı lütfederek, şeriatı kılaklı göstermiştir.

Osmanlı İmparatorları da hıyle-i şer'iye ile çözemedikleri bir çok sorunun Şeyhülislam fetvalarıyla halletiler. Ama bir memleketi sultan buyruklarıyla ya da Şeyhülislam fetvalarıyla yönetmek aşıkanlığı cumhuriyetten sonra da oradan kalkmamış olacak ki, aradan altmışkışır yıl geçtiğinde sona bile bize hadisler, şeriat hükümleri, sefiye nizamnameleri yol gösteriyor.

Oysa hıyle, şer-i de olsa hıyledir. Hıyle şeriat ve mevzuata uygun olmakla hıylelikten çıkmaz. Çünkü ahlâk ve ahlâksızlığın tarifi kanunlarda aranmaz, hele hele o kanunlar siyasi ahlâkî hiç mi hiç bağlamaz. Nasıl ki, kanun bir politikacının yalan söylemesini yasaklamıyorsa, ahlâksızlık yapmasını da yasaklamaz. Fakat her şey kanunlardan ibaret değildir ki, onların da üzerinde birtakım yerleşik değerler, ahlâk kuralları vardır.

O değerlerle habire saldırılıyor, o değerler yozlaştırılıp önemszleştiriliyor diye onlardan uzaklaşmak, ancak ve ancak o değerlerden rahatsız olanların, onları yoketmek isteyenlerin işidir. O değerlere en ağır saldıruları yönelikmiş olanlarla pazarlıklar yapıp, o değerlere çiğnenmesini bir adım daha öteye götürerek olkeye ve topuma hizmet etmek mümkün değildir.

Burjuva politikasına ahlâk öğündü vermek işimiz değil, ama bir ülkede ahlâk dışı her şeyi göstermek ve bunda burjuva politika arenasının payını da özellikle işaret etmek görevimizdir. Çünkü ahlâk kavramı tek başına ahndığında ortaya bir soyutlama çökmektedir. Oysa ahlâk dışı kalmayı vareden nedenler mevcuttur. Konumuz somutunda başneden içinde yaşanılmaktı olan ara rejim ve onun özellikleridir. Bir zamanlar ara rejim kara rejimdir diyenler, sonra da karakış bastırıldığından uzun bir kişi uykusuna yatanlar şimdî kara rejimin kara yılanına sarılıp toprağın üzerine çıkmaya çalışanlar... bunların hepsinin nedeni ara rejim ve onun yarattığı veya değiştirdiği politikaçı tipinin özellikleridir. Ve kara rejimi aralayıp oradan aydınlığa ulaşmak bu rejimin tipleriyle, yöntemleriyle ya da gene aynı rejimin içindeki karşı-yöntemlerle mümkün olmayacağı.

Ahlâkî bugün yaşamakta olan dejenerasyonu, onun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için, ola biten ibretle seyretmek noktasından çıkış ola biten karşı oyanan değerleriyle, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir. Bunun yolu da her şeyden önce politika arenasında varolmaktan, gücü bir odak olarak yer almaktan geçmektedir. Bunu başardığımız taktikde ve başaranın kadar politika sahnesinde daha pek çok olaya "pes, bu kadar da olmaz" diye şaşın kalmaktan kendimizi alamayacağız.

"Yaşanmakta olan dejenerasyonun siyasal ahlâk üzerindeki gölgesini idealist kavramlar olmaktan çıkarmak için olup bitene, inançlarıyla, dünya görüşleriyle birleştirip harekete geçirmek gerekmektedir."

DİSK BİR NİTELİKTİR

DİSK, İşçi sınıfı içinde ayrı bir nitelik olan sanayi proletaryası üzerinde temellendiği için sadece ilke ve amaçları yönünden değil, somut sınıfsal temeli açısından da ayrı bir niteliktir.

Sendikal hareketimizde 12 Eylül'den sonra yer alan değişikliklerin en önde geleni, DİSK'in 12 Eylül sonrası fiilen (ve 23 Aralık 1986'dan sonra da kapatılma hükmü giymiş olarak) sendikal hareketin dışında tutulmasıdır. Bunun sonucunda DİSK üyesi yarım milyondan fazla işçi iradeleriyle seçikleri örgütlenmenin dışında ve iradelerine rağmen oluşturulan yeni yapılanmanın "alternatifsiz" sınırları içerisinde bir seçenek aramaya zorlandılar.

Bu koşullarda demokratik sendikal hareketin sahip olduğu birikimin yoluna nasıl devam edeceği, yaratılan fiili durumla ortaya çıkan belirsizliklerin henüz hayli fazla olduğu bir sırada, cevabı bugünden ve rilmesi güç bir sorudur. Ne ki, temel bir eğilimin de şekillendiği görülmektedir. Bu, sendikal birliği sağlamak ve demokratik sendikal hareketin birikimini yarına aktarmak amaçlarını Türk-İş'te bütünlüğe öngören bir eğilimdir. Bu eğilim, gücünü ve imkânlarını mevcut koşullarda DİSK'in üyelerinin büyük bir bölümünün Türk-İş sendikalarına geçmiş olmalarından değil, bu geçişin Türk-İş'te mevcut aynı nitelikteki güçlerle birlikte sendikal müdüncelere daha geniş ve daha gelişkin bir zemini taşımıy়ı mümkün kılabilicegi gerçekinde bulmaktadır. Çünkü pek iyi bilin ki, sendikal birlik en geniş kapsamında *nice* bir beraberliğin somutlanmasından ibaret değildir, somutlanmış bu sınıf birliğinin *muhteva* olarak da sınıf sendikacılığı birikiminin üzerinde yükselmesini zorunu kılmaktadır.

İşçi sınıfının çıkışlarının, demokratik sendikal hareketin birikiminin yarın ya da simdiden kestirilemeyecek bir süre sonra Türk-İş dışında şekeitenmesi de bir ihtiyatıdır. Ne ki böyle bir ihtiyatlı kaçınılmaz bir gelecek olarak öngörmek de gerekmeyi. Hiç şüphe yok ki, öncümlü olan, birikimi sürdürmenin ve güncel durumda onu en az sancıyla en etkin seviyeye ulaşmanın ilkesel gereklerini uzun soluklu çabaya yerine getirmek: sendikal hareketin işçi sınıfının tabiatı dr-

şında karşılaştığı fiili durumun demokratik sendikal hareketin birikimi aracılığıyla ve bu birikimin sadece korunmasıyla değil, daha geniş bir zeminde etkin kılınmasıyla aşılmamasını sağlamaktır.

Bu noktada, işçi hareketi bütünlüğünün bir parçası olarak ortaya çıkan DİSK'i sınıfsal bir nitelik olarak kavramanın gereği bir kez daha kendini duyurmaktadır.

DİSK'in kuruluşu

DİSK "büyük varlığı ve faaliyetleri ile toplumda fesat tohumları ekmişür" (DİSK-I İddianamesi'nden)

Ülkemizde 1960 sonrası gelişmeler iki sendikaci tipinin ayrışma sürecini hızlandırdı. Bu hızlanmanın objektif temeli, kapitalizmin serpilmesinin sonucunda sınıflar arasında ilişkilerin ayrışarak netleşmesi; subjektif temeli ise nispi özgürlük ortamında —gümüşe göre muğlak, ideolojik-politik arıltıktan yoksun da olsa— sosyalizm düşüncesinin yaygınlaşmaya başlamasıdır. Sendikacılar arasında söz konusu ayrışmanın tarafları, uzun yıllar boyu iktidarların himayesinde, kendilerini kapitalizmin aksamadan seyrine hizmet etmeye adamış işçi aristokrati sendikacılardır, o günün koşullarında işçilerin hayatımda bir iyileşmenin söz konusu olabilemesi için siyasi olarak da uğraş vermek gerektiğini —kabaca da olsa— kavrayan ve birincilere göre daha sonra sesini duyurmaya başlamış sendikacılardır. Siyasi ve sendikal hareketi birleştirmeye yolunda gayret sarfeden ikincilerin, siyaseti işçiler lehine kullanabileyi amaçlayan anlayışı, meclise sendikacı milletvekili sokmak ya da yönetiminde sendikacılara bulunduğu bir parti kurmak vb. şeklinde kaba bir algılıyışı içermiştir, çeşitli yalpalama ve tutarsızlıklardan geçmiş de olsa, önemli bir misyonu sahip olmuştur. Demokratik sendikal hareketin genç kuşak sendikacılara kaba anlayışın aştığı yoldan geçmiştir.

1960'larda, özellikle 1963 sonrasında sendikal haklar alanında yeni tecrübe ve kazanımların edindiği süreç kimin kimin yanında olduğunu herkese açıkça göstermiştir. O güne dek işçilerin çıkışına olan her adımdan geri durmayı, hatta bunu engellemeye, o adımı ancak atılması kaçınılmaz olduğunda —ve o da bir sonraki adımı engellemek üzere— atmayı misyon edinen sendikacılardır bir kez daha konumlarını belirlemekte gecikmemiştir.

Özellikle 1965 Martında gelişen ve ateş sonucu iki işçinin ölümüyle sonuçlanan Zonguldak maden işçilerinin hareketi karşısında

Türk-İş yöneticilerinin aldığı tutum, konfederasyon bünyesindeki görüş ayrılıklarını koyulaştırdı. Yine, basına yansısığı üzere, 1963'un son aylarından başlayarak, Türk-İş'te üç kişiden oluşan bir icra kurulu, yönetim kurulunu toplama ihtiyacı duymadan yönelikini sürdürdü.

Bardağı taşıran damla 31 Ocak 1966'da İstanbul Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında başlayan grev oldu, denebilir. İşveren, işyerindeki yetkilisi sendika olan Kristal-İş'i attayıp, Türk-İş'le görüşme yürüterek Nisan 1966'da bir protokol imzaladı. Buna göre "üç gün içinde işbaşı yapanlara 600'er TL ödeme yapılacaktır". İmzalanan protokolla, Türk-İş yönetim, grevi yürüten sendikacılara iş alınmamalarını kabul etti. Ancak Kristal-İş sendikası protokolu tanımadığını ilan etti ve greve devam kararı aldı. Kristal-İş'in grevi yürütebilmek üzere yardım istemesini takiben İstanbul'da bir grev destekleme komitesi kuruldu.

Türk-İş yönetiminin bu komitede yer alan sendikalara karşı tepkisi büyük oldu. Haysiyet Divanı'na verilen sendikalardan Petrol-İş'in 15 ay, Maden-İş'in 6 ay, Lastik-İş ve Basın-İş'in üçer ay süre ile Konfederasyon'dan geçici olarak ihraç edilmesi kararlaştırıldı. Burada altı çizilmesi gereken nokta, sorunun Türk-İş için sıradan bir "disiplinsizlik" sorunu olmadığını ayan beyan ortaya çıkmış olmasıdır. Türk-İş'e bağlı sendikacılardan taban ve gövdesinde sınıf dayanışması fikri güçlenmeye başlamıştı ve mevcut yönetim açısından bırsure sonra Türk-İş'i kontrol altında tutamama tehdidi belirtmişti. Bu gelişmeler sonucunda Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş sendikaları aralarına bağımsız Gıda-İş sendikasını da alarak 1966 Temmuz ayında Sendikalar Arası Dayanışma Anlaşması (SADA) adıyla anılan belgeyi imzaladılar.

Türk-İş'ten geçici olarak ihraç edilen üç sendika 12 Şubat 1967 günü yaptıkları genel kurularında Türk-İş'ten kesin olarak ayrılmaya ve DİSK'i kurma kararları aldılar. Bağımsız Gıda-İş sendikasının toplanan genel kurulu da aynı yolda bir karar aldı. Zonguldak'ta kurulu Türkiye Maden İşçileri Sendikası Genel Yönetim Kurulu da aynı doğrultuda bir karar alıncı, beş sendika kurucu üye olarak "Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu-DİSK"'i oluşturdu.

Türk-İş'ten ayrılma gereği onbeş madde halinde ve somut örneklerle kamuoyuna duyuruldu. Türk-İş'in kendi tüzüğünü çiğnemesi ve uygulamaması; iki okul yönetmeliğinin uluslararası normlara uygun olarak hazırlanmayı sonucu işçilerin güçsüz bırakılması; Türk-İş'in hangi iktidar işbaşının ise onun paralelinde bir yol izlemesi ve bu

yüzden önemli hiçbir işçi sorununu çözeme- mesi; toplum gerçeklerine aykırı bir politika izlemesi; "millî" bir kuruluş olmaktan çapı, ABD yardımlarıyla ayakta duran bir kuruluş haline gelmesi; "haklı grevlere" karşı çıkması vb. bu gerekçelerin başlıcalarıdır. Türk-İş'ten ayrılma gerçekçesinin son bölümünde şu satırlar yer almaktadır: "Türk-İş'in içinde kalarak yönetimi işçiden yana olanlara devretmek yolları artık tamamen tıkanmıştır. Türk-İş çıkarcı sendikacılığın, israfın ve yeri- li-yabancı sömürögülere hizmetin temsilcisi olmuştur. Bu bakımdan anayasada yer alan işçi haklarının savunucusu ve işçilerin her bakımdan rahat bir hayatı kavuşması müda- delesinin öncülerinden olan devrimci sendikacılardır. Türk-İş konfederasyonu adındaki kuruluşun üyesi kalmaktan utanç duymaktadır. Bir an önce bu duruma son verilmesi için, Türk-İş'ten ayrılmış kararı alınması gerektir".

Sınıf ve kitle sendikacılığı ilkelerinin Türk-İş içerisinde sabır, ilkel, bilime bağlı uzun vadeli çabalara yerlestiriliyor, sendikal birliğin güçlendirilip pekiştirilmesi yeri- ne, bunun ayrı bir konfederasyonda şekillenmesi bugünkü durumdan tümüyle farklı tarihi-toplumsal koşullarda ortaya çıktı. Türk-İş'i işçi sınıfının gerçek sendikal örgütü haline dönüştürmek için sarfedilmesi gereken uzun soluklu çaba, bütünsel bir dünya görüşü isteyen, her şyeden önemlisi işçi sınıfının siyasi partisinin rehberliği olmadan başırmayacak bir perspektifi içermiyordu. O sırada, ileri sendikal hareketin oluşum halindeki nüvesinin ayrı bir konfederasyonda şekillenmesinden başka bir alternatifin, yukarıda belirtilen perspektifi kucaklayacak bir alternatifin tarihi koşulları olmuştu değildi.

DİSK'in sınıf ve kitle sendikacılığı

"... İki tür sendikacılıktan birisi olan ulaşmacı sendikacılık, sınıflar arası ulaşmayı öngören, devrimci değil ve fakat reformculuğu esas alan bir sendikacılık olup, bu hüviyeti ile kanunlarımıza kabul ettiği bir sendikacılık şekli olmasına rağmen, DİSK bunu reddetmektedir. DİSK açıkça sınıf ve kitle sendikacılığı kabul etmektedir." (DİSK-I İddianamesi'nden)

DİSK'in kurulması ile o güne kadar mevcut olan ulaşmacı ve "siyaset-üstü" sendikacılık anlayışı, işçi hareketinin bir kolutasından terkedilmiş, işçilerin ve tüm çalışanların haklarına tamamen sahip çıkabileceklerine yalnızca ekonomik alanda çaba göstermenin yetmeyeceği; siyasi alanda gösterilecek çabaya ve ona tabi olarak bütünlükmeyen ekonomik-sendikal kazanımların kalıcı olamayacağı yaklaşımı benimsenmiştir. Bu, DİSK'in savunduğu sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışında ifadesini bulmuştur.

DİSK örgütlenmesini, sendikaların, sömürüyü sınırlama amacıyla en geniş işçi kitlelerini kucaklaması gereğinden hareketle "kitle örgütleri", ama aynı zamanda, işçi sınıfının nihai kurtuluşu için sömürünün tümüyle ortadan kaldırılmasını hedefleyen "sınıf örgütleri" olmalarına, kısaca sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayandırmıştır.

DİSK, bir yandan sendikal birliğin sağlanması, diğer yandan işçi hareketinin siyasi

ve ekonomik alanlardaki uğraşının bütünləşirilmesi yolunda çaba göstermiştir. Ne ki, bu konuda yapılması gereken engeller yalnızca ve esas olarak sendikal alandaki gayrelerle sınırlanmak durumunda değildi. Her şyeden önce sosyalist siyasi hareketin birliğinin sağlanamamış oluşu, sendikal hareketin bölünmüşlüğü ve nihayet işçi sınıfı siyasi hareketi ile sendikal hareketinin, bunları birebirleştirmek doğrultusundaki çabaların yetersizliği sonucunda ayrı ayrı kanallardan, akmayı sürdürmesi söz konusuuydu. Siyasi birliğin sağlanamamış oluşumun sendikal birliğin sağlanması konusundaki gelişmelere olumsuz etkisinin sayısız örneğini, yalnızca iki ana olumsuzluğun altını çizerek vurgulayalım. Bu olumsuzluklardan biri, sosyalist siyasi hareketin bölünmüşlüğü olgununu adeta her şeyi yeni baştan kurmak şeklinde anlamak olarak belirtmişti ki, bu, sendikal harekette yansımalarını "sosyalist siyasetler üstü" politikada buldu. Diğer olumsuzluk ise, bu bölünmüşlik olgunsunu reddetmenin sonucunda, sendikal hareketle siyasi hareket arasındaki bağları, bilimin ekonomik örgütlerle ilişkin ilkelerini zedeleyecik biçimde dar grup çıkarlarına baglamak olarak ortaya çıktı.

DİSK'in gelişmesi

"DİSK kuruluşunu takip eden yıllarda, işçi-isveren uyuşmazlıklarında benimsediği katı ve uzlaşmaz tutumla, Türk-İş'e nazaran mensuplarına dafa fazla imkan sağlayarak gelişme yoluna gitmiştir" (DİSK-I İddianamesi'nden)

Kuruluşundan sonra kısa sürcülerinde, DİSK'in ücret, sosyal haklar, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sendikal kadro ve üyelerinin iş güvenliğinin gözeltimesi yolunda da ha ileri hükümler içeren toplu sözleşmeleri dayatmasıyla "DİSK iyi toplu sözleşme yapar" düşüncesinin işçiler arasında süratle yayıldığı, bu sendikacılık anlayışının yalnızca işçiler arasında değil, Türk-İş ve işveren kesiminde de yankı bulduğu biliniyor. 1967'den 1980'a kadar geçen 13 yılda DİSK'in üye sayısı 13 kattan fazla artarak, 30 binden 500 binne ulaşmış ve DİSK üyesi sendikaların (12 Eylül'e gelindiğinde sayıları 30'u bulmuştu) tüm ülke çapında yaygın bir örgütlenme gerçekleştirdiği görülmüşdür. Öyle ki 1980'e varlığından Türkiye'nin her il ve ilçesinde DİSK üyesi bir sendikanın en az bir temsilciliği bulunuyordu.

İşçi hareketlerinin ve DİSK'in gelişmesi sırasında zamanın iktidarlarının tavrı, 1970'tcı APhükümeti zamanında 274 ve 275 sayılı yasalarda gerçekleştirilmek istenen değişikliklerde somutlanmıştır. Özellikle DİSK'i hedef alan sınırlayıcı yasa değişikliklerini Türk-İş yönetiminin çok olumlu bulmasına karşılık, 15-16 Haziran'da İstanbul içinde ve İstanbul-Kocaeli bölgesinde yoğunlaşan olaylara katılan işçilerin yaptığı 168 işçiden 121'inde Türk-İş'e bağlı sendikalara üye işçilerin çoğunlukta bulunması ve olaylarda ölen üç işçiden ikisinin, yaralı 35 işçiden 22'sinin Türk-İş üyesi olması çarpıcı bir olgudur.

1970'ler sonrasında ise DİSK'in sendikal birliğin somut hedefi olarak bellidir görülmektedir. Türk-İş ve bağımsız sendikalar bünyesindeki işçiler, Türk-İş'e bağlı ya da bağımsız sendikalar DİSK'te toplanmaya

başlamıştı. Yargıtay Hukuk Daireleri Genel Kurulu tarafından yasaklanan kadar 1973-75 yıllarında yoğunlaşan referandumların 47inden 27'sini DİSK'e bağlı ve yalnızca 6'sını Türk-İş'e bağlı sendikalar kazanmış olması, sendikal harekette örgütlenmenin aldığı seyir konusunda yeterince fikir vermektedir.

Türk-İş'in devlet desteğiyle ağırlıklı olarak kamu işletmelerinde örgütü olmasına karşılık DİSK, kamu işletmelerinin yanı sıra esas olarak özel sektörde ve çoğu kez çokuluslu tekellerin Türkiye'deki işyerlerinde örgütleniyordu. Bu örgütlenmenin karakteristik yanı, ilkelерinin en doğrudan yansımalarını sanayi proletaryasında bulan DİSK'in, işçi sınıfının içinde ayrı bir nitelik olan sanayi proletaryası üzerinde temellendiği için sadece ilke ve amaçları yönünden değil, somut sınıfsal temeli açısından da ayrı bir nitelik olmalıdır.

DİSK'in bu yıllardaki diğer faaliyetleri arasında, yalnızca DİSK üyelerinin değil, Türk-İş'e bağlı ve bağımsız pek çok sendikalının üyelerinin de yoğun biçimde katıldığı ve her biri DİSK-I İddianamesinde tüm suçlamaların kanıtı olarak gösterilen ana konular arasında yer alan "1975-Demokratik Hak ve Özgürlükler Mitingleri", "1976-77 ve 1978-1 Mayıs Kutlamaları", "1976-DGM Genel Yas Eylemi", "20 Mart 1978-Faşizme İhtar Eylemi", "5 Ocak 1979-(Kahramanmaraş olayları üzerine) 5 Dakikalık Saygı Duruşu", "1980-Demokrasi Mitingleri" vb. ile DİSK yöneticilerinin çeşitli konularda çeşitli vesilelerle yaptığı ve Milliyetçi Cephe'yi "gericilik ve faşizm ccphesi" olarak nitelendirmekten, Şili'deki faşist Pinochet rejimini eleştirmeye, her biri DİSK-I İddianamesinde suçlama konusu teşkil eden çeşitli yayın, bayanat ve açıklamaları söyleyebilir.

DİSK'in kuruluşunun 20. yılında

"Nasıl insan beynine giren müsbat veya menfi herhangi bir fikrin birtakım davranışları meydana getirmemesi mümkün olmayacaktır..." (DİSK-I İddianamesi'nden)

13 Şubat 1967'de kurulan DİSK, 13,5 yıl süren faaliyetinden sonra 12 Eylül 1980'den başlayarak silen kapatıldı, 23 Aralık 1986 günü de kapatulması mahkeme kararyla hükmeye bağlandı. DİSK'in tüzel varlığının kaderi Yargıtay kararını bekleyecek. Ne ki DİSK'in 13,5 yıl süren faaliyetinin sonuçlarının onun tüzel varlığı ile sınırlı olmadığı da bir gerçek

"DİSK örgütlenmesini, kısaca sınıf ve kitle sendikacılığı anlayışına dayandırmıştır."

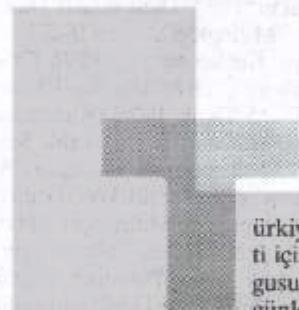
DİSK'te ifadesini bulan ve yarım milyonu aşınan işçinin silen savunarak hayatı geçirdiği bir sendikal anlayış, bu anlayışın pratikte sınınamasıyla oluşan sınıfsal güç ve bilişim birikimi ne olacak? Kısaca DİSK'in bir sınıfsal nitelik olarak varlığının kaderi ne olacak?

Bunun cevabını bizzat bu niteligi işçi hareketi bütünlüğünün bir parçası olarak üreten işçi sınıfı verecektir. ■

DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümü'nde Baştürk:

DAHA NICE DİSK'LER KURULUR!...

Davutpaşa'yı gördüm. Sultanahmet'in hücrelerini tattım, Metris'in çok sayıdaki koğuşunda kaldım. İşkenceleri yaşadım. Yine aynı ilkeleri savunuyorum. Yine demokrasi, yine işçilerin sınıf olarak siyaset yapma hakkı diyorum. Yine sendikal mücadelede olacağımı söylüyorum.

ürkiye işçi hareketi içinde DİSK olgusu, geçtiğimiz günlerde sonuçlanan DİSK davası

ile bir başka noktaya geldi. Önümüzdeki günlerde de DİSK'in 20. kuruluş yıldönümü var. Birbiriley gelişen bu iki olayın kahramanlarından biri de, DİSK davasından nasihiyi alan ve kuruluş yıldönümü dolayısıyla günlerde sık sık başvurulan, DİSK'in Genel Başkanı Abdullah Baştürk. Baştürk, bir yandan yasal haklarının çerçevesi içinde kalarak, gerek sendikal yaşam, gerek insan hakları ve demokrasi, gerekse de DİSK konularında kafa yormayı, elinden geleni yapmayı sürdürdü. Sayın Baştürk'ten bir söyleşi yapmayı dilediğimizde bizi olumlu karşıladı. Söyleşi konularını önceden bildirmemizi istediler. Söyleşi için karşılıklı geçip oturduğumuzda ise, bir de baktım, Abdullah Baştürk

söylediyi yazıp bitirmiş bile... Şu günlerde yasal konumunu göz ardı ederek düşünmemeyeceğinden, Baştürk her söylediğini ölçüp biçiyor, özenle seçiyor. Dolayısıyla, Abdullah Baştürk ile söyleşimiz, bir kısmı Baştürk'ün titizlikle hazırladığı metin, bir başka kısmı da, benim dayanamayıp sorduğum sorulardan olmak üzere iki bölüm halinde oluştu. Bir başka zaman, başka koşullar altında, başka bir görüşmede, Sayın Abdullah Baştürk ile daha esnek, daha geniş kapsamlı bir söyleşi yapabilmeyi umut ediyorum.

► Sayın Baştürk, DİSK'in kuruluşuna degen değişik etkinlikleri içinde bulunmuş birisiniz. Türk-İş ile DİSK'i bir arada ele alırsak;

- a. Türk-İş'ten kopuşun temelini oluşturan nedenleri, ortamı,
- b. DİSK'in kuruluş yapısını ve sonrası,
- c. DİSK kurulduktan sonra Türk-İş'in yapısındaki değişimini,
- d. DİSK'in oluşum sürecini,
- e. Türk-İş'in günümüzdeki yapısını nasıl değerlendirdiğiniz?

Bildiğiniz gibi ben DİSK kurucuları arasında değilim. DİSK'in Türk-İş'ten kopusundan çok, Türk-İş tarafından dışlanması sorunu vardır. Daha 1961'de TİP'in kuruluşu sırasında Türk-İş'in o günü yöneticileri ile TİP'i kurulan sendikacılara arasında ciddi boyalarda bir tartışma başlamıştı. Bu tartışmalar zaman zaman Türk-İş İcra Kurulu ve Yönetim Kurulu düzeyinde de sürüyordu.

Daha sonra DİSK'i kuracak olan sendikaların Türk-İş'ten dışlanmasında üç önemli gelişme vardır. Birincisi Maden-İş üyesi Kavel işçilerinin girişikleri grev eyleminden Türk-İş, işçileri yalnız bıraktı. Ikincisi, 1964'te Bursa'da yapılan Genel Kurul'da meşhur "partiler üstü politikalıçılık" ilkesi adıyla gayri ciddi karar, Türk-İş'in resmi görüşü olarak saptandı. Üçüncü olarak ki, sendikal tarihinde "bardağı taşıran damla" olarak nitelendirilir; Paşabahçe grevi oldu. Paşabahçe grevini desteklemeyen Türk-İş, san sendikacılığın çok çırık bir örneğini vererek çeşitli bahaneler ile bu grevi destekleyen sendikaları üyelikten ihraç etti.

Bir sendikacının işçi sınıfının birlik yapısından kopmak ve o yapıyı terketmek kolay değildir. DİSK'ı kuranlar için de bu iş şantldı-

ğı kadar kolay olmadı. Ama başka çıkar yolları da yoktu. Bu nedenle GÖRÜŞ'ün geçen sayısında yer alan "DİSK'i kendisini Türk-İş'ten ihraç ettiren sendikacılardı" biçimindeki değerlendirmelerin sendikacılık ile ilişkisi yoktur. Kimler çırıp böyle değerlendirme yapabiliyor, anlamak da mümkün değildir.

Biz de Genel-İş olarak 1974'te Türk-İş'ten terkettik. Bu işe karar vermek çok kolay olmadı. Ancak başka seçenekiniz de yoktu. Ya kalıp onların sağcı, sarı sendikacılığını sürekli onaylayacak ve giderek daha fazla onlara benzeyecektik ya da değişik bir sendikal anlayışı Türk-İş dışında yaşama geçirecektik. Biz ikincisini yaptık.

DİSK'i yalnız kuruluşu günler açısından değil, 1967-1980 arasında bir bütün olarak ele almak gereklidir. DİSK, Türk-İş'e karşı alternatif bir örgütlenme, alternatif bir sendikacılık anlayışıdır.

Sendikacılık tek yol yoktur. Türkiye'deki sendikacılık hareketi mutlaka İngiltere'deki TUC hareketine ya da Almanya'daki DGB hareketine benzeyeceğdi diye bir kuralı yoktur. Orada, çok değişik koşullarda, çok değişik bir tarihsel gelenek içinde sendikal birlik tek kuruluşta sağlanmıştır. Bu birlik yıllar içinde öyle bir denenmiştir ki, bundan sonra kolay parçalanması mümkün değildir. Buna karşılık Fransa'da, Hollanda'da, Belçika'da, İtalya'da sendikal birlik çok daha değişik yollar görmüştür. Sendikal birlik sorunu kafa ya da kalplerdeki kişisel beklenilere göre değil, bir ülkenin sonut koşullarına göre gerçekleşir.

Bu nedenle bir ülkede sendikal çeşitlilik olması hiç de korkutucu bir durum değildir. Türkiye gibi sendikal haraketin oldukça yeni olduğu bir ülkede 10 yıl, 20 yıl çok da önemli değildir. Önemli olan ilkelerdir. DİSK, özellikle 1978 sonrasında her durum ve her koşulda "ilkcede birlik, tabanda birlik" ilkesini savundu.

DİSK'in kurulmasından sonra Türk-İş kendisine çeki düzen verebilirdi. Ama yapmadı. Yapamazdı. DİSK'e bağlı sendikaların yüksek ücret elde etmeleri karşısında Türk-İş sendikalarının siyasi iktidarların daha fazla dumen suyuna gitmekten başka çareleri kalmamıştı. Bunu yaptılar, giderek daha faz-

la sağa kaydalar. Bu, DİSK'i kuranlar Türk-İş'ten ayrıldılar diye değildir. Başka seçenekleri de yoktu. Ardından biz ayrıldık. Değişen hiçbir şey olmadı. Yalnızca eskiye oranla biraz daha fazla bazı deyimleri kullanmaya başladık.

Genel-İş Sendikası'nın örgütü olduğu işkolunda DİSK'e üye olan bir sendika olmadığı için 1967-1975 yılları arasında bizim DİSK ile özel bir sendikal rekabetimiz de olmamıştı. Buna karşılık DİSK'in 1973 seçimlerinde ve mahalli seçimlerde CHP'yi desteklemiş olması, belediyelerde örgülü üyelerimiz üzerinde oldukça olumlu bir iz bırakmıştır.

DİSK kurulduğunda yaklaşık 30 bin üye sahipti. 12 Eylül 1980 günü ise yarım milyondan fazla üyemiz vardı. Yalnızca o gün için Türkiye'nin en büyük sendikası olan Genel-İş'in 150 bin üyesi vardı. Askeri müdahale olmasaydı, Türk-İş hızla kaçırılmaz sonuna yaklaşmaktadır. Böylece işçiler, tabanda ve ülkede birlik amacını özgürce gerçekleştireceklerdi.

Günümüzde Türk-İş'in durumuna gelince, değişen bir şey yok. Siyasi tercihini, son kongrede nikah tazeleyerek yaptı ve DYİP'ye raylarını döşedi. Oyuncular yaklaşık aynı, senaryo aynı. Üstelik bu kez uzlaşmacılığının gereklisi de var: "koşamayız, yerimiz dar" diyorlar. İşverenler ve bürokrasiyle sar身为 dolas, Devlet sendikacılığı yapıyorlar. Bizler genel grev istemi nedeniyle yargılanırken, Türk-İş yöneticilerinin "genel grev" feratları ortaklı kaphyordu. 24 Ocak - 12 Eylül kendisine gerekli olan yapıya sahiptir. Bu anlamda başarılı olmuştur.

Türk-İş'te bir şey yapılmaz mı? Elbette yapılır. En gerici, en sağcı, en milliyetçi, en sarı sendikalarda yapılacak şeyler vardır. Bu ise kısa vadeli değil, uzun soluklu bir mücadele platformunu gerektirir. Bugün bakıyoruz. Bazıları "Türk-İş'te sendikal birlik" sloganlarını ağırlardan düşürmüyorkar. "Daha demokratik bir Türk-İş" ya da Türk-İş'te yapılan inme ele geçirme planları politik bir tercih olabilir, bunlar olağandır. Ancak bu "Türk-İş'te sendikal birlik" çağrıları, DİSK ilkelerini ve DİSK'i yok saymak anlamında vadedildiğinde hepimizin söyleyeceği çok şey vardır. Şimdilik şu kadarın söylemekle yetinir: Günümüzde "Türk-İş'te birlik" çağrısını Türkiye işçi sınıfının demokrasi, özgürlük ve sınıf sendikacılığı mücadeleinden kaçmak anlamı dışında yorumlamak mümkün değildir. Bugün "sendikal birlik ancak Türk-İş'te sağlanır" diyenleri yarın Türk-İş'ten ayrılmayı savunanların başında görünsek hiç şaşmayız. Sendikacılık hareketi subjektif değerlendirmelere göre değil, işyerlerinde, hayatın içinde gelişmiş bir harekettir.

Bugün DİSK davası sürüyor. Hakkında verilen cezalandırma nihaî değil. 200 milyar liralık mal varlığımızın hesabı var ortada. Kaldı ki, daha önce de söylediğim gibi, savunmada da belirttiğim gibi, en son Avrupa gezimin dönüşünde de belirttiğim gibi DİSK kapatılsa bile daha nice DİSK'ler kulturur. Önemli olan demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının ilkelerinin savunulmasıdır. İşçilerin ekonomik mücadele vermelerinin yetmezliğinin vurgulanmasıdır. İşçilerin bir sınıf olarak siyaset yapmaları hakkının savunulmasıdır. Ekonomik mücadelenin politik mücadeleden soyutlanması çağdaş sendikacılıkla bağdaştırılamaz. Aksi düşünce ve uygulamalara en amiyane tabirle sarı sendikacılık denir.

DİSK bugün yaşıyor. Yınlarda da olacak. Kimse DİSK'i kuranlar yanlış yaptı, acaleci davranışlar, DİSK'i kuranlar Türk-İş yöneticilerinin oyuna geldi biçiminde başkalarının değerlendirmesine su taşımıştır. Ayrıca böyle yaklaşımlar ciddiye de alınmamıştır.

► **Tutukladınız, uzun bir dava süreci yaşıyor. DİSK davasının gelişimi süresince olan bitenlerle ilgili şimdilik yansıtın istedikleriniz var mı?** DİSK davası sonuçlarını sendikal ve siyasal platformda nasıl değerlendireyorsunuz?

12 Eylül 1980 günü gözaltına alındım. Daha sonra çok sayıda DİSK'li sendikacı, mücadele arkadaşım da gözaltına alındı. Salınam tam 4 yıl 1 hafta sonra gerçekleşti. DİSK davası, savunmama ve temiz dilekçemde de belirttiğim gibi haksız, hukuk dışı, yasalara aykırı bir davadır.

DİSK davasından amaç, Türkiye'de DİSK'in öncülüğünde yaşama geçirilen demokratik sınıf ve kitle sendikacılığının yok edilmesidir. Amaç işçileri sendikasız bırakmaktır. Amaç, işçileri sarı sendikacılığın eline terketmektir. Bunun geçersizliğini görüp yaşayacağız.

DİSK davasının haksız bir dava olduğu bugün başta Uluslararası Çalışma Örgütü ILO olmak üzere tüm uluslararası kuruluşlar, uluslararası sendikal örgütler tarafından kabul edilmektedir. Türkiye, Avrupa Topluluğu'na üye olmak istemektedir. Avrupa Topluluğu'nun sendikalarını barındıran ve "demokratik olmayan" sendikal kuruluşları bünnesine almayan Avrupa Sendikalar Konfederasyonu, DİSK'i 1985 başında, yargılanlığı bir sırada üyeliğe kabul etmiştir. Bu çerçevisi nasıl aşılacaktır?

Herkes kendi payınca DİSK davasından bir şıçrıcı aldı. Ancak bazı çok küçük pürüler dışında DİSK'li sendikacılar dimdik olmayı bildiler.

Davutpaşa'yı gördüm. Sultanahmet'in hücrelerini tattım, Metris'in çok sayıdaki koğuşunda kaldım, 1 haftalık hücre hapsiyle birlikte. İskenceleri yaşadım. Kendini bilmez bazılarının horlama girişimlerini de. Yine aynıklıkları savunuyorum. Yine demokratik sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri diyorum. Yine demokrasi diyorum, yine işçilerin sınıf olarak siyaset yapma hakkı diyorum. Yine ekonomik mücadelenin yetmezliğini söyleyorum. Yine sendikal mücadelede olacağımı söyleyorum.

Dört yıl hapis yattım. Bunu, bir aylık hapsiği Türkiye'de 12 Eylül 1980 sonrasında demokrasi həvariliği ile es tutanların varlığında çok da büyütmek istemiyorum. Çekitkilerimiz bizden önce değişik ülkelerdeki sınıf kardeşlerimizin başına gelenden elbette fazla değil.

Savunmada da belirttiğim gibi "İşçi sınıfının bir hıreyi olmakla övünüyorum. Yarım dokuyan elçerin akıl ve yüreğine, kardeşlerime güvenim sonsuz".

► **Sözü güncel politikaya getirirsek; günümüzdeki demokrasi tartışmaları ve ileriye dönük demokratikleşme sürecini nasıl değerlendirirsiniz? Bu arada sosyal demokrasinin Türkiye'nin sosyo-politik ve ekonomik yapısındaki yerini nasıl görüyorsunuz? Sosyal demokrat partiler ve muhalefet partilerinin etkinliklerini nasıl karşıyorsunuz?**

Türkiye'de demokrasi tartışmaları elbette olumlu bir gelişme. Tüm sorun çift olümleri ortadan kaldırırmak. Antimilitarizm ve demokrasi üzerine çok şey söyleniyor, yasaklarla karşı çıkmıyor. Ancak bakıyorsunuz "ben

yasaga yasak demem, yasak benim olmayınca" misali en demokrat kesilenler yalmazca kendi yasağını tartışıyor.

Biz diyorum ki, demokratik hak ve özgürlükler arasında sendikal haklar her şeyin temelidir. Çünkü bu haklar sınıfsal niteliklidir. Demokraside samimi olanlar için bu haklar olmalıdır. Her kim ki, özgürce kullanılan grev hakkından, sınırsız sendika özgürlüğünden yanadır, o mutlaka diğer hakları da tamam demektir. Bu nedenle sosyal hakları, sendika özgürlüğünü fazlasıyla önemsiyor ve bu konuda net tavır arıyoruz.

Ben iddia ediyorum, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde en büyük yükü yine işçi sınıfı omuzlayacaktır. Çünkü işçi sınıfı demokrasi ile ekmeği arasındaki ilişkiye en iyi farkeden sınıf olma noktasındadır.

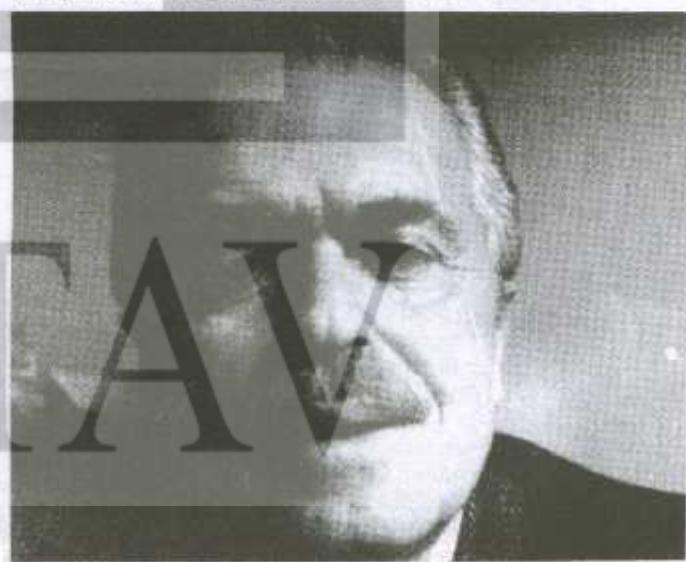
Sosyal demokratlar Türkiye'nin geleceğinde önemli bir yere sahip olabilirler. Ancak bunun için öncelikle sosyal demokrasının tarihsel ve güncel tüm temellerle ortaya konması gereklidir. Bu nedenle de sosyal demokrasiyi amaçladığını açıklayan bir parti, karakter ve örgüt yapısını, evrensel boyutlarını, politik, ekonomik ve toplumsal hedeflerini Türkiye'ye uygun olarak ortaya koymalı; bağımsızlık, anti-militarist bir yapıyı nasıl gerçekleştireceğini belirlemeli dir. Bu görevde aday olan SHP henüz böyle bir parti olamamıştır. Ancak bu, olamayacağı anlamına gelmez.

► **Biliyorsunuz, Türkiye'de sosyal demokrasiye sahip çıkan tek parti SHP değil.**

Sosyal demokratlar ya da muhalefet partileri üzerinde uzun boylu konuşmak istemiyorum. Kisaca bir değerlendirme yaparsam, SHP artık bugün bir vakia haline gelmiştir. DSP dediğimiz olay ise bir hayal ürünüdür. Çok şıçrıcı bahasına zorlanan bir siyasal biçimlenmedir. Geleceğini de göremiyorum; çünkü demokratlar, ilericiler, işçiler ve Türkiye'de demokrasının yeniden inşasını bir özlem olmanın ötesinde bir yaşam biçimini olarak seçenler, günümüzdeki seçimlerde DSP'ye, ara seçimlerde vermiş oldukları oyalarını vermeyeceklerdir. Çünkü demokrasının yeniden inşası için onun sosyal, ekonomik hedeflerinin parlamentoya, iktidara taşınması gerektiğini, sol hareketin, en azından sosyal demokrat, sosyalist hareketin, birlikten geçtiğinin bilincindedirler.

► **DİSK ruhunun yeniden canlandırılması desem...**

"DİSK ruhunun yeniden canlandırılması" diye bir soru var. Bizim böyle bir sorunu mız yok. Ruhlarla işimiz yok. Sorulan DİSK

ise, DİSK ilkeleri ise, onlar zaten yaşıyor. Türkiye de bazı şeyle bazı insanlara unutulabilir. Ancak aileleriyle birlikte milyonlarca işçi için, demokratik mücadele ile, daha iyi çalışma koşulları için verdiği mücadele ile, tüm emekçi kitleleri kucaklayan istemlemeyle DİSK'i hiçbir çalışmam unutamayacaktır.

DİSK kurulduğu 20 yıl oldu. Kuranlar da, sonradan gelenler de büyük baskılar gördüler. Binlerce işçi bu yolda aşın, işini kaybetti. Dövündü, sövündü. 12 Eylül sonrasında çirkin ve kötü günler gördü, karanlığı, belli düzeylerden terkedilmişliği yaşadı. Buna rağmen DİSK ilkeleri bugündə sırı süren. Gelecekte de sürecek.

Cünkü DİSK, ekmek ve demokrasi demektir. DİSK düşüncesine ve yaşama özgürlüğü demektir. DİSK temelinsan hak ve özgürlükleri demektir. Çünkü DİSK işçi sınıfının onuru ve geleceği demektir.

► Size, sıradan bir işçi gibi sorsam, siz de kendisiyle röportaj yapılan Abdullah Baştürk değil de, Türkiye'nin sendikal yaşamında önemli bir deneyim sahibi bir gözlemci olarak yanınızda misiniz bir sorum?

Yapabilse de deneyelim bakalım...

► Benim bu kaotik ortamda bile ileriye yönelik özlemlerim tükenmemiştir elbette. Bu özlemlerimin gerçekleşmesi için, benim bürünmeye çalıştığım kimlikle soğuk-kanh bir gözlemci olarak önerileriniz ne olur?

Yani neye umut bağlayabilirim diyorsunuz...

► Neye kanca takıp yürüsün diyorum.

İşçi sınıfının ekonomik, demokratik mücadelede evrensel boyutlar kazanan bir tek yöntem var: Örgütlu mücadele.

► Su surlarda da örgütlenmenin ne olduğu belli...

Örgütlu mücadele dediğimiz alanda sınıfların mücadele sendikalar aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Bu mücadele, ekonomik-demokratik mücadeledir. Aynı zamanda ekonomik-demokratik mücadelenin tek başına yetmezliğinin bilincinde olduğunu sandığım Türkiye işçi sınıfı, politik mücadeleyi de üstlenmek konumundadır. Hem demokrasının inşası için, hem demokratik hakların özgürce kullanılabilmesi için, hem de ekonomik mücadelede başarı sağlayabilmesi için. Elbette ki ekonomik-demokratik mücadelenin aracı sendikalardır ve elbette ki siyasal mücadelenin aracı da, iktidar için kurulan partilerdir. İşte Türk-İş'in yillardan beri Türkiye işçi sınıfına verdiği en büyük zarar buradan kaynaklanmaktadır. Siyasal mücadeleyi istenmeyen bir düşünce biçimini Türkiye işçi sınıfını bir ölçüde depolitizasyona uğratmıştır. Ve geleceğe yönelik ciddi deneyimleri kazanamamıştır, geride bıraktığımız demokratik süreç boyunca.

Geleceği, demin koyduğum çerçeveye içinde yorumlayacak olan işçi sınıfı, elbette ölçüler, elbette sendikal ve siyasal kadrolarıyla birlikte bunu bütünlüştirecektir. Aynı ayı kulvarlarında fakat tek zeminde. O zaman demokrasi zeminidir. O zaman sanıyorum ki -belki çok kısa vadede değil- Türkiye'nin geleceğinde altyapı, onunla birlikte demokrasi, ekonomik ve demokratik mücadelenin araçları, sağlıkla meydana gelmiş olacaktır.

Başa bir yöntem yoktur. Umutsuzluğu hergün yaşamak yerine, onun yerini alacak umutlarla dolu çalışma biçimini, yöntemini kendine mal etmelidir, onu sahiplenmelidir. Hem siyasal planda, hem sendikal planda devreye girmelidir. Başka çıkış yolu yoktur. ■

Okun Ucu

Su "Türban" davasının kimi çevrelerde hep ileri sürüldüğü gibi öyle laiklige aykırılıkla ya da irtica ile çok da yakın bir ilişkisi yok aslında. Sorun, daha çok bir insan hakları sorunu.

Bir yurttaşın dilerse başına örtmesi en doğal hakkıdır. Kimse, hiçbir kurumun ya da mercin, hangi gereçle olursa olsun, bu hakkı yok saymaya ya da kullanılmamasına engellemeye hakkı yoktur. Yetkisi de olmamak gereklidir. Kaldı ki, başörtüsü konusunda, ünlü Şapka Kanunu gibi yine insan haklarına aykırı, her türlü özgürlük ve çağdaş uygarlık kastasına ters, acayıp bir yasa da yok yürürlükte.

Başörtüsünün bir "gerilik" ya da "gericilik" simgesi olduğu görüşü, kendi beğenisi ve tercihlerini, kendi giyim kuşamı ya da "uygarlık" anlayışlarını mutlaklaşırma meraklılarına özgü bir "illericilik" safsatasıdır. Belli yerlerde öğretim kurumlarında, iş yerlerinde, devlet direklerinde, vb. herkesin kalıptan çıkmuşçasına bir örnekk giyim kuşamı zorlama anlayışında genel olarak çok çeşitli. Çok renkli, kişisel beğenisi ve tercihlerin özgürce sergilenebilmesine, yani özgür kişilik olusuna tâhammûlsuzluğun işaretidir. Bu tâhammûlsuzluğu "devlet nizamı" adına gerekçelendirmek hem özgür kişilik olusuna konusunda, hem de devlet nizamı konusunda çok belli bir anlayışa işaret eder.

Ne ki bütün bunlar YOK yönetmeliklerinde insan haklarına hefteden aykırı da ha başka bir sürü dayatma için de geçerli. Onun için soruna salt "türban" açısından yaklaşınmak, YOK'un insan haklarının hîçe sayan tüm "ilke"leri ve uygulamalarının geçersiz kılınması gereğinin gündemin acil bir maddesi olduğunu unutmamak gerekiyor.

Kadınların "dilerse" başlarını örmelerinin gereklisi olarak "Dinimizin gereğidir," diyenler, acaba ne zamana kadar, başlarını örtmemeyi tercih edenlerin başlarını örtmeye hakkına tâhammûl gösterip saygılı olacaklar? Çünkü yönetim ne zamandır ters yönde gelişiyor. "Dinimizin gereklisi" ni yeterince yerine getirmeyenler, ya da hiç yerine getirmeyenler,

yenler üzerinde dolaylı dolaylı baskılardır orda burda basbabağı öne çıkmaya başlıyor.

Dinin gereklerini özgürce yerine getirmek herkesin saygıyla karşılaması gereken bir haktır. Ama **getirmemek de bir haktır**. İnsan haklarına riayet o hakkın da herkese kayıtsız şartlı tanınmasını gerektirir. Dinin gereklerini özgürce yerine getirme hakkının kendilerine icinmasının bunda ısrarla isteyenler ise, genellikle, insan hakları ve özgürlük kavramlarını naînî keser gibi hep kendilerinden yana yontma eğilimindeler. Bu eğilim, giderek, dinin gereklerini yerine getirmeye başkalarını da zorlamayı "dinin bir gereği" sayma yönünde başka eğilimleri besleyebilir. Nitelik besliyor da.

Bu tur teşvikleri kastila tırmadırlar, ya da tırmadırmasını nimet bilenler arasında dinin gereklerini yerine getirme hakkından başka hemen hiçbir hakkı kimseye tanımama hayali peşinde koşanlar, yanı Türkiye'nin çağdaş koşullarında gerçekleşmesi gerçekten **hayal** olan bir şeriat düzenini özleyenler olabilir. Onları bir umacı gibi görüp de "irtica horluyor" diye kıymeti koparmak asıl hedefi şartlıyor. Zira dincilik dalgasının kabamasından yarar umanalar arasında din özgürlüğü davasını milletin önüne yem diye atıp ortağın dumana boğarak "dininin yükseligi"ni her türlü ekonomik ve politik baskının adaletsizliğinin ve gaspın sineye çekilmesine alet ederek milletle tüm diğer özgürlükler arasında dikkili yüksük duvarlarını daha da yükseltmeye, taş taş üstüne koyup pekiştirmeyi amaçlıyorlar, bu yoldan ülkeyi her türlü "Allahsızlığın" kol gezdiği bir "yasak bölge" hâlinde tutmayı kendilerine iş ve meslek edinmiş olanlar var asıl. O "yasak bölge"de, yanı tüm yuri sâhînâ, yalnız dinin gereklerini yerine getirmeyenleri değil, getirenleri de çağdaş baskılar altında yaşamaya zorlayanlar, yasaklı anlayışın ve uygulamaların ceremesini yurttaşlar olarak hepsine birlikte çektiğenler onlardır. Okun ucu onlara çevrilmiştir.

▼ **Turban.** "Gericilik" simgesi gibi görmek, bir "illericilik" safsatası.

Netaş İşçisinin Geçmişe Dayalı Bir Mücadele Geleneği Var

“BAŞARAMAYACAĞIMIZ BİR ŞEY YOK”

Netaş grevini demokrasi mücadelelerinin bir parçası olarak görmek gereklidir.

Greve demokrasiden yana bütün güçler sahip çıkıyor.

Elim kapıya uzamıyorum. Tarih 31 Aralık 1986. Ağıyorum. Karşımıdaki, sorgulanarak bakanlarla beni süzüyor: “Şahin Başkan arıyorum,” diyorum. Gözlerindeki ifade usulce yumuşuyor: “Şahin Başkan yan odada.” Üç oda ve bir küçük girişten oluşan, küçük bir apartman dairesi burası. Duvarlarında panolar asılı. İllerki odadan türkü sesleri geliyor. Gülerken giriyyorum başkanın odasına, kendimi tanıtmıyorum. Otomobil-İş Umranıye Şube Başkanı Şahin Önyüksel, kitap kapaklarındaki işçi resimlerine benzeyen, biraz sohbet ediyoruz. Tam karşımızdaki odada bir işçi, çocuğunu sünnet ettiriyor. Odaların kapıları açık olduğu için görebiliyorum, çocuk hysuzlanıyor, gevreşindekilere kafa tutuyor: “Hani gazeteci gelecekti, hani resmin çekilecekti?” Güliyoruz. Başkan soruları cevaplamaya hazır olduğunu söylüyor. Çalışıyorum, tıbbi, söyleşimiz başlıyor:

► 12 Eylül sonrasının en kitlevi yesimsal geleneğimizin motifleriyle işlenmiş grevinin sahibisiniz. Grevinin bu özelliği hakkında ne söylemek istersiniz?

Grevimiz 12 Eylül sonrasının ilk eiddi ve büyük grevidir. Netaş grevini demokrasi mücadelelerinin bir parçası olarak görmek gereklidir. Bu grevin sonunda elde edilecek haklar gerçek sendikamızı, gerçekse tüm diğer sendikaların işyerlerinde yapacakları toplu iş sözleşmelerine ışık tutacak. Bu iki özelliği nedeni ile grevimizin boyutları sendikamızı ve Netaş işçilerini astı. Grevimize demokrasiden yana olan bütün güçler sahip çıktı. Bugüne kadar yapılan dayanışma ziyaretleriyle, gönderilen mesajlarla grevimizin bu niteliği belirlenmişti.

► Neden greve gittiniz?

Toplu iş sözleşmelerinin hazırlık çalışmalarını işyerlerinde ve montajda oluşturulan işçi komiteleri yaptı. Bu komitelerin çalışmalarının ürünü olarak 88 maddelik bir teklif hazırlandı. İşverenle yaptığımız çeşitli toplantılarında bu maddelerden ancak 23’ü

üzerinde anlaşma sağlayabildik. 65 madde üzerinde de uyuşmazlık çıktı. Uyuşmazlık tutulduktan sonra da arabuluculuk devresi başlandı. Arabulucularla yapılan çeşitli toplantıarda da sonuç alınmadı.

Ücretlerle ilgili maddelerimizde, talebimiz saat ücretinin birinci yıl 450, ikinci yıl 580 liraya çıkarılması. Yüzde olarak birinci yıl seyyanen %70, ikinci yıl yine seyyanen %50 ücret artışı istiyoruz. Bu maddeye karşı verenin getirmiş olduğu teklif ise, birinci yıl %31 ikinci yıl %23 ücret artışı öneriyor. Bu teklif işkolumuzda yapılan toplu sözleşmelerin çok gerisinde bir tekliftir. Bunun dışında işyerimizde bir prim sistemi uygulaması söz konusudur, üretim teşvik primi. Bu prim fabrikamızda yalnızları kademeyle uygulanır. Netaş kuruluğu günden bu yana uygulanan bu primin miktarı da bir hayli yüksek: Müdürlerin pozisyon ve kademelerine göre 1 milyonla 5 milyon arasında değişiyor. İşçi arkadaşlarımıza da her yıl, yılbasından bir gün önce, o yıl için yaptıkları başarılı ve verimli çalışmalarından dolayı bir teşekkür mektubu yolluyor. Biz bu toplu sözleşme ile sunuyoruz. Madem ki üretimi yapan işçilerdir, “ürütim teşvik primi”的in gerçek muhatabı da onlar olsa gerektir. Bu prim işçilere de dağıtılmalıdır. Üstelik bu toplu sözleşme maddesiyle biz, milyonlar falan da istemiyoruz. Talebimiz sadece iki manş tutarı

bit primdir.

► Netaş işçisinin bazı özellikleri var. Bunları bir de sizin ağzınızdan dinleyebilir miyiz?

Netaş işçisinin geçmişine dayalı bir mücadele geleneği var. 1975 yılının ikinci ayında, Netaş işçilerinin yaptıkları 35 günlük bir direniş sonunda, sari sendika işyerinden atıldı ve yerine getirilen Maden-İş sendikasının Netaş'a yerleşmesiyle birlikte Netaş'ta sınıf ve kitle sendikacılığının ilkeleri geliştirildi ve sınıf sendikacılığı kökleşti. Bu olay bizim için bir başlangıç oldu. Bugünkü mücadeleümüz, aslında o günde mücadeleümüz bir devamıdır veya söyleyebilirim, bugünkü mücadele o günlerin bir meyvasıdır.

► 2821, 2822 ve Yeni Grev Tüzüğü ile aranız nasıl?

2821 ve 22 sayılı yasalar sendikaların örgütlenmelerinde ve toplu iş sözleşmelerinin bağlanması malarında belli başlı iki büyük engeldir. Yanı yaşamın kendisi en büyük engeldir. Son olarak çkartılan yeni Grev ve Lokav Tüzüğü bu kanımızı daha da sağlamlaştırıldı. Ama bizim grev tüzüğü ile aramız iyidir. Çünkü, tüzüğü uyguladığımız zaman grev yapmanız imkansız. Onun için biz bu sorunu tüzüğü filiyattu aşarak çözümledik.

► Şu “aşılmış” grev tüzüğü olayında, işçi sınıfı kendisi mesruyetini kendisi yaratmıştır, söylebilir miyiz?

▼ **Şahin Başkan.**
“Eksiksız demokrasiyi kendi mücadeleimize kazanacağız”

Tabii. Samiyorum bu tüzüğü aşmamız ya da bu tüzüğün bazı maddelerini aşmamız, ilerde belki bu tüzükte ya da yasa maddesinde değişiklik getirebilir. Tabii bu, aynı zamanda sınıf mücadelesinin gelişme boyutuna da bağlı.

► İşyerinizde greve katılmayan işçi yok gibi. Bu bütünlüğü nasıl sağladınız?

İşyerimizde, deminki soruda da belirttiğim gibi, geçmişe dayalı bir mücadele geleneği var. Netaş işçisinin 1974-75'lerden beri süregelen yüksek bir bilincivesarsalmaz bir birligi var. Bugün Netaş'ta, özellikle son yıllarda işe yeni alınan arkadaşlarımız da var. Bu arkadaşlarımızın sınıf bilinci ve kültür, en az eski arkadaşlarımızın kadar yüksektir. Ben buna bağlıyorum. Hem geçmişteki mücadelelerinden başarılı ile çıkışması, hem de yeni arkadaşlarımızın üzerinde durulması gerekten bilinc ve fedakarlığı bu sonucu doğurmuştur.

► 12 Eylül'den sonra TV'de sık sık tekrarlanan korku ve dehşet programlarıyla işçi ve öğrenci yürüyüşleri ve grevler yan yana, insanlarınımızın hafızasından kolayca silinemeyecek kanlı ve anarşist eylemler olarak tanıtılmaya çalışıldı. Oysa bugün Netaş'ın öünden geçen her otobüs, her araba kornasına basarak grevci işçilerle selam yollamaktan geri durmuyor. Büttün ileri yazdıklar, sanatçılar, sendikalar, aydınlar bir kez gelip Netaş işçilerini ziyaret ediyorlar ya da mesajlar yolluyorlar. Grevler üzerindeki sis perdesi yavaş yavaş dağılıyor. Bu süreci nasıl değerlendirdiğiniz?

TV'deki programlar, hükümetin ve egenlerin, özellikle işçi sınıfının ve halkın kendi sorunlarından uzak tutulması için düzenlettirdikleri programlardır. Bu programlarla asıl sorunlar unutturulmaya çalışılır. Sıklıkla tekrarlanan bu programlar, işçi sınıfımıza ve emekçi halkımıza verilen birer gözdağıdır. halkın böyle programlara inanması, kendi yaşıtlısına inanmaması demektir.

► Son olarak, bu yasalarla böylesi bir

grevi kotaran işçi sınıfı, sizce daha nelere katırdır?

Bu, mücadelenin boyutlarının gelişmesine bağlı. Bu yasalarla rağmen, biz böylesi başarılı bir grevi örgütleyip, yürütübiliyoruz, ilerde, demek ki başaramayacağımız hiçbir şey yok. Yapamayacağımız hiçbir şey yok.

Başkana teşekkür ediyorum. Ama Şahin başkan bizi pek kolay bırakacak değil. Bir iki saat sonra şubede bir eğlence düzenleneceğini, istersen katılabileceğimizi söylüyor. Olur, diyoruz, sohbet koyulaşıyor. Söz başkanın son Otomobil-İş Genel Kurulu'ndaki konuşmasına geliyor. Konuşmanın metnini getiriyor. Okuyorum. Konuşmanın içinde öyle bir bölüm var ki, buraya almadan edemeyeceğim: "Arkadaşlar! Sağlıklı-solu burjuva partilerinin demokrasi konusundaki sahte vaatlerine kanıp, geleceği toz pembe görmeyelim. Yillardan beri işçileri, emekçileri içi boş, kof umutlarla peşinden sürükleyen çok umut taciri gördük. Geçmiş biraz hatırlamak, bizim için yararlı olacaktır. Nice acılar pahasına edindiğimiz dersleri unutmayın! Aynı evinden umut tacirleri bugün de karşımıza geçmişler, yine kulağa hoş gelen sözlerle sahte umutlar dağılıyorlar. Ama bu turden çürük bir zemine oturanların demokratikleri artık inandırıcı olmuyor, içgüdü duyar. Şuńu bileyim ki, demokrasi konusunda yaratılan bu tür sahte umutlar, işçileri, emekçileri gerçek bir demokrasi mücadeleinden alıkoymak içindir.

Biz 1981 sonrasında çok kayıplar verdik. Ama yaşadığımız onca deney, bize çok önemli bir şey kazandırdı. Bizim ihtiyaç duyduğumuz ekmeğin ve demokrasının, kimsenin bize gümüş bir tepsi içinde sunmayıcağım, onu kendi ellerimizle kazanacağımızı öğrendik. Önümüzdeki yol, hiçbir zaman düz ve kolay bir yol değildi. Bugün de değildir. Yarın da olmayacağıdır. Demokrasi kavgamız hem uzun, hem de engebeli ve çetin bir yoludur.

Sahte umutları bir yana bırakalım! Ortaya

da tek bir gerçek umut vardır: Oda işçi sınıfıdır. Giderek uyanan, ara dönemin durgunuñunu üzerinden atmaya başlayan, toplumsal gelişmeye sahip çıkan, güzel savaşımla gelecekleriyle yeniden meydanlara çıkmaya hazırlanan işçi sınıfımızdır umut, umut biziz!

Kuşkusuz biz işçiler de demokrasi istiyoruz. Hem de en ilerisini. Biz kaybettigimiz demokratik hak ve özgürlüklerimizi taksit geri almaya çalışan sınırlı bir demokrasi anlayışı ile yetinmemeyiz! Nasreddin Hoca'nın eşi hikayesinde halkımızın pek güzel dile getirdiği gibi, eşegini kaybedip önce üzülen, sonra bulunca da dünyayı kazanmış casına sevinen kişinin durumuna düşmek istemiyoruz. Bu oyunun durmadan yinelenebilmesine artık bir son verelim istiyoruz. Bunun yolu, işçi sınıfı ve emekçi halk için isleyecek eksiksiz bir demokrasi, kendi mücadeleme kazanmaktadır." İşte böyle, Kulaklarını pasımla silecek, haklı ve güçlü sözler.

Biraz da işçiler konuşayım, diye çıkışıyorum başkanın odasından. Hemen girişte iki işçi bir defteri çektiyorlar. Meğer bu defter grev gözlerinin ve nöbetçilerin yazıldığı deftermiş ve herkes nöbete daha önce ve daha çok gitmek için yarışır. Bu yüzden de işçiler arasında küçük kırınlıklar doğarmış. Sonradan sohbet sırasında işçiler söyledi bunu. İşçiler, başka şeyler de söyledi. Netaştan yakas oldugu halde makine çıkarıldığını ve uyarılarına rağmen, polisin bu işe engel olmadığını söylediler. Hükümetin ve P.T.T.'nın grev kırıcılığı yapmak ve grevi halkın gözünden düşürmek için "balon" santral açılışları düzenleyip, kurdele kestiğini söylediler.

Söz, greve yapılan dayanışmalara kayıyor. İşçiler gözleri parlayarak F. Almanya, Hollanda ve Kanada televizyonlarında kendileriyle ilgili 10'ar dakikalık programlar yapıldığını, anlatıyorlar. Bir Yunan dergisinde, kendilerine ilişkin çıkan, haber ve fotoğrafları gösteriyorlar. Türkiye'deki bazı yabancı elçilik görevlerinin kendilerine yaptıkları ziyaretleri vurguluyorlar. Aydınların ve öğrencilerin kendilerini hiç yalnız bırakmadıklarını söylüyorlar. Dayanışma ziyaretlerinde getirilen yiyeceklerle Ümraniye şubesinin bir bölümünü bakkal dükkanına dönmiş. İçerdeki odadan türkili sesleri yükseliyor. Oraya doğru yürüyorum. Bu oda, duvar önlərinə tek sıra halinde dizilmiş bankalarla ve dipteki çay ocağı ile, küçük, şirin bir mekan. İşçiler, bazı eski türkülerini söylemeye söylemeye artık unutmuşlar. Türküler hizan yarında kesiliyor, sonra yeniden hatırlıyor ve bırakıldığı yerden devam ediliyor.

Bir işçi kadının kucağında 7-8 yaşlarında bir çocuk uyuyor. Burada kederleri ve sevinçleri başarıları ve başarısızlıklarıyla, işçi sınıfı soluk alıyor. Saatlerin tam 12'yi gösterdiği sıradır. Şahin başkan küçük bir konuşma yapıyor. Geçenin en coşkun anlarından birinde, yanına bir işçi yaklaştı, kulagina eğildi: "Grev tüzüğün gravyer peynirine çevirdik." dedi. Kahkahalarla güldük.

Güne zamam yaklaşıyor. Gün neredeyse doğacak, pencereden hakyorum, ufuk çizgisinde kızıltular... Kapiya doğru yönelyorum. "Allah'aスマラだ! arkadaşlar!" Çıkıyorum, yaşlı ve tok sesli birisinin söylediği türkü yükseliyor içerkili odadan. İşte dışardayım. Tam karşısında bir ekip otosu bekliyor. Yürüyorum. Bugün Netaş grevinin 44. günü, tarih 1 Ocak 1987.

▼ Dış basında.
Netaş grevi dış
ülkelerde de
yankılandı.

Punto Final...

Arjantin ve Uruguay'da insan haklarına karşı işlenen suçların "affi" sorunları noktalayamadı.

Aralık 1986'ın 22'sinde Uruguay, 23'ünde Arjantin parlamentolarında kabul edilen yasalarla, bu iki Latin Amerika ülkesinde askeri cuntaların İşbaşında bulundukları sırada topluma karşı işlenen suçların sorumluları yargılanmaktan birkaçı hariç kurtuldular.

Her iki ülkede de yaygın adıyla **Punto Final** (sona erdirmek üzere nokta koyma) olarak bilinen yasalara göre, Arjantin de 27 Şubat 1987 tarihinden sonra söz konusu dönemin sorumluları aleyhinde yeni suçlamalar yönetilemeyecek; Uruguay da ise suçlama yönelikki kişinin "at yasası"na girip girmeyeceğine devlet başkanı karar verecek.

Punto Final'ın her iki ülkede de parlamento yasulduğu ve yoğun tartışmalar ile gösterilerin sürdüğü sırada, ABD'nin Latin Amerika işleriyle görevli bakan yardımcısı Elliot Abrams'in Montevideo'ya giderek Uruguay ve Arjantin hükümet yetkililerle toplantı yapması dikkat çekici bir gelişmeydi. Yıllarca cunta altında yönetildikten sonra seçimle iş başına gelebilen devlet başkanları Alfonsin ve Sanguineti'nin henüz tam "ikilidir" olmadıkları, askerlere karşı sivil iktidar için bir denge tutturmayı çalışıkları açık. Askerlerin de halk gözünde ipliklerin pazara çıkması olmasına rağmen belki bir ağırlığı korudukları anlaşılıyor. Halkta ise sivil hükümet ile askerler arasında b Dengenin artık tamamen demokrasi lehinde bozulması isteği öne çıkıyor. Nitelikim insan haklarına karşı işlenen suçların "affi" için kanurlan kabulü basın yayın organlarında bu durumu yansıtır şekilde benzer başlıklarla verildi: "Punto Final Parlamento ile halk aynı görüşe değil". Gallup Enstitüsü'nün oylamadan bir halede önce yayınlanan anket sonuçları da Uruguay yurttasının yüzde 72'sinin işlenen suçların sorumlularının sivil mahkemelerde yargılanması gereği görüşünde olduğunu gösteriyordu.

1983 yılı Aralık ayında Alfonsin'in devlet başkanlığına seçilmesinden sonra, askeri yönetim bir "kendi kendini al" yasası çıkararak çekilmişti. Alfonsin yönetiminin toplumun yoğun talebi karşısında ilk İcraatlarından biri, Arjantin'de özellikle 1976 sonrası "kayıbolan" kişilerin akibetini araştırmak üzere bir ulusal komisyon kurulması oldu. Komisyon 50 bin sayıya bulan tanık ifadelerine dayanarak bir rapor hazırladı. Sayılabildiği kadariyle 8960 kişi, ulkenin her yanında aynı özelliklerini gösteren sistematik operasyonlar sonucu "kayıp" olmuştu. Üçte biri kadın olan kurbanlar 340 kadar özel "gözaltı" merkezlerine götürüldükten sonra

işkence gormuş, öldürülmiş, cesetleri ortadan kaldırılmıştı. 1984 yıl sonunda devlet başkanı Alfonsin'e ilettilen komisyon raporunda, insanların kaçırılması, işkenceye maruz kalması, öldürülmesinin tek tek görevlilerin yetkilerini kötüye kullanmalarının sorumu olmadığı, aksine bu yolun en üst düzeyden başlayarak tüm sorumlularca, muhalifler sindirmenin en etkin yolu olarak benimsendiği ve sistemi bir biçimde uygulandığı kaydediliyordu.

Sorumlular aleyhine Nisan 1985'te başayan ilk büyük davada 700'den fazla katilim, işkence ve adam kaçırma duyurusu yapıldı. Çoğu bizzat işkence görmüş 800'den fazla tanık dinlendi. Aralık 1985'te açıklanan kararla 1976'daki ilk cuntanın başkanı General Videla ve donanma komutanı Amiral Massera, çok sayıda katilim, komunsuz luluklama, işkence ve hırsızlık suçları sabit görürek ömrü boyu hapis cezasına çarptırıldılar. Hava Kuvvetleri'nden Tuğgeneral Orlando Agostí 4 yıl 6 ay, ikinci cuntanın başkanı General Viola 17 yıl, donanma komutanı Amiral Lambuschini 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. İkinci cuntanın hava kuvvetleri komutanı Grattina ile üçüncü cuntanın üyeleri General Gómez, Amiral Anaya, Tuğgeneral Dezo berbat ettiler, ancak daha sonra Falkland savaşındaki sorumlulukları nedeniyle sırasıyla 14, 12 ve 8 yıl hüküm giydiler.

En üst düzeyde dokuz sorumludan yalnızca beşinin huküm giymesi ve bunların da yalnızca ikisinin ömrü boyu hapse mahkum edilmesi Arjantin de tepkiyle karşılaşlandı ve mahkemelere suç duyurulan sürüdü. Cuntanın polis şefi Ramón Camps'in 25 yıla, yardımcısının 23 yıla, halefi Richieri'nin 14 yıla, işkencede hazır bulunan doktor Berges'in 6 yıla ve bir eski polis görevlisinin de 4 yıla mahkum olduğu, Aralık 1986'da sonuçlanan ikinci büyük dava ise, sorumluluğun yalnızca üst kademelelerin sınırlı tutulmadığını gösterdi. Mahkeme heyeti, samık avukatlarının müvekkillerinin emirleri yerine getirmek durumunda oldukları ve bunun için sorumlu tutulmayaçıkları yolundaki savunmaları reddetti.

Bu yargılamlar Arjantin halkın içine biraz olsun su serpse de, komşu Uruguay halkın böyle bir fırsatı da olmadı. Oysa askeri darbeden sonra toplum nüfusa oranla en yüksek siyasi tutukluya sahip olma 'rekoru'nu Uruguay kırmıştı. Ülke içinde "kayıp" olanlara ek olarak 150 Uruguay yurttası Arjantin'den, 2'si Paraguay'dan, 20'si Şili'den, aralarında Uruguay güvenlik kuvvetlerinden elemalarının da bulunduğu "im"ler tarafından Uruguay'a kaçınıldıktan sonra kayboldu. Ancak Montevideo'da Sanguinelli hükümeti cuntanın suçlarını affetme eğilimindeydi. Hele Ekim 1986'da 16 emekli generalin "insan haklarını inkil etikleri" kabul etmeleri, ancak bütün bunları "yıkıcılığa karşı yoptıklarını ve icabında tekrar yapılabileceğini" ilan etmeleri durumun vahemetini gösterdi. Punto Final'in her iki ülkede de kabulü, Arjan-

tin'deki yargılamların tüm Latin Amerika ülkeleri açısından önemine rağmen, soçmle iş başına gelmiş hükümetlerin henuz kendilerini rahat hissetmediğini gösteriyor.

Ne var ki her iki ülkenin de halkı demokrasi ağırlıklarını koymada kararlı Arjantin, Uruguay, Brezilya,

Paraguay ve Şili'de parti sendika ve insan hakları örgütleri temsilcileri ortak açıklamalar yaptılar. Arjantin'de milletvekilleri arasında tartışmalar çıktı, muhalifler "katilleri serbest bırakıyzınız" diye bağırdılar. Çoğunluk partisinin lideri bir de yumruk yedi. Buenos Aires'te yoğun protesto gösterileri düzenlendi, göstericiler dükkanların vitrinlerini kırıldılar. İnsan hakları örgütleri 27 Şubat gününden önce mahkemelere binlerce yeni dosyanın illelereğini açtı. Plaza de Mayo'nun anınları eylemlerini sürdürdüler. Uruguay'daki gösterilerde iki milletvekili dövüldü. Sendikalar ve siyasî örgütler yasanın halk oylamasına sunulmasını sağlamak üzere 500 bin imzayı hedefleyen bir kampanya başlattılar.

Punto Final'ın sorunu noktalayamadı, noktalayamaz da.

Askerler, halk gözünde iplikleri pazara çıkmış olmalarına rağmen belli bir ağırlığı koruyorlar. Halkta ise dengenin artık tamamen demokrasi lehinde bozulması isteği öne çıkıyor.

TAV

DIS BORÇ SORUNU AÇMAZDA

Borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanmalarından ötürü, alacaklı ülkeler ve onların sözcüleri borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme bile almazlar.

B

ugın ülkemizin karşı karşıya bulunduğu en önemli ekonomik sorunlardan biri, belki de birincisi dış borç sorunudur. Resmi rakamlara göre 30 Haziran 1986 tarihi itibarıyle toplam dış borçlarımız 28 milyar 189 milyon dolardır. Bu borcu tasfiye için anapara ve faiz olarak önumzdeki yıllarda ödemesi gereken taksit miktarları yandaki tabloda gösterilmiştir. Bu tabloya göre önumzdeki ilk 3 yıl içinde ortalama olarak yılda 4,5 milyar dolar borç taksidi ödenecektir. Bu miktar bizim bugünkü dışsatım gelirimizden yarısından fazla, tüm döviz kazançlarımızın da üçte biri civarındadır. Oysa, bizim tüm döviz gelirlerimizin dışalm harcamalarından aria kalan kısmı dış borçlarımızın faizlerini bile karşılamaya yetmemektedir. Örneğin, 1985 yılında ödememiş olduğumuz 1,8 milyar dolartık faiz borcumuzun yarısından fazla bir bölümünü karşılamak için borçlanmak zorunda kalılmıştır.

Bu durum diğer gelişmekte olan ülkeler için de geçerlidir. Türkiye, Brezilya, Meksika gibi olanların arasında bulunmadığı bu ülkelerin toplam dış borçları UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı) tarafından 1986 sonu itibarıyle 825 milyar dolar olarak hesap edilmiştir. Buna, bu ülkelerin borçları eklenenecek olursa, tüm gelişmekte olan ülkelerin toplam borçları 1 trilyon doları aşmaktadır. Bu ülkelerde bir bütün olarak, tipik bizim gibi, borçlarının anaparalarını ödemek söyle dursun, bunların faizlerini bile ödeyemez durumdadırlar. Bu yüzden, gene tipik bizim gibi, toplam borçları yıldan yıla sürekli artmaktadır. Böylece tüm gelişmekte olan ülkeler ve bu arada ülkemiz de, borçlarını ödemek için daha çok borçlanmak gibi vahmeti gitikçe artan kısır bir döngü içine düşmüş bulunmaktadır. Bu durum borçlu ülkeler kadar alacaklı ülkelerde ilgindirdiği ve tedirgin ettiği için, onlar da borç sorununa kenar açılarından bir çözüm bulmaya yöneliklerdir. Baker Planı böyle bir çözüm önerisidir.

Borç sorununa nasıl bir çözüm getirmesi gerektiğini açıklıkla ortaya koymamak için konuyu biraz daha yakından tanımadığımız gerekmektedir.

Ülkeler niçin borçlanır

Az gelişmiş bir ülke için sanayileşme ve kalkınmanın yaşamsal bir önem taşıdığını bilinen bir gerçekettir. Kalkınma çabalarına giren böyle bir ülkenin dışalm

TÜRKİYE'NİN DIS BORÇ ÖDEMELERİ (Milyon Dolar)

Yıllar	Ana Para	Faiz	Toplam
1986	2.170	1.850	4.020
1987	2.810	1.683	4.493
1988	3.055	1.559	4.614
1989	2.770	1.387	4.158
1990	2.348	1.225	3.573

Kaynak: 1986 Yıllık Ekonomik Rapor Maliye ve Güm. Bak. S. 145

gereksinimi hızla artar. Buna karşılık dışsatım ve diğer döviz kazançları buna eşit miktarlarda artmaz. Kalkınmadan vazgeçilmesi düşünülemeyeceğine ve önerilmeyeceğine göre, aradaki farklı dışa borçlanarak kapatmak gereklidir. Bu nedenle, bizim gibi ülkeler için sürekli olarak borçlanmak bir zorunluluktur.

Ülkeler niçin borç verirler

Tipki zengin bireyler gibi zengin ülkelerde gelirlerinin bizzat harcamadıkları (yatırmadıkları ve tüketemedikleri) bölümünü başkalarına borç verirler. Bu sayede hem -aksi halde ellerinde kâracak olan mallarının borç verdikleri ülkelerde satılmalarını sağlayarak ekonomik faaliyet hacimlerinin dâradmasını önlerler, hem de bir tâzî geliri elde ederler. Bu nedenle, sürekli borç vermek de gelişmiş zengin ülkeler için devamlı bir zorunluktur.

Dis borç yükü denilince...

Alacaklı ülkeler için faizler düzenli bir biçimde ödeniyorsa, anaparalarını geri alabilemek onemli değildir. Çünkü, geri alacakları anaparaları -kendileri bizzat kullanmayacaklarına göre- bu seferde başka ülkelere gene borç vermek zorundadırlar. Bu nedenle, yeni bir borçlu bulmanın kulfetine katlanacaklarına, faiz borçlarını düzenli olarak ödeyen eski borçlusunun borcunu vadde ettiğinde sürekli yenilemeleri kendi çıkarları bakımından daha akılî bir yoldur. Demek oluyor ki, alacaklı ülkeler bakımından onemli olan alacaklarının kendisi (anaparasi) değil fakat onun faizleridir. Faizler düzenli olarak odendiği sürece alacaklı ülkenin anaparasını geri istemesi söz konusu olmaz.

Borçlu ülkeler bakımından da durum aynıdır. Borçlarının faizlerini aksatmadan ödeyen bir ülkeye herkes borç vermek ister. Böyle bir ülke, vadisi gelmiş bir

borcunu, canı isterse, başka bir ülkeyen borçlanarak kolayca ödeyebilir. Bu olağan varoluğu sürece borçlu ülke için önemli olan, borçların anaparalarını değil, sadece faizlerini düzenli olarak ödeyeblimektir.

Bu duruma göre açıkta ki, borç yükü denildiği zaman bundan sadece tâzî ödemelerini anlamamız gerekmektedir.

Dis borçlar nasıl ödenir

Bir ülkenin vadesi gelen borçlarını yeni borçlarla ödemesi, elbette ki, borç ödemek sayılır. Çünkü bu durumda ülkenin toplam borçları azalmış, sadece alacaklıların adresleri ve kimlikleri değişmiş olur. Hele bu arada yeni borçlar ödenen borçlardan fazla ise, ülkenin borç ödemesi değil tersine borçlanması söz konusudur. Son yıllarda ülkemizde borç ödemesi adı altında yapılan iş budur. Yani ülkemiz borç ödememekte, tersine sürekli borçlanmaktadır.

Borc ödemek ülkenin toplam borç miktarının azaltılması demektir. Bunun tek yolu da ülkenin döviz gelirlerinin döviz giderlerinden fazla olmasıdır. Bu durumda ülkenin elinde birikecek olan dövizler alacaklı ülkelere verilecek borçların anaparaların ödenir.

Ülkenin başlıca döviz kaynakları, dışsatım, turizm ve dışarda çalışan işçilerimizdir. Turizm özel (yabancılara ülke içinde yapılan) bir dışsatım sayılabilir. İşçi dövizleri ise ülkenin çabalarından başımızsız bir olaydır ve en iyi olasılıkla önumzdeki yıllarda miktarı değiştirmektedir. Bu nedenle, döviz gelirlerimizi esas olarak dışsatımdan sağladığımızı düşünebiliriz. Diğer gelişmekte olan borçlu ülkeler için de aynı durum söz konusudur. Demek oluyor ki, borçlu ülkelerin borçları, ödeyebilmeleri için zengin, alacaklı ülkelere karşı bir dışsatım fazlası vermeliler (aldıklarından fazla mal satmalar) gerekmektedir. Bu sözcüğün en yâlin an-

lamıyla olanaksızdır. Çünkü bir kere, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik-teknik güçleri buna yelmez. Gerçekten, bu ülkelerin, örneğin Türkiye'nin, önmüzdeki görünür gelecekte dışalımdan daha çok dışalım yapabilecek bir üretim gücüne ve yapısına erişebileceğine, gerçekçi olunursa düşünülemez bile (Bu konuda tahrîm yapılırken gelişmeye koşut olarak yalnız dışalının değil dışalının da artacağı göz önünde tutulmalıdır). Kaldı ki, gelişmekte olan borçlu ülkeler böyle bir dışalım potansiyeline sahip olsalar bile, alacaklı gelişmiş ülkeler bunun tilen gelişmesine müsade etmezler. Eğer müsade ederlerse kendi ülkelerindeki sanayi zarar görür, ekonomik taaliyi hacimler daraltır. İleri ülkelerin bu davranışlarının en yakını örneği, birçok dışalım ürünlerimize ve özellikle tekstil ürünlerimize sınırlamalar kuymuş olmalarıdır.

Demek oluyor ki, ne borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilecek takatleri vardır, ne de takatleri olsa bile, alacaklı ülkeler bunların ödenmesine müsade ederler. Diğer bir deyişle borç sorunu tam bir açımadadır.

Çözüm ne olabilir

Yukarıda görmüşük ki, faizler, ödenebilir olmak koşuluyla, borçların anaparalarının ödemek gerekmek. O halde, çözüm yolunda ilk bir adım olarak, gelişmekte olan ülkelerin tüm borçlarının anaparalarını silinebilir. Anımsatmak için yineleyelim ki, böyle bir borç silme işlemi, ne borçlu ülkelerde bir kazanç sağlar ne de alacaklı ülkelerde bir kayba uğratır. Yani, böyle bir işlem, ekonomik açıdan varolan durumda bir değişiklik yapmaz.

Böyle bir işlemin, borçların yükünü hafifletmeli biçiminde bir kazanç sağlama, mamakla beraber, borçlu ülkeler açısından başka yönde büyük bir yararı vardır. Bu yarar, borçlu ülkelerin, tek tek borçlarının vadeleri geldiğinde bunları ödemek için yeni borçlar bulma zorunluğu ve telaşından kurtulmuş olmalıdır. Bu önemli bir yarardır. Çünkü biliindiği gibi, alacaklı ülkeler her borç verilerinde karşı tarattan bir ödün alırlar. Çağımızda bu ödünlerin ana çerçevesini IMF belirlemektedir. Borçlu ülkelerin sürekli borç bulma çabası içinde olmaları, IMF'ye bu ülkelerin ekonomi politikalarını sürekli denetim altında tutma olanağı verir. Borçların anaparalarının silinmesi borçlu ülkeler IM'F'nin bu sürekli denetiminin kurtarmış olur.

İşte tam bu nedeneden, yani borç vermeyi bir denetim aracı olarak görmeleri ve kullanımlarından ötüründür ki, alacak-

lı ülkeler ve onların sözcülerini durumunda olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar borçların silinmesi gibi bir öneriyi gündeme almak bile istememektedirler.

Açıkta ki, borçlu bir ülkenin örneğin ülkemizi, tek başına böyle bir çözümü alacaklı ülkelerde kabul ettirmesi olaksızdır. Buna gücü yelmez. Alacaklı ülkelerin herhangi bir boykotu, örneğin mal satmamaları, o ülke perişan edebilir. Ama tüm borçlu ülkeler ortak hareket ederlerse durum değişir. Gelişmekte olan ülkelerin hepsine bir boykot uygulanamaz. Böyle bir boykot, borçlu ülkelerde olduğu kadar onu yapan alacaklı ülkelerde de zarar verir. Dünümüz birçok konuda bölmüş olmasına rağmen gene de bir bütün oluşturur. Özellikle ekonomi alanında ülkeler arasında gittikçe kuvvetlenen bir kader birliği vardır. Sorunlar dünya düzeyinde düşünülürken bu kader birliği göz önünde tutulmalıdır. Bu nedenle, borçlu ülkeler arasında bir görüş birliği sağlanabilirse bundan olumlu sonuçlar alınabilir. Türkiye bu konuda liderlik yapmaya bile aktif bir rol oynayabilir.

Biliyoruz ki, bir ülke için borçlarının asıl yükü faiz ödemeleridir. Bu nedenle sadece borçların anaparalarının silinmesi borç sorununu çözmez. Gerçekten, gelişmekte olan borçlu ülkeler faiz borçlarının ödemekle de büyük güçlük çekmektedir, sırı bu ödemelerini yapabilmek için yeni borçlanmalara girmek zorunda kalmaktadır. Örneğin Türkiye, bu yıl 1,7 milyar dolar faiz borcu ödeyecektir. Bu kalkınma çabalarımızı kostekleyecek boyutta bir yükür ve bir bölümünü büyük olasılıkla borçlanarak ödenecektir. Bunda ötüründür ki, dünya sorununun çözümünde ikinci ve asıl adım, faiz oranlarının düşürümesidir.

Açıkta ki, alacaklı ülkeler faiz oranlarının düşürülmeye karar çıktıaklarıdır. Çünkü burda açık bir kayba uğramaları söz konusudur. Ne var ki, borçların ödeme güçlerini aşan bir faiz alacağı üzerinde ısrar etmenin ve bunu sürdürmeye çalışmanın anlamı ve pratik bir yararı da yoktur. Hiç kuşku yoktur ki, borçlu ülkeler bu konuda da dayanıma içinde hareket ederlerse, alacaklı ülkeleri faizleri indirmeye zorla ve razı edebilirler.

Bu konuda son olarak şunu söylemek isterim. Toplumsal yaşamın çözümsüz gibi görünen tüm sorunlarının temelinde sömürgeye dayalı çıkar争ıması yatarlılıklar ortak davranışlarıyla bunu bertaraf edebilirlerse çözümsüzük de kendiliğinden ortadan kalkar. Uluslararası borç sorunundaki çözümsüzük bunun en iyi örneğidir.

Serol TEBER

MEHMET, REŞAT ve NÜRİ BEYLER
(Paris Komününde, Üç Yurtsever Türk), De Yayınevi, İstanbul

Serol Teber, Paris Komününde üç yurtsever Türk. Mehmet Reşat ve Nuri Beyler ile, Shinasi ve onun çevresinden yola çıkarak... Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne kaç kilometre demiryolu, kaç fabrika, kaç dönüm ekime elverişli toprak... vb.'nin aktarıldığı ötesinde, nasıl bir kültürel birikim ve nasıl bir kılıç yapısının kaldığı...ının sorgulamasına girişiyor bu kitapta.

Kitap, ayrıca böylesi bir geriye (tarihe) bakışla, günümüz aydın tavrı yönelimlerinin kaynağına da değişik açılardan yaklaşmakla ve tartışılabilir yeni tezleryle de, geçmiş-güncel ilişkisinin somut öneklerini vermektedir.

Tahsin YÜCEL

BEN ve ÖTEKİ, Ada Yayıncılık, İstanbul

Biri (hem de Avrupalı bir sanatçı) diyor ki, "Hemingway, Amerika Birleşik Devletleri'nde değil de,ambaşa bir ülkede, örneğin Türkiye'de filan doğmuş olmayı... zor Hemingway olurdu." Kimbilir kaç Batılı yazar-çizer için geçerlidir bu söz... Tam tersi de, Avrupa-Amerika kültür çemberine kapağı atamamış ülkelerin kimbilir kaç bin sanatçısı için açık bir gerçeği kanıtlar. O "tam tersi" sözü Tahsin Yücel için düşünelim şimdî.

Ben ve Öteki, araştırmacı, dilbilimci Tahsin Yücel'in, öykü ustalığının kitabı. Bir yandan birbirinden bağımsız, öte yandan biri ötekini bütünleyen 16 öykü var kitapta. Ulaşımı, güç bir anlatım teknigi, yılların deneyim ve biriminin bileyip pini pini ettiği bir Türkçe, hayranlık uyandırın bir yaşam gözlemi, becerisi, Ciplak bir gerçeği, iyi giyinmiş fantazilerle kristalize eden bu öyküler, öykücüüğümüz adına sevinerek okumamak olaklıksız.

Ümit HASSAN

ESKİ TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE İNCELEMEler, V Yayıncılık, Ankara, 2. Bası
(1985 Sedat Simavi Vakfı Sosyal Bilimler Ödüllü)

Ümit Hassan'ın söz konusu çalışmasında Eski Türk Toplumu'na çok boyullu bir perspektiften bakılmıştır, bu alanındaki bilinen boşluk da bir ölçüde kapatılmaya çalışılıyor.

Yıldırım KOÇ

TÜRK-İŞ NEDEN BÖYLE? NASIL DEĞİŞECEK?, Alan Yayıncılık, İstanbul

Halen Türkiye İş-Sendikası Eğitim ve Araştırma Müdürü olan Yıldırım Koç, daha önceki sendikacılık ve sosyal politika alanındaki deneyimlerini de ekleyerek oluşturduğu bu kitapta, Türk-İş sorununa geniş bir açıdan yaklaşmayı deniyor.

Yazar, Türk-İş'e ilişkin tartışılması gereken üç ana konu saplayarak bunları Türk-İş ve bağlı sendikaların uluslararası ilişkileri, siyaset, kültürel mücadele ve demokrasi konusundaki tavırları, Türk-İş'in 1952-1986 dönemini kapsayan toplu bir tarih ve 1980-86 döneminde yaşanan deneyimler işliğinde Türk-İş ve bağlı sendikalarda çeşitli alanlarda yapılması gerekenlere ilişkin program, adıyla üç ayrı başlık altında toplayarak, derinlikli bir inceleme, değerlendirme örneği oluşturmaktadır.

**MEHMET, REŞAT
VE NÜRİ BEYLER**
SEROL TEBER

**PARIS KOMÜNU'NDA
ÜÇ YURTSEVER TÜRK**

TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ (Milyon Dolar)

Yıllar	Dış Borç Odemesi	Döviz Gelirleri	Oran
1981	1.744	7.818	23.3
1982	2.418	9.071	26.7
1983	2.507	8.320	30.1
1984	2.693	10.286	26.2
1985	3.611	11.572	31.2

“24 Ocak Ekonomisi”ne Karşı

DEMOKRASİ SAFLARININ EKONOMİK ALTERNATİFİ

Demokrasi kesimlerinin siyasi programlarının yanı sıra bir de ekonomik programları olması gereklidir. İşte “reform ekonomisi” bu ekonomik modelin adıdır.

neki yazımında Başbakan Turgut Özal'ın, ekonomide “kendisininkinden başka alternatif bulunmadığı” iddiasının bir yanlışlığını, “24 Ocak ekonomisi” alternatifinden bir değil iki ayrı alternatif bulunduğu göstermiş ve bunlardan ilki olan “halk ekonomisi” alternatifini ana hatlarıyla özetlemiştim. Bu yazında da “reform ekonomisi” adını verdığım öteki alternatifi kısaca ele almayı deneyeceğim.

Türkiye ekonomisinin önünün gerçekten açılabilmesi için büyük üretim araçlarının özel mülkiyetten çıkarılıp kolektif mülkiyete geçirilmeleri gerekiyorsa ve bu da ancak “halk ekonomisi”nin bulunduğu bir düzende mümkün olabilecek işe, nasıl oluyor da Başbakan Özal'ından farklı bir başka alternatif daha mümkün olabiliyor? Verili şartlarda birden fazla alternatifin mümkün olabilmesi bilimsel bakış açısına ters düşmez mi?

Bilimsel görüşü şematizme indirgeyenler, üretici güçlerin belirli bir seviyesine yine **belirli** bir üretim ilişkileri bütününlüğün tekabül edeceğî gerekçesiyle, “halk ekonomisi”nden başka bir alternatifin bulunmadığını kestirip atabilirler. Ama böyleksi, bilimsel görüşü vulgarleştirmekten du öteye, onun dışına düşmekten başka anlama gelmez. Hayatnak ile

kariadan ibaret değildir. Ve bilimsel görüş, bilimselligini ilk ile kara arasındaki tonları maddenin dinamigi doğrultusunda tahlil edip, değerlendirebilecek yeteneğe sahip olmasına borçludur.

“Halk ekonomisi” düzeni, Türkiye'nin **tarihsel** olarak önünde bulunan sosyoekonomik yapının ilk aşamasıdır. Bir sosyoekonomik formasyonun yerini diğerinin alması —hep biliindiği gibi— bir “sosyal devrim” meşesidir. Sosyal bir devrimin gerçekleşmesi ise —vinc hepbiliindiği gibi— gerekli şartların olgunlaşmasına bağlıdır. Kimi durumlarda

bu olgunlaşma hiç de kısa sayılmayacak bir dönemi —hatta çığı— kapsayabilir. Yoksa, örneğin bir ABD'nin, ya da Batı Avrupa ülkelerinin çoktan beridir sosyalist düzenlere sahip olmaları gerekiydi.

Ne ki “halk ekonomisi”nin maddi-toplumsal şartları olgunlaşmadan önce de “Ozal alternatifinden, onun tahrifatından kurtulmak mümkündür. Bunu sağlayacak olan da “reform ekonomisi”dir. “Reform ekonomisi” alternatifinin “halk ekonomisi”nden daha önce gelmesinin nedeni, bu alternatifin gerektirdiği maddi-toplumsal şartların olgunlaşması kolaylığı ve önceligidir.

Demokrasi mücadelesi

“Reform ekonomisi” ile demokratik hak ve özgürlükler için verilmekte olan mücadele arasında çok yakın bir ilişki, hatta bire bir bağlantı vardır. Bugün Türkiye'de en hayatı sorunun, demokratik hak ve özgürlüklerin tüm kapsamıyla geçerli kılınması olduğunda hemen herkes hemşirdir. İçinde bulundugumuz şartların doğal ve kaçınılmaz sonucu olarak **en geniş** toplumsal kümleme demokrasi güçleri saflarında mümkün olabilecektir. Böylece gerçekçi olduğu kadar, bilimsel görüş açısından en **doğrusudur** da. Çünkü demokratik hak ve özgürlükler onları savunun toplum güçlerinin azami elbirliği sağlandığında en etkin şekilde savunulup, en kısa zamanda topluma maledilebilirler.

Demokratik hak ve özgürlüklerin, ekonomik haklardan, dolayısıyla ekonominin şekillenmesinden bağımsız olmadıkları bilinir. Oyleyse demokrasi güçlerinin siyasi programlarının yanı sıra bir de ekonomik programları olması gereklidir. İşte “reform ekonomisi” bu ekonomik modelin adıdır.

Halk ekonomisine alternatif mi?

“Ozal alternatif”ne alternatif olan “reform ekonomisi”, aynı zamanda “halk ekonomisi”ne de bir alternatif oluşturuyormu?

Hem öyle, hem değil. “Reform ekonomisi” “halk ekonomisi”nden nitel olarak farklı, İlki kapitalist ekonominin bir türü, ikincisi ise sosyalist ekonominin. Ancak böyle olmasa “reform ekonomisi”nin “halk ekonomisi” önünde bir engel teşkil ettiğini anlamamı gelmez. Tersine ona giden yolu temizler, onu daha yaklaştırır. Tabii bu kendiliğinden olmaz. “Halk ekonomisi”nden yana olan top-

lum güçleri, işçiler, emekçiler, esas hedeflerine ne kadar bağlı olurlarsa, öteki amaçlarını bu **esas hedefe** ne kadar **bağımlı** kıllarsa, esas hedef doğrultusundaki mücadelede ne ölçüde yaratıcı, yapıçı ve azimli davranışırlarsa, kendileri için **geçici** olan reform ekonomisi dönemini o kadar kısa sürede aşıp “halk ekonomisi” düzeneşe ulaşırlar. Demokratik hak ve özgürlükler emekçi halkın mücadele içinde nasıl hayatı önem taşıyorsa, “reform ekonomisi” de, benzer şekilde demokrasi güçlerinin, bu kapsamda en geniş kitleyi oluşturan emekçilerin, demokrasi düşmanlarının tasallutundan korunmalarına hizmet eden bir ekonomik temel sağlar.

“Reform ekonomisi”, hem mevcut “24 Ocak alternatif”nin ekonominin daha fazla tahrif etmesini öner, hem de emekçi halka “halk ekonomisi” doğrultusunda daha elverişli şartlar yaratır. “Reform ekonomisi”nin bulunduğu düzende bu sefer mücadele esas olarak “halk ekonomisi”nin güçleriyle kapitalist ekonominin savunuculararasında geçmeye başlar. Bu durumda “reform ekonomisi”nın bir kism taraftarlarının, özellikle orta ve sağ kanat sosyal demokratların, kapitalizmin diğer savunucularıyla birlikte “halk ekonomisi” güçlerine cephe almaları kaçınılmazdır. “Reform ekonomisi”nin geleceğini belirleyecek olan bu toplum güçleri arasındaki mücadelenin evrimidir. Ve “halk ekonomisi”nın gerektirdiği şartlar olgunlaşmadığı sürece de ekonominin kapitalist yapısı, “reform ekonomisi” şeklinde de olsa varlığıni korur.

Hemen hatırlatalım ki “reform ekonomisi” “halk ekonomisi”nin **olmazsa olmaz** şartı değildir. “Halk ekonomisi”nin olmazsa olmaz şartı onun gerçekleşmesi için gerekli maddi-toplumsal şartların olgunlaşmasıdır. Ve zor da olsa, zayıf ihtimal de olsa “reform ekonomisi”ne giden mücadele yolunda, daha ona erişilmeden, toplumdaki hızlı bir hareketlenme bu şartları olgunlaştırabilir. Bu nedenle bu konuda uyank ve tedbirli olmak zorunludur.

Ana motifler

“Reform ekonomisi” kapitalizmin sınırları içinde kaldığına göre, üretim ilişkilerinde köklü değişikliklere gidilmeyecek demektir. Ama bu, ekonominin mevcut yapısının ve işleyişinin aynen korunacağı anlamına gelmez. Türkiye ekonomisini sıkboğaz eden başlica

“Reform ekonomisi, demokrasi güçlerinin, demokrasi düşmanlarının tasallutundan korunmalarına hizmet eden bir ekonomik temel sağlar.”

iki faktör tekellerin egemenliği ve dışa bağımlılıktır. "Reform ekonomisi"nde bu üretim ilişkilerine son verilmemz ama tekellerin geriletilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılması mümkünür. "Mümkün"den de öteye, "reform ekonomisi" başlıca bu ana motifler üzerinde şekillenmek zorundadır.

24 Ocak ekonomisinin işlevi, 7 yıllık uygulamanın açıkça kamtladığı gibi finans kapital zümresinin egemenliğini pekiştirmek ve dışa bağımlılığın iyice perçinleşmesini sağlamaktır. Bu uygulama ise, yine bilindiği gibi 12 Eylül rejimi altında gerçekleştirilebilmiştir. O halde demokratik hak ve özgürlükler için verilen mücadele aynı zamanda tekellerin geriletilmesi ve dışa bağımlılığın azaltılmasını hedeflemek zorundadır.

Demokratik hak ve özgürlükler için verilmekte olan mücadelenin başarısı, yiğinların aktif katılımına bağlıysa, tekellerin geriletilmesinin ve dışa bağımlılığının azaltılmasının, çalışan kitleler açısından somut anlamı olması gerekdir. 24 Ocak ekonomisi altında tekellerin egemenliğinin ve dışa bağımlılığın artmasının gözle görünen sonucu, çalışan yiğinların sürekli yoksullaşması olmuştur. Öyleyse tekellerin geriletilmesinin ve dışa bağımlılığın azaltılmasının geniş kitleler açısından somut anlamı, geçim sıkıntısına çare bulunmasıdır.

Bugünkü durum

Geçim sıkıntısı ile kitlelerin demokrasi mücadeleşine katılmaları, demokratik hak ve özgürlükleri savunmaları ve onları kendilerine maletmeleri arasında karşılıklı etkiven bir ilişki vardır. Geçim sıkıntısındaki insanı güden başlıca saik, kendisinin ve ailesinin hayatını idame ettirebilmektir. Ertesi günü geçimini sağlamak için fiziki ve fikri olanca gücünü sarfeden kişinin, demokrasi üzerinde düşünebilmesi, demokratik hak ve özgürlüklerin kendisi için somut ne anlama geldiğini kavrayıp hazmedebilmesi, bir hayli müşkuldür. Ustelik geçim sıkıntısının giderilmesini amaçlayan taleplerin savunulması demokratik hak ve özgürlüklerde yapılan değişikliklerle, çalışan insanlar için hemen hemen imkansız hale getirilmişse — birde buna "köşeyidönme" ideolojik bombardımanı ekleneyse — kişinin, kolektif davranışlarının görevi baskından ve sonucun belirsizliğinden yelp, çareyi bireysel çabalarda araması olağandır. Yoksulluk ve ona eşlik eden baskı, kimilerinin sandığının aksine, çoğu zaman, çalışan insanların, edinilmiş haklarından mahrûm kılınmalarına dahi tevekkül boyun eğmeleri sonucunu verir. Aynı olguların bir ofke ve tepki potansiyeli de yarattığı doğrudur. Ancak bu potansiyel, demokratik haklar mücadeleşine örgütü bir güç olarak kanalize edilemediği sürece de atıl kalmağa mahkumdur. Bu potansiyelin ataletten kurtarılması ise, çalışan yiğinların saflarında asgari bir birikime, yetişkin ve mücadelede kararlı öncülerden oluşan örgütlü bir güç gösterir.

Geçim sıkıntısının, demokratik hak ve özgürlüklerin topluma kökleşmesine olumsuz etkisi, "çalışanlar ne ölçüde refah erişirlerse, o ölçüde haklarını savunurlar ve kendi çıkarları uğruna mücadeleye koymular" anlamına gelmez. Bu konunun çok daha başka boyutları vardır. 1960'lı ve 1970'li yıllarda çalışanlar kitlesinin hayat şartları zızyazlı da olsa nispi bir iyileşme göstermiştir. Bu da, o dönemlerde bir kısım demokratik hakların varlığında mümkün olabildiştir. Ancak haklar ile çıkarlar arasındaki bağıntı-

nın yeterince kavranabileceği bir toplumsal süreç yaşanmadığı için, haklar, onların gerçek sahipleri olmasi gereken kitleler tarafından özümsenip, gerektiğinde canla başla savunulacak toplumsal kategoriler haline gelmemiştir. Şimdi ise demokratik hak ve özgürlüklerin kitleler tarafından savunulup kazanılmış, aynı zamanda geçim şartlarında da hatırlı sayılır iyileşmeleri beraberinde getireceği için, geçim sıkıntısı ile hakların yokluğu veya eksikliği arasındaki organik ilişkinin daha açık seçik kavranmasının ve çalışan insanların demokratik hak ve özgürlükleri varlıklarının bir parçasıymışcasına benimseyip sahiplenmelerinin yolu açılabilecektir. Buna ilaveten eskiden geçim telaşı peşinde heder olurken şimdi bir ölçüde ferahlayan beden ve zihin gücünün, kazanılmış hakların kökleştirilip daha da geliştirilmesi mücadeleşine etkin bir şekilde katılabilmesi imkân dahiline girecektir.

"Reform ekonomisi" alternatifinin, son değerlendirmede, çalışan kitlelerin geçim sıkıntısına çare bulunması ana motifi üzerinde şıklanması çok alelade ve dolayısıyla yararlı olabilir. Çünkü herkes geçim sıkıntısına çözüm getireceğini vaad etmektedir. Gerçi bu olguda geçim sıkıntısının toplumsal önemine ışık tutar, ama önerilen çözümlerin de vaad olmaktan öteye uygulanabilirlik derecesinin iştelenmesi gereklidir. Öyleyse şimdilik nazari planda çerçevesini çizebileceğimiz "reform ekonomisi"nin uygulanabilir olduğuna ve uygandığında da olumlu sonuçlar vereceğine, öncelikle geçim sıkıntısı içinde olan çalışan yiğinların ikna olmaları lazımdır.

Pahalılık ve işsizlik

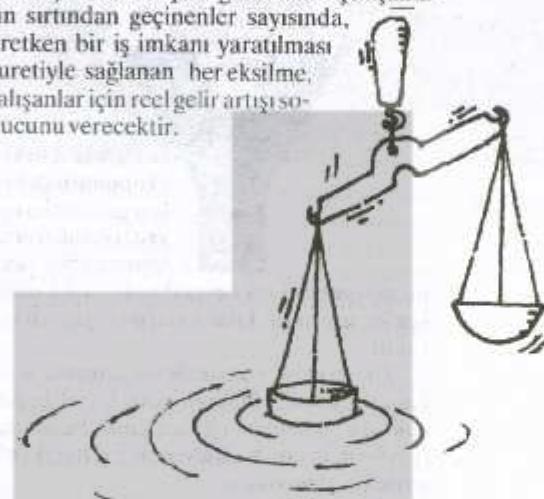
Geçim sıkıntısı başlıca iki toplumsal afetten, hayat pahalılığından ve işsizlikten kaynaklanır. Bu nedenle "reform ekonomisi" genelinde hayat pahalılığı önleyici, işsizliği azaltıcı bir programa sahip olmalıdır.

Hayat pahalılığının sebebi fiyatlardaki artışların, çalışan insanların gelirlerindeki artışlardan önce gitmesidir. 12 Eylül 1980 öncesi fiyatlardaki tırmanışın toplu sözleşmelerdeki "astronomik" ücret artışlarından kaynaklandığı iddia ediliyordu. Bu iddianın mesnetsiz olduğunu hayat kendisi kanıtladı. Son 6 yılda reel ücretler yarı yarıya düşürüldü ama enflasyon bir türlü dizginlenemedi. Dizginlenmesi de mevcut ekonomik alternatif altında mümkün değil. Çünkü "vergi yükü" (toplum verginin gayri safi millî hasıla oram) devamlı düşerken tedyül hacmi de devamlı şıyanır. Bunlara yüksek gelirli kesim içinde hızla yaygınlaşan gösterici ve lüks tüketimin fiyatlar üzerindeki kamçılayıcı etkisi eklenince enflasyonun geriletilmesi hatalı olmaktadır iferi gitmiyor.

Kapitalizmin kronik hastahlıklarından birisi olan işsizlik ise Türkiye'de her geçen gün daha "akutlaşıyor". Resmi istatistiklere göre 1979'da % 14 olan işsizlik oranı 1986'da 16,7'ye yükselmiştir. Kapitalist ülkeler standartlarıyla "katastrof" olarak nitelenen bu oran, aslında gerçek işsizliği aksetirmekten çok uzaktır. Çünkü aynı yıllar için "ısgıçuna katılma oranları" — yani çalışma çağının içindeki nüfusun iş talep eden kesimi — sırasıyla % 64,2 ve % 58,6'dır. Türkiye gibi bir ülkede çalışma çağının içinde bulunan her 100 kişiden 41'inin çalışmadan yaşayabilecek imkânlarına sahip olduğu varsayılmak için herhalde Ay'da yaşıyor olmak gerektir. Yukarıdaki verilere dayanarak yapılan basit bir hesapla-

maya çalışma çağında olup da çalışma yanlarının çalışma çağının nüfusuna oranı, yine aynı yıllar için sırasıyla % 44,8 ve % 51,2 olarak elde edilmektedir. Bu duruma göre 1986 yılında çalışma çağında içindeki çalışmayanların sayısı 16 milyon kişiyi aşmaktadır. Bu nüfusun içinde yer alan erlerin, öğrencilerin, genç emeklilerin, şehirlerdeki ev kadınlının (kırlık yerlerdeki kadınların hemen tamamının tarımda çalıştığı kabul ediliyor) ve rant yelerin toplamı hariç tutulsa, her halde geriye yaklaşık 10 milyonluk bir işsizler ordusu kalar. Türkiye'de işe böylesine vahim bir işsizlik vardır.

Açık-gizli, toplam işsizler ordusu varlığını hem sayısal, hem de oransal olarak sürdürdüğüne göre çalışanlar kendilerinin ve ailelerinin dışında yaklaşık 10 milyonluk bir kitleyi de filen besliyorlar demektir. Öyleyse işsizliğin azaltılması yolunda alınacak her tedbir aynı zamanda hayat pahalılığına karşı alınmış bir tedbir işlevi görecektir. Çalışanların sırtından geçenler sayısında, üretken bir iş imkanı yaratılması suretiyle sağlanan her eksilme, çalışanlar için reel gelir artışı sonucunu verecektir.

"Reform ekonomisi"nin, böylesine içler acısı durumda olan hayat pahalılığı ve işsizlik problemine bir anda çözüm getirmesi söz konusu olamaz. Zaten bu programın iddiası ne çalışan kitlelerin hemen refaha kavuşturmaktrır ne de işsizliği son vermek. Çünkü Türkiye'de kapitalist ekonominin sınırları aşılılığı süreci bu iki hedefin de gerçekleşmesi imkanıdır. Ama kısaca anahatlarını çizmeye çalıştığımız "reform ekonomisi" uygandığında hem hayat pahalılığının önünün alınması, hem de işsizliğin hızla azaltılması, dolayısıyla insanların daha insancı bir hayatı kavuşturması mümkün olacaktır. "Reform ekonomisi"ni "Özal alternatif"inden ayırt eden başlıca niteliklerden birisi de bu ikinci devamlı hayatı pahalılaştırır ve işsizler ordusunu büyütürken, ilkinin bunun tam tersi bir gelişmeyi sağlayabilecek nitelikte olmasıdır.

Görüleceği gibi "reform ekonomisi" günümüz şartlarında Türkiye insanlarının ekonomik plandaki en acil problemlerine -sosyoekonomik yapıda köklü dönüşümlere gidişinden de- çare bulunuşu arayışının bir sonucudur. Mevcut şartlar böylesi bir alternatifin mümkün, mümkün de öteye zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Öyleyse bu alternatifin bir program halinde somutlaşıp kitlelere benimseltilmesi, demokrasi güçlerinin acil bir görevidir.

"Reform ekonomisi" programının ana maddelerini bir başka yazda ele almayı deneyeceğim.

EKONOMİDE NİYETLER VE GERÇEKLER

*Dış destekle ayakta duran 24 Ocak modelinin tam çöküşü
ancak dış kredi akımının durması halinde beklenir.*

Yeni yılda Türkiye ekonomisindeki olası gelişmeleri sayısal olarak somutlaştırmadan önce, bu gelişmeleri etkileyebilecek başka değişkenler üzerinde kısaca durmak yararlı olacaktır.

Ekonomiyi yönetenlerin tutumu, yönü, kapasitesi belli olduğuna göre, bu yıl da daha çok dış etkenler ekonominin başarısını (performansını) belirleyecektir. Dış etkenler söyle özetlenebilir:

► **Petrol fiyatlarındaki gelişmeler...** Geçen yılda varılı 10-12 dolara kadar inen ham petrol fiyatları yükselme eğilimi içine girdi. OPEC ülkeleri, ham petrol varlığının 18 dolar olması konusunda anlaştılar. Bu anlaşma tam olarak uygulanamasa bile, ham petrol ve buna bağlı ürünlerin fiyatlarının 1987 yıl içinde yükseliceği kesin.

► **Doların değerindeki gelişmeler...** Dolar son bir yılda güçlü paralar karşısında % 30 değer yitirdi. Ancak 1987 yılında doların istikrar kazanması veya değer kaybının sınırları içerisinde kalması bekleniyor. Dolarlarda istikrarsızlık, ekonominin güçlü paraların dolara karşı değer kazanması, Federal Almanya ve Japonya gibi ülkelerde rahatsız etmekte. Ancak, doların değerinin stabilize olmasının yükünü kimin çekeceği sorusu henüz ortadadır. Federal Almanya ve Japonya'nın genişletici politikalar izlemeleri halinde ABD'nin dış ticaret açığının hafifleyeceği, doların istikrar kazanacağı savunuluyor.

► **Türkiye'ye verilecek dış kredi tutan...** Türk ekonominin başarısının belirleyecek en önemli etken Türkiye'ye verilecek kredi tutarı olarak gözükmektedir. Türkiye'ye verilecek kredilerdeki bir daralma ve hatta duraklama Türkiye'de büyük bunalımlara yol açar. Bunalım, sadece dış ödemeler ve dış alımındaki zorlanmalarda değil, enflasyonun hızlanması, banka sisteminin güç durumlara düşmesi ve iflasların artmasında kendini gösterir. Türk ekonominin bugünkü eleştirilen durumunu sürdürmesi dahil alınacak yeni dış kredilere bağlı durumdadır.

Olası gelişmeler ise dış koşulların, dış et-

kenlerin 1987 yılında 1986 yılı kadar rahat olmayacağı gösteriyor.

Şimdi de 1987 yılına ilişkin bazı tahminleri gözden geçirelim:

Büyüme hızı

1987 yıl programında ekonominin büyümeye hızı % 5 olarak hesaplandı. 1986 yılındaki büyümeye % 7.9 olarak tahmin edildiğine göre, 1987 yılındaki büyümeye hızında bir yavaşlama bekleniyor. 1986 yılında tarım kesiminde % 7.2'lik, imalat sanayide de % 10.5' ulaşan büyümeye hızları ve bunların hızmetler sektörüne yansımaması veya yansıtılması % 7.9 gibi yüksek bir büyümeye hızının ortaya çıkmasına neden oldu. 1987 yılında tarım için olağanüstü iyi bir yıl beklenmediğine ve sanayide de kullanılabilir kapasitelere yaklaşılmasına göre, büyümeye hızının düşmesi doğal ve gerçekçi gözükmektedir.

Yatırımlar

1987 yılında sabit sermaye yatırımlarının reel olarak % 6.9 oranında artması ve yatırımlar/GSMH oranının % 22.4'e yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Bu hedefi gerçekçi bulmak çeşitli nedenlerle mümkün değildir:

► 1987 yılında Gayri Safi Milli Hasila (GSMH) da artış % 5, toplam kaynak artışı da % 4 olarak tahmin ediliyor. GSMH ve dış kaynaklar toplam % 4 oranında artarken, sabit sermaye yatırımlarının % 6.9 oranında artabilmesi için iç tasarrufların büyük ölçüde sıkrama yapılması gereklidir ki, bu denli büyük oranda bir tasarruf artışı olanaksız gözükmektedir.

► Konsolide bütçe harcamaları içinde yatırımların payının düşüğü bir yılda, hızlı yatırım artışı tutarlı değildir.

► Kaynak sıkıntısı içinde olan, ancak çok sınırlı yatırımlar yapabilen özel kesimde % 7.7'lik sabit sermaye yatırım artışı bir tür yatırım patlaması oluşturur ki, bunu olanaklı kılacak hiçbir ekonomik neden yoktur.

Bu noktalardan bakarak 1987 yılında, yatırımlardaki artış hızının yükselmesi değil, yavaşlaması daha büyük bir olasılıktır.

Enflasyon

Hükümet, 1987 yılı için enflasyon hedefini "% 20 olarak ilan etti. 1987 yıl programında GSMH deflatörü % 24 olarak alındı. Enflasyon hızının diğer tüketici fiyatlarındaki yıllık ortalama artış olarak ölçüyorsa, 1986'da çeşitli endekslere göre % 35 dolaylarında olan enflasyon hızının, 1987 yılında aşağıya, hem de % 20'ye inmesi için hiçbir

▼ **Uluslararası para merkezleri.**
"1987'de Türkiye'ye ne kadar borç verelim sı?"

neden yoktur. Tersine, hızlandırıacak nedenler söz konusudur. Petrol fiyatlarının düşüğü, dolarnın büyük ölçüde değer yitirdiği bir dönemde, resmi endekslerde göre bile enflasyon hızını % 35'lerden aşağıya çekemeyen Türkiye'nin petrol fiyatlarının yükseldiği bir yılda bunu başarması olanaksız gibi görünüyor. Kaldı ki resmi açığı 1 trilyon TL olan, fakat tıffen 1 trilyon TL'nin üzerinde açık vermesi hemen hemen kesin bir bütçeye % 20 enflasyon hızı tutarlı olamaz.

1987 bütçesi

1987 yılı mali bütçesi, konsolide başlangıç ödenekleri itibarıyle 11 trilyon TL ye yakındır. Bu bütçe, başlangıç ödeneklerine göre 1986 bütçesinden % 50.5 oranında daha büyuktur. Bütçenin hemen yarıya yakın bir bölümü, % 44.7'si, transfer ödemesi niteliğindedir. Konsolide bütçe içinde cari harcamaların payı % 38.4, yatırım harcamalarının payı ise % 16.9'dur. Bütçenin 930 milyar TL açık vereceği, bu açığın da borçlanma ile kapılacağı öngörülüyor. Gerçi, 1987 yıl için 3.020 milyar TL borçlanma planlanmışsa da, bununla 2.090 milyar TL borç ödemesi yapılacağından, net borç artışı 1 trilyon TL dolayında kalacağı ifade ediliyor.

Ancak 1987 yılı bütçesinin 1 trilyon dolayında açıka kapanması olanaksız gibi görünüyor. Enflasyon hızı % 20 olarak hedeflenirken, vergi gelirlerinde % 50'ye yakın bir artış tahmini, tutarlı ve gerçekçi degildir.

1987 yılında enflasyonun % 35'le olaşmasının yanı sıra bütçe açığının da 1.5 trilyon TL dolaylarında gerçekleşmesi, daha büyük bir olasılıktır.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri

İşletmeci KİT'lerin 1987 yılında 2 trilyon dolayında kár etmeleri bekleniyor. Bu kâra karşın, KİT yatırımları nedeniyle işletmeci KİT'lerin 1 trilyon TL üzerinde finansman açığı vermesi olağan bir gelişme olacaktır.

Kamu kesimi finansman dengesinin sağlanamaması, 1987 yılında da ekonomide oluşan birikimlerin kamu tarafından emilmesine ve Merkez Bankası kaynaklarının da büyük ölçüde kamu kesimi finansmanına yönelik olmasına neden olacaktır.

Kredi mevduat alanındaki gelişmeler

1986 yılının mevduat-kredi açısından tipik özelliklerinden biri de, mevduat artış hızının önceki yıllara göre yavaşlamasına karşın, kredi genişlemesinin çok daha hızlı oluşu idi. Yılın ilk 11 ayında mevduat artış hızı % 50'lere düşerken, banka kredilerindeki genişleme hızı da % 35'lere % 70'lere yükseldi. Mevduat munzam kuruluşlarının düşmesinin yanı sıra, bankaların dış borçlarındaki artış hızla bir kredi genişlemesinin finansmanına olanak sağladı. 1987 yılında da kamu kesiminin finansman açığı nedeniyle, özel kesim tasarruflarının önemli bir bölümü Hazine tarafından emileceğinden, bankalar için kaynak sorunu daha da kritikleşecektir. Bankacılık kesiminin 1987 yılında buna rağmen düşmemesi için, mevcut kısa vadeli dış kredilerin yenilenmesinin yanı sıra yeni dış kaynaklar bulunması, hatta Merkez Bankası desteği zorunlu gözükmektedir.

Dış ekonomik ilişkiler

Başarı savlarına ve övünmelerle karışın, Türk ekonomisinin halen en zayıf yönü, dış ödemelerde gözlenmektedir. Türkiye'nin pet-

▲ Dışsatım, 1986 hedefi iki kez düşürüldü.

rol fiyatlarının önemli ölçüde düşüğü, dolarnın değer kaybının büyük boyutlara ulaşığı bir dönemde dahi, dış ticaret açığının kapatılmamış olması düşündürücüdür, kaygı vericidir. 1986 yılında dış ticaret açığının kapanması bir yana, dış ticaret ve cari işlemler açığı daha büyündü. Kesin rakamlar açıklanmamış olmakla beraber 1986 yılında dış ticaret açığının 4 milyar dolar dolayında olması hatta aşması olasıdır. Turizm gelirleri ve işci dövizlerindeki gerileyiş de, cari işlemler açığını en azından 2 milyar doların üstünde yükseltti.

Açıklanan 1987 yılı hedefleri 1986 sonuçlarına göre oldukça iyimserdir. 1987 yılında dışsatımın FOB (nakliye-sigorta vb. masraflar alıcıya ait -Ed. n.) değer olarak 8.550 milyon dolara, transit ticaret de dahil 8.750 milyon dolara yükseleceği hedeflendi. 1986 yılının kesin dış ticaret rakkamları henüz belli değildir. Ancak dışsatımın, iki kez revize edilerek 7.550 milyon dolara indirilmesine rağmen dışsatımın dahil altında kaldığı anlaşılmaktadır. 1987 yılında dışsatımın reel olarak 1986 yılına göre % 15-% 20 oranında artması, tüm teşviklere karşın zordur. 1987 yılının dışalımı ise 12.125 milyon dolar olarak hedeflendi. 1986 yılında dolar değer kaybına ve petrol fiyatlarındaki düşüşe karşın dışalının 12 milyar dolar dolayında olduğu dikkate alınıldığından, petrol saturasyonun en azından 700 milyon dolar artacağı gözönüne alınıldığından, dışalının yine geçen yılı düzeyinde kalacağı yolundaki savlar gerçekçi değildir. Türkiye'nin dışalının, yeni dış borçlar bulunduğu takdirde, 1987 yılında 12.5-13 milyar dolar arasında olması doğaldır.

Programda 1987 yılı için dış ticaret açığı 2.845 milyon dolar olarak öngörülmektedir. Bu düzeyde bir açığa 1979 yılından bu yana ulaşılmadı. 1980'den sonra, dış ticaret açıkları yıllık 3.1-5 milyar dolar arasında değişti. Petrol fiyatlarının düşüğü 1986 yıl da dahil, bundan en az 1.5-2 milyar dolar bir avantaj sağlamış Türkiye. Dış ticaret açığını 4 milyar dolardan altına çekmekten, 1987 yıl için 3 milyar dolardan az bir dış ticaret açığı, kağıt üzerinde kalacak bir hedefdir.

Programdaki iyimserlik, cari işlemler açığında da görülmektedir. 1987 yılı için hedefle-

nen cari işlemler açığı 1 milyar doların altında, 975 milyon dolardır. Ancak dış ticaret açığının öngörelendenden en az bir milyar dolar fazla olacağına göre, 1987 yılında da cari işlemler açığının net hata ve noksan kalemi içinde saklanmaması halinde, 2 milyar doları aşması olasıdır.

1987 yılında Türk ekonomisinin daha derin bir bunalma düşmemesi için, mevcut kısa süreli borçların yenilenmesinden başka en azından 3 milyar dolar daha yeni dış borç bulunması gerekmektedir.

Sonuç

1987 yılında Türk ekonomisinin performansını belirleyecek en önemli değişken, Türkiye'nin bulabileceği dış borç tutarıdır. Türkiye'de enflasyonun azmaması, dış alımda ciddi darboğazlara düşülmemesi, iflasların, banka bunalımlarının daha derinleşmesi ve yaygınlaşması için Türkiye'nin yeni dış borçlar bulması zorunludur. Türk ekonomisi her yıl en azından 2-3 milyar dolar yeni dış borç bulamadığı takdirde bugünkü konumunu dahi sürdürmeyecek duruma düşmüştür.

1987 de erken veya 1988 de normal seçime gidecek Özal Hükümeti için bu yıl bulabildiğince borçlanmak yaşamsal önem taşımaktadır. Bunu bilen dış çevreler Özal Hükümetini ni herhalde dış kaynaklarla destekleyeceklere. Önümüzdeki yıl yeni dış kaynaklar bulunduğu takdirde Türk ekonomisinde dramatik değişiklikler beklememek gerekir. % 5'lik bir büyümeye hızı, yıllık ortalama olarak % 35-% 40 dolayında enflasyon, görelilikte yavaşılanan yatırımlar, genişleyecek bütçe açığı, 1987 yılına ilişkin olağan bekleyişler.

Türk ekonomisinin giderek dış kredi gereksiniminin artmaktadır, dış kredilere karşı daha duyarlı hale gelmesi, önemli ekonomik ve politik sonuçlar verecek bir gelişmedir. Dış destekle ayakta duran 24 Ocak modelinin tam çöküşü, ancak dış kredi akımının durması halinde beklenir. İşte o zaman Türk ekonomisinde dramatik, bugünkü beklenmelerden çok farklı değişiklikler ortaya çıkar.

“YA İSTİKRAR, YA ÖLÜM”

Teşbihte hata olmaz: Bir ruh sıçrama gibi, farklı bir beden içinde olmasa da üç yıl önceki manzara yeniden karşımıza çıkmıştır.

1970

lerin sonunda iç ve dış koşullar bakımından bir tikanma noktasına gelen ekonomiyi düzlige çıkarmak amacıyla uygulanan IMF patentli istikrar politikası yedinci yılını dolandırıyor. Uygulamaya birlikte toplumdan istenen, önceleri bir-iki yıl derken daha sonra dört-beş yıla çıkan “sabır dönemleri” yaşandı. Başlangıçta bu politikaya yönelik eleştirilerin “peşin hükümlü” ya da “yıkıcı” olduğu yolundaki suçlamalar, artık pek de kolay tekrarlanamayacak iddialar olarak değerini yitirdi. Yedi yıllık dönemde, bir iktisat politikasının sonuçlarını üretmemesi içinde, ekonominin aldığı görünümün irdeleinin muhasebesinin yapılabilmesi için de yeterli bir zaman boyutudur.

Bu yazında amacımız, uygulamayı 1980 öncesinin kendisine denk düşen dönemiyle karşılaştırmak değil, kendi sınırları içinde değerlendirmektir. Bu nedenle, karşılaştırmalarda istikrar politikasının birinci yılının sonuçları başlangıç noktasını olarak alınmıştır. Dönem sonuna ilişkin kesin sayılabilcek uygulama sonuçları, 24 Ocak 1980'den beri kesintisiz sürdürilen istikrar politikasının ekonomide nasıl bir tablo yaratığı bütünü renkleriyle ortaya koymaktadır.

Ekonominin görünümü

Başlarken bir soru: “Her ne pahasına olursa olsun ihracat” modeli gündemündeki ekonominin kazandığı görünüm nedir?

Kitlelerin yoksullaşması, düşük tasarruf, düşük yatırım ve durgunluk, oluşan görüntüne egemen çizgilerdir.

Toplam tasarrufların gayri safi milli hasıla'ya oranı 1980'dekinden daha düşüktür, % 20'lük düzeyden, uygulamanın başladığı 1980'de % 16.3'e düşen iç tasarruf, düzeyi 1985'te ancak % 17.5'tir. Dönem boyunca dış tasarruf GSMH oranı 1985'te yarından fazla düşmüştür.

Ekonominin hızlı büyümekte olduğu iddialarına karşı, büyümeye bizim belirleyen yatırımlarda bu iddiayı kanıtlayacak bir gelişme değişme yoktur. 1985'teki % 19.5lik toplam yatırım GSMH oranı, 1980'in % 21.3'lük düzeyinin

altındadır. Sabit sermaye yatırımları dikkate alındığında tablo daha da anlaşılmaktır. Toplam sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 1980'de 19.5 iken 1985'te 18.4'e düşmüştür. Bunun anlaşılmıştır. İstikrar politikalarının uygulandığı dönemde boyunca Türkiye, ulusal gelirine oranla daha az yatırım yapan bir ülke haline gelmiştir. Oranlardan bunanın okuyucunun hoşgörüsüne şiginararak, bir eklemeyle devam ediyoruz: Ekonomide büyümeye hızım belirleyen etken, yatırım hacmi kadar ve belki de ondan daha önemlisi, yatırımların hangi alanlara yapıldığıdır. Kaynakların etkin kullanımını, yatırımların dağılımında şekillerin ve somutlanması, imalat sanayisinin toplam yatırımlar içindeki payı 1980'de % 28.9 iken 1985'te % 19.5'e düşerek ciddi bir şekilde azalmıştır. İmalat sanayii yatırımlarındaki bu düşüş, köy muhtarlarının çağrıdığı resmi toplantılarında bile yinelenen hızlı sanayileşme söyleylerini herhalde gölgelemektedir.

Gelişme, daha net bir deyişle sanayileşme, sağlıklı bir sermaye malları sektörünün oluşturulması demektir.

Yapısal değişiklik var mı?

Uygulama boyunca sanayi sektörünün genel yurtiçi hasıla içindeki payı tarım ve hizmetler sektörleri aleyhine artmış, yine sanayi sektörünün ortalama gelişme hızı diğer iki sektörün gelişme hızından yüksek olmuştur. Ancak bu, imalat sanayine yeni yatırımların yapılmış olmasından değil; döviz rafahlığına paralel olarak yabancı girdi darboğazının aşılması sonucu, bu sektörde mevcut kuruluşlardaki kapasite kullanım oranlarının artmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişmelere sanayi sektörü içinde ciddi bir yapı değişikliği de eşlik etmiş olsaydı, bu tablonun bir anlaşılmazı olabilirdi. Oysa sınai üretimin birleşimindeki gelişmeler, sanayide ciddi bir yapısal değişimi göstermekten uzaktır.

Sınai üretim birleşiminin dönemde boyunca verdiği görüntü şudur: Toplam sınai üretimin içinde, değer olarak, tüketim mallarının payı % 48'den % 44'e düşerken, ara malların payı % 40.5'ten % 42.5'e, yatırım malları da % 11.4'ten % 13.4'e çıkmıştır.

İlk bakışta sanayinin yapısının, ara ve yatırım malları lehine bir değişme içinde olduğu sanısı doğuyorsa da, bunda yapısal bir değişme olarak değerlendirilmek ve yorumlamak oldukça güçtür. Zira, sık sık ve yüksek oranlarda yapılan petrol ve KİT zamları sonucunda, tüketim mallarına göre ara ve yatırım mallarındaki nispi fiyat yükselmesinin daha fazla olması, bu gruptaki malların değerini nispi olarak sınırlılaştırır. Benzer şekilde, TL'nin dolar karşısındaki değer kayiplarının enflasyon oranının da üzerinde seyretmesi,

yabancı girdi kullanım oranı yüksek olan araya yatırım mallarında nispi fiyat artışlarının daha yüksek olmasını yol açmıştır. Herhalde ara ve yatırım malları sektörlerinin paylarındaki süreli artış bu olgulardan kaynaklanmaktadır. Kaldıki, “genel olarak yatırım malları”ndaki yükselme, sermaye malları üretiminden çok, bu grubun yarısından fazlasını oluşturan taşınabilir araçları ve dayanıklı tüketim mallarının artışından ileri gelmektedir.

1986 başında netleşen bu tablo Oktar Türel'in 1981 kişindaki kaygılarını haklı kırmıştır. Varılan nokta, başlangıçtanın “basit yeniden üretimidir” (").

“réincarnation”

Ardı arası kesilmeyen alternatifler salıvalarına rağmen göstergeler başlangıçtakilerin hemen hemen bir benzeridir. Tipki bir rühün ölümden sonra farklı bir beden içinde dünyaya gelmesi gibi, Türkiye'nin 1980 başında üretim tablosu da, farklı bir iktisat politikası içinde küçümsenmeyecek uzunlukta bir durum sonunda yeniden karşımıza çıkmıştır. Bu bir “réincarnation” dur, yanı “Tenasuh” tur. Bugünkü dille ruh gücü, ruh sıçramasıdır (**). Çekilecek cezalar da, artan işsizlik, kitlelerin yoksullaşması ve hızla kabaran dış borçlar olarak Türk ekonomisine yazılmıştır. Bunlar “düzlüğe çıkmak” politikasının birliği, kazınıp temizlenmesi pek de kolay olmayacağı ortoldardır.

Bir soru da bitirirken: Yedi yıllık bu uygulama ikinci bir yedi yıl daha sürdürülürse Türkiye, moda deyimle, bir türlü dönemmediği köşeyi denebilecek midir? Bu sorunun yanıtını okuyucuya bırakıyoruz.

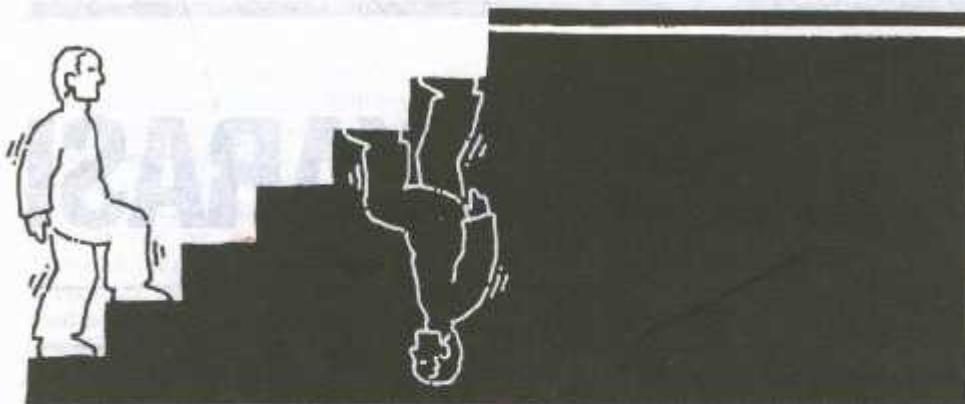
***

Tartışmaların hâlâ enflasyon ve ihracat üzerinde sürüp gitmesi, istikrar politikasının en iddialı olduğu alanlardaki başarısının da ne derece kalıcı olduğunu ortaya koymuştur.

Kesintisiz sürdürülən politikanın enflasyon ve ihracattaki başarı grafiği, aynı zamanda kendi içinde bir dönemleşmeyi göstermektedir. Yedi yıllık uygulama, çırçırıları ve içgerti çözümleryle kendisini tekrarlayan, “birileri, iki geri” şanınlarıyla biri ötekinin kopyası olmaktan öteye geçemeyen iki dönem resmetmiştir: Biri 1983'te düğümlenen, öteki 1984'te başlayıp 1986 sonuna uzanan; her ikisi de kendi kısır döngüsü içinde sıkışık kalmış iki dönem. Yedi yıllık sürenin kendi içinde bu şekilde dönemleşmesi, IMF kökenli politikanın karakterini bir kez daha ele verirken, somut çözümler oluşturmadan rehavetten kurtulamayan sosyal demokratlar için de “dersin tekrarı” olmaktadır.

Istikrar paketinden çıkan zincirleme zamlarla fiyatların % 107 gibi rekor düzeye衬衫ıldığı 1980 yılından sonra, reçel ücretleri

“Başarı'nın maliyeti istikrar politikasının siciline işlendi: Yavaşlayan sermaye birikimi, durgunlaşan ekonomi, artan işsizlik, yoksullaşan kitleler, vahim derecede bozulan gelir dağılımı...”

şiddetle geriletipti talebi daraltarak iki yıl için aşağı çekilen enflasyon, 1983'ten itibaren yeniden yükselseme eğilimi içine girmiştir. 1984'le açılan ikinci dönemde de, bu tür bir düşüşle son iki yılın ortalama %40'luk enflasyon oranı bir başarı olmuştur. Neye göre? Tipki başlangıçtakine benzer şekilde, 1984 baharında fiyat şoklarıyla yaratılan % 52'lük enflasyon oranına göre.

"Başarı", budur!

Çalıştırılan mekanizma basittir: Her dönemin başında fiyatlar pompalanarak şişirilmekte, böylece ardından gelen yıllarda enflasyon "düşmüştür" olmaktadır. "Başarı", budur! Ortalama % 45-50 enflasyonla birlikte yaşanan yedi yıllık dönemde, "başarı"nın maliyeti istikrar politikasının siciline işlenmiştir: Yavaşlayan sermaye birikimi, durgunlaşan ekonomi, artan işsizlik, yoksullaşan kitleler, vahim derecede bozulan gelir dağılımı...

Konuya bir gözlem ve bir saptama ile noktalayalım.

Gözdem: İstikrar politikasının baki açısı içinde enflasyon, temelde parasal nedenlerden ve talep sıkışığından kaynaklanmaktadır. Bu mantıkla enflasyona karşı para ve gelir politikalarının yerleştirildiği IMF paketinde, aynı zamanda yüksek faiz ve sürekli devaflasyon (yenİ adıyla günlük kur ayarlamaları) da birer istikrar öncemi olarak yer almaktadır. Oysa gerçek faiz gerekse kur politikası, fiyat yükselmelerini beslemekte böylece uygulanan programın manşeti içinde enflasyon da çözümsüz hale gelmektedir^{***}!

Saptama: Talep cephesinde herhangi bir genişlemenin yaşamadığı bir ortamda, enflasyonun "çözümsüzlük" kazanmasının bir tek anlamı vardır. Bu da şudur: İstikrar uygulaması boyunca, enflasyon bir istikrarsızlık belirtisi olmaktan çıkmış; bilinci bir şekilde sürdürerek ihracat artışı sağlanmasının dinamiklerinden birisi olarak çalıştırılmıştır.

"Dışa dönük" yol

Günahları ve sevaplarıla uygulanagelmekte olan bir sanayileşme stratejisi, Ocak 1980'de terkedilerek keskin bir virajla "dışa dönük" bir yol izlenmeye başlandı. İthal ika-

mesine dayalı sanayileşme stratejisi yerine "ikame" edilen bu modelde bütün yollar ihracata çıkar. İhracatı arturanın mekanizması ise şematik olarak şöyle: İç talebin daraltılmasıyla sağlanacak ihracat edilebilir fazla, sürekli devalüasyon ve parasal desteklerle dış pazarlara aktılacaktır.

İran-Irak savaşı ve petrol kökenli talebin sağladığı dış pazar olanakları, sürekli devalüasyonlar, teşvik ve kredi destekleriyle 1981 ve 1982'de hızla artan ihracat, bu temposunu fazla sürdürmemiş 1983'de duraklamıştır. 1984 baharında teşvik mekanizmalarının hızla çalıştırılmasıyla iki yıl daha sürdürülebilir ihracat artışı, 1986 yılında yerini yeniden gerilemeye bırakmıştır.

Ihracattaki sıçramalar her defasında, fiyat şokları sonrasında iç talepte ciddi daralmının yaşadığı ve teşvik mekanizmalarının şiddetle çalıştırıldığı yılların damgasını taşımaktadır.

IMF politikaları en gösterişli ve iddiyalı olduğu ihracatta bile kendi kısıt doğusuna içinde sıkışık kalmıştır. Varılan nokta, çıkmazları ve içiçi çözümleriyle üç yıl öncesiğinin hemen hemen bir benzeridir. Tesbihc hata olmaz: Bir ruh sıçraması gibi, farklı bir beden içinde olmasa da üç yıl önceki manzara yeniden karşımıza çıkmıştır.

Sürekli devalüasyonlara ve giderek süperleşen desteklere ve bel bağlayan ihracat artışı, 1986 sonunda da teşviklerin yeniden ve daha kapsamlı artırılmasından başka bir çözüm bulunamamıştır.

Doların 800 TL'ye yaklaşlığını gösteren döviz kuru çizelgeleri ve artık pehlivan tefrikasına dönen iflas haberleri bir yana, günlük basının iktisat sayfalarındaki "30 milyar dolara varan dış borç" (Milliyet, 1 Kasım), "Enflasyonda rekor" (Hürriyet, 2 Kasım), "İhracatta rekor düşüş" (Dünya, 6 Kasım), "Dış Ticaret Açığında Rekor Artış" (Cumhuriyet, 7 Kasım) gibi başlıklar, yedi yıllık uygulama sonunda varılan noktanın belki de en kısa ve özlü ifadeleridir.

Son söz: IMF patentli politikalar sürdürülük her defasında aynı sorunlar ve çıkmazlarla karşılaşılacak. "Nirvana'ya erişmek" herhalde hiç mümkün olmayacağı.

(*) Bkz. Oktar Türel, "Seksenbeğ'c Doğru" Ekonominik Yaklaşım'da (Sayı: 6, Yıl: 1981 Kış) yayımlanan bu makale; **İMF, İstikrar Politikaları ve Türkiye'de** (Sayı: 1982) Ankara 1982 bir kez daha yer almıştır.

(**) "Reincarnation" yani tenasuh, rüsun öldükten sonra farklı bir beden içinde yeniden dünyaya gelmesi demektir. Hitt kökenli Budizm açısından göre, kişi rüyayı öldükten sonra tekrar tekrar dünyaya gelir. Rüyanın bir nedendi, kişinin geçmiş yaşamındaki hatalarını düzeltmek ve cezavus çekmektedir. Kişiler (indiler) mükemmel olmadıkları için yeniden do-

garlar, dünyaya gelirler. Aslında umutlanan yeniden doğmamaktır. Çünkü yaşamak yapamaz, isteyip de. Mükemmelliğe erişen rüyalar Nirvana'yu erişeceğine yeniden dünyaya dönmeceğine inanır.

(***) İstikrar politikasının içsel tutarsızlığı ve kendi ameçlerinin gerçekleştirilemedeki hatalıkalar için bkz. Taner Berksoy, "Türkiye Ekonomisi ve Gelişceği", İktisat Dergisi, Sayı: 237-238, Ağustos-Liyul 1984 ve Turgut Çubukçu, "İstikrar Politikalarının Tarihliliği", H.U. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı: 1-2, 1985.

Dünyanın En Gelişmiş En Ekonomik Faksimile Makinası

Büronuzdaki telefonla
dünyanın her yerine
9 saniyede evrak/resim
gonderebilir ve
tekrar geri alabilirsiniz.

OKIFAX
OF-10 • OF-23 • OF-27

BİLGİTAŞ A.Ş.

İSTANBUL

Barbareş Bulvarı 133/B Esentepe
Tel: 172 95 12-77 80 82-
172 79 62-167 05 69
Telex: 23711 Osel tr. Fax: 172 84 66

İZMİR

861 Sokak 7/101 Jut Han Konak
Tel: 13 23 24 25 17 01 Fax: 13 23 24

ANKARA-KÖPİFAKS

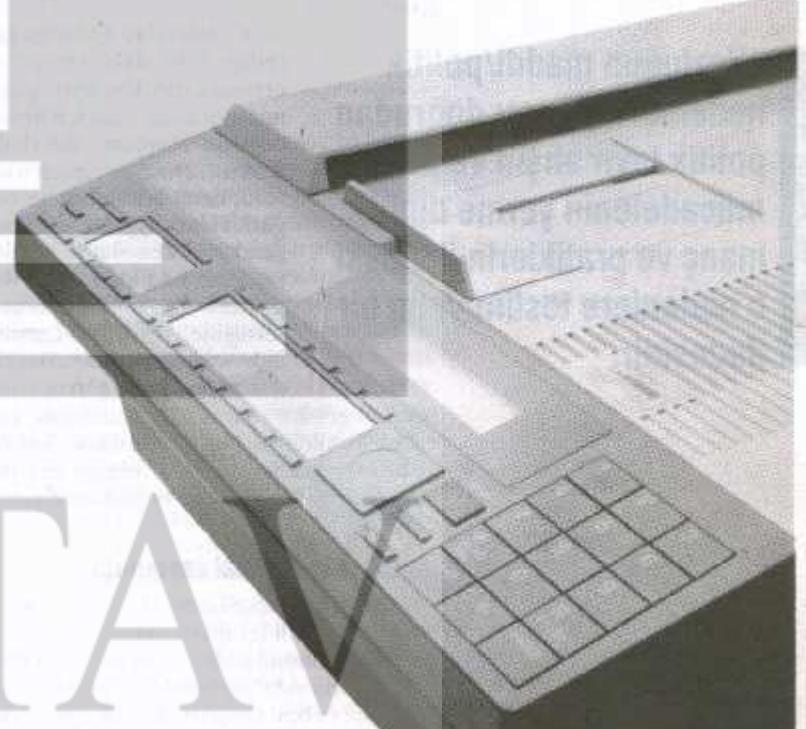
Küçüksehir Cad. 39/A
Tel: 17 02 96-17 02-97 Fax: 25 90 43

ADANA

Kızılay Cad. 13/B
Tel: 22 533-13 358 Fax: 13 162

ANTALYA

Ali Çetinkaya Bulvarı 1/25
Tel: 16 341 Fax: 16 341

BİLGİTAŞ VE KÖPİFAKS ŞİRKETLERİ
ÖNSEL A.Ş. GRUBUNA DAHİLDİR.

KANAYAN VİCDAN YARASI

Kişinin toplumsal bilincini saptırmada dine yüklenen işlev bizatihî bir politikadır.

Dine itibar artıyor. Bir zamanlar nericseyse hepten "avama mahsus" bir düşünce ve duygulanma tarzıydı. Simdilerde toplumun üst katlarını, varlıklı aile çocukları, okumuş yazmışlar, adı vaktiyle devrimciye çıkmışlar arasına Müslümanlık —biraz abartma bir deyişle— adet "kol geziyor"? Kimi aydın çevre tartışmalarında dinceilik ve dindarlık adına kerameti kendinden menkul, tumultuaklı iddiaların enkonu ciddiye alındığı, hatta yer yer böylesi iddialar üzerine "ilerici" toplumsal/politik stratejiler inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Sorun, başkayanlarıyla olduğu gibi bu yanıyla da, kimi "hassas" bünelerde üç veren kişisel bir fenomen olmaktan çıkmış, toplumsallaşmıştır. Hatta güncel planda politikleşmiştir.

Bu bakımdan din dalgasının yükselişinde goze çarpan bazı belirgin özellikleri ve dinin ortalıktan itibarı ardında belli bir politik açıdan ne yattığını kritik gözle incelemekte yarar var. Bu bağlamda fenomenin özellikle öne çıkan birkaç vechesi vurgulanmaya ihtiyaç gösteriyor.

Dine itibar ne zaman goze batarcasına arını?

Özellikle 12 Eylül'ün getirdiği, hâlâ daha süregiden ortamda arttı. İçinden geçtiğimiz dönemde, güçlendirilen devletin toplum üzerinde baskısı, sermaye ve işveren terörü, demokratik hak ve özgürlükler uygulanan "özel gereklilik" kastalar ve kitlelerin içine itildikleri genel depolitizasyon koşullarının sertliğine, ağırlığına karşılık dine ve dinci akımlara, önceki dönemlerden de görece daha

geniş, özel bir serbestlik tam帝igine, hâyırhâbâkâbildungâhep tamk olduk. Son iki aydır olup bitenler, "irticâ" olgusu üzerine koparılan gürültü işin ne boyutlara ulaşmış olduğunun kanıt.

Dinin toplumsal saygılılığı

Eski dinde bağılılık değilse de, dine bağılılığın çeşitli tezahürlerinin özgürce sergilenebilmesi şimdiki kadar kolay değildi. Dinin kitleler üzerinde toplumsal ve politik yönlendirme ve baskı aracı olarak işlev görmesine göz yumulmakla birlikte dinceliğin ve dinci akımların devletin yakın kontrofâltânda belli sınırlar içinde tutulmasına, "çizmeye aymamasa" na ozen gösterilirdi. O kadar ki, laik

olduğu söyleyen bir devlette viçdanlarının özgür olduğu söyleyen yurtaşlar kimi halde viçdanlarının gereğini yerine getirebilmek için (zaman içinde azalan bir ölçüde de olsa) çeşitli vesilelerle polis baskınlarını, tutuklanması, hapsi, gizlilik içinde davranışmayı, toplumsal tecrit ve horlanmayı goze almak zorundaydalar. Genel kural olarak toplumun üst tabakaları ve devletin resmi makamları içinde aktif dinceilik ve dinci akımları bırakın, dinin ve dindarlığın bile toplumsal saygınlığı bir hayatı götürecek ketedeydi.

Şimdi ise dine bağlılık kadar dine bağlılığın özgürce sergilenebilmesi de olğanüstü kovalaylaşı. "Anarşî ve terör" e karşı, yani demokratik hak ve özgürlükler uygulanan özel gereklilik kastalarla aktif itiraza, giderken daha ileri sosyal-politik taleplerle ve sosyalizme karşı dincen yüklenen işlev çeşitli resmi arkamalar ve politikalarla öne çıkmakla tesvik gordükçe dinin toplumsal saygınlığı hızla artıyor. Ve o ölçüde de toplumun üst katlarında okur yazar, varlıklı aile çocuklarının, gençlik yılارının politika kargasasından, yenilgilerinden bunalıp ortada kalmışların içinde din kendi kişilikleri, yetişme tarzları ve dünyaya bakışlarıyla pekala bağıdaşır bir inanc ve davranış sistemi olabiliyor. Artık kişinin viçdani kanaatî doğrultusunda tanrıya inanmak ve belli bir tanrı inancının gerçeklerini yerine getirebilmek için ne hapse girmek, mahkemelerde sürünmek, polis baskısımıza göz almak, ne de entelektüel ve toplumsal saygınlıktan fedakârlık etmek gerekiyor. Çünkü Mehmet Akif dini inançları uğruna ömrünün son yıllarını yurt dışında geçirdi. Bu yıl ölümünün 50. yılında Akif'i anma meyanında liselerde Kur'an okunabiliyor; susuzluktan kırılan Başkent Ankara'da devlet radyosu yağmur duası yayınıyor!

Fenomenin bir vechesi budur. Din "gettadan kurtulmuş", iyi aile çocukları ve erken yaşlanmış aydınların içinde serazad dolanabilecekleri cennet bahçesi olmuştur!

Fenomenin bir diğer vechesi ise genel olarak bireyin söz konusu ortamda içine iltilâdiği "toplumsal kişilik" bunalımına ilişkin.

Yillardır, ardi arkası kesilmeksızın sürgiden ekonomik ve özellikle de politik baskılarda topluma tepeden aşağı adeta kasıtlı dâyatılan bir genel yozlaşma ortamında yaşıyoruz. Böyle bir ortamda kimilerinin hayatı ve kendilerine bakışlarında, en yakın aile çevrelerinden başlayarak toplumla ve toplum kuruşlarıyla kendileri arasındaki ilişkiye değerlendirmelerinde bir takım açımlarla, bunalımlara düşmelerinden daha doğal ne olabilir? Sık sık "Cumhuriyet tarihinin en büyük krizi" diye adlandırılan krizin doğrudan ürünlerinden biri bu. Kriz sadece ekonomik ve politik değil, politik olduğu için aynı zamanda moral. Cumhuriyet burjuvazisinin kendine özgü toplumsal "model" öngörülerinin ve o doğrultuda burjuva ve küçükburjuva aydının birey olarak kendini ölümlâma çaba-

sında süregelen Kemalist avuntuların iflasından kaynaklanan ve kendi de o iflası yeni entelektüel süreçlere dönüştüren bir kriz... Yalnız ekonomik ve politik hayatı değil, köşeyi dönme tutkusunun ortalığı sarmasından, dolaylı ya da dolaylı depolitizasyona kadar türlü baskılarla kararsızlığa, acze ve yalnızlığa, boşluğa itilen birey viçdanında yaşamıyor. Ve orda, bireyin viçdanında yaşayan krisin tam ortasında, adına layık her viçdanda kendini gösteren bir tepki ve tepkiye eşlik eden bir özlem belli bir dinamizmle dışarıvuruyor. Kendi iflasını alternatifsizlik iddiasıyla kendi ilan eden düzenden hoşnutsuzluk ve dönemin acımasızca dışlayıp duvara sürdüğü geniş kitelerle bağı kurabilme özlemi; ya da bir başka deyişle, her yurtaşın koyun gibi kendi bacagından asılmaya çağrıdığı bir ortamda birey olarak toplumsal kişilik kazanma çabası.

Politikanın çetin yolu

Bu çaba, bizatihî, olumlu bir çabadır. İnsanı insan yapan esas faktörün, toplumsallığın, bireyin hayatında ve yansantisinda ne denli belirleyici kritik önem taşıdığını kâmitidir. Ama toplumsallığın somutu toplumsal ilişkilerdir; o ilişkilerin içerisinde ve gelişime dinamığında kendini belli eder. Dolayısıyla kitlelerle bağı kurmanın gerçek yolu politikadan geçer. Iflas eden düzenin alternatifine de politikanın kitlelerin bağından maddi güçe dönüşmesiyle ulaşacaktır. Oysa politikanın önünde bugün büyük ve çetin engeller var. Bunların kimi doğrudan ve açık, bir çoğu sırsı ve gizli. Baskı, tehdit, gözdağıının yanı sıra doğrudan ya da dolaylı ideolojik şartlandırmalar politikanın hayatı işlevinin ve önemini örtmeyen, kitlelerle bağı kurmaya gitmenin yolu bir hayli daraltılmıştır. Bunlar elbette ki aşılmazı imkânsız engeller değildir. Aşağıdaki ve dar yolda da olsa ilerlenebildiğinin yaşanan örnekleri yok değil. Ama bunu başaramanın her babayıgının harcı olmadığını yillardır yaşadığımız olaylar gösteriyor. Ayrica, politikanın çetin yolunda yorulanlar da yalnız yüzgeri edip yoldaşlarını yarı yolda bırakmakla kalmıyorlar; daha baştan o yola girdiklerine bin pişman olmuş kendi kişisel testimiyetlerini kolektif bir "erdem" e dönüşütmeye özenliyorlar; o sözde erdemî her öncülerine gelenle paylaşmak, politikadan yâlñılık, nemelazmeliği, kötüseriliği ve sinsizmi herkesle bulasılmak için ellerinden geleni geri koymuyorlar. Ortalık şimdî böyle hidâyeye ermiş, adeta "yeniden doğmuş" eski militanlarla dolu.

İste böyle bir ortamda ve bu koşullarda bireyin kendine toplumsal kişilik belirleme çabası kimi hallerde çıkış yolunu, suyun hep kolayına gelen yerden akması gibi, idealizde buluyor. Kitlelerle bağı kurmanın pratik temelinin yerini kitlelerle bağı kurmanın hâali alıyor. Kişi politikada içine düşüğü acı dine ve geleneğe sarılarak giderme yolunu

**"Yozluğun maddi/politik
uedenlerine karşı doğrudan
politik tavır alışın ve politik
nücadelenin yerine dini
nanç ve pratiklerin ikamesi
nedenlere teslimiyetin bir
fadesidir."**

seçiyor.

Ne ki pratik gerçeklikle pratik gerçekliğin hayatı birbirinin yerini alabilir şeyler değildir. Aralarında dağlar ve iki temel dünya görüşü arasındaki ugurum kadar fark vardır. O yüzden de dinde hayatı toplumsal kişilik arayışı, pratik gerçeklikte, kişisel kurtuluş telaşından öte bir şey, köşeyi dönmenin bir başka pratigidir. Koşulların çetinliğine dirençsizlik, düzenin iflasına tepkiyi kişinin kendinden ve tüm geleceğe yönelik canlı toplumsal ilişkilerden kaçışına dönüştürmüştür. Gelenegin kitlelerle bağ kurabilmec açısından olduğu kadar kitleler için de önemi abartılmıştır; gelenek, ileriye doğru sıçrama tahtası olabilecek unsurları yerine, içi boşalmış, çürüük çarkı, gerici unsurları öne çıkartılarak, bireyin kendini içine hapsettiği tutucu bir siğınaga çevrilmiştir. Bireyin toplumsal sorumlulugundan yine yan çızmıştır.

Düzenin iflasına tepkinin böylesine bir kaçışta somutlanmasıının ne denli vahim sonuçlara yol açtığı, yükselen din dalgasının tüm kültürel-moral boyutlarıyla ülke düzeyinde gözler önüne serdiği manzaranın belli. Yozluğun maddi/politik nedenlerine karşı doğrudan politik tavır alıñın ve mücadeleinin yerine dini inanç ve pratiklerin ikamesi o nedenlere teslimiyetin bir ifadesidir; onlara daha da etkinlik kazandırmakta, giderek yozlaşmaya hizmet etmektedir. Bu bakımdan kendisi de, dolaylı olarak, o yozlaşmanın bir başka veçhesidir. Toplumdaki genel yozlaşmanın ve yükselen din dalgasının ardından güçlerin aynı güçler olması boşuna değildir.

Militanlık, ama nasıl?

Sonuçta bu kaçış, bireysel sorumluluktan yan çızmeye tutumu, bir yıyla, tam bir politik pasifizm gibi görünüyor. Bugün dünyanın birçok yöresinde ezilen, yoksal kitlelerle gerçekten bağ kurabilmiş dindar kişiler ve din adamları emperyalizme, militarist despotizme, kapitalist sömürge ve tâhakküm karþı aktif politik mücadele içindeler. Gelişmiş sanayi ülkelerinde de aynı çevrelerin, hatta doğrudan din örgütlerinin barış ve silahsızlanma davasına nasıl omuz verdikleri biliniyor.

Oysa bizim özellikle 12 Eylül koşullarında şevke gelen din adamlarımız ve dindarlarımıza Suudi Arabistan gibi gerici, insan hakları düşmanı, emperyalist işbirlikçisi, petrol yüz milyarderi "gelenekçi" bir rejimle içige girmiş dinci akımların yönügesinde, elleni sıcak sudan soğuk suya deðdirmeden mescit ya da salon Müslümanlığı yapmayı tercih ediyorlar. Demokrasi ve özgürlük sorununu viedan özgürlüğü boyutu diþinda ne ölçüde ilgi duydukları 12 Eylül düzeninden gördükleri teşvikten belli. Büttün dünyayı en yakından ilgilendiren barış konusunda, ülkenin ve bölgenin baş sorunu NATO konusunda zamanla ve zemine göre yanar döner mavi boncuk dağıtmaktan öte hiçbir tavra angajedeðiller. Israel siyonizmi konusundaki israhlî anti tavırlarının ise ne kadarının politik bilinçten, ne kadarının geleneksel Yahudi dumanlılarından kaynaklandığı meşkuk. Kendilerine yakıştırdıkları toplumsal kişiliği kadıncli sıkırmamakta görev sonradan olma Müslümanlar, bir yandan bağımsızlık, emperyalizm, kültür emperyalizmi üzerine ileri geri iddialarla mangalda kül bırakmıyorlar; ama öte yandan, üçkağıtçı bankerlerle, hayali ihracatçılara, teşvik milyarderleriyle kolkola ve elele düzenin iflasından yabançı bankala-

ra borç faizi çkaranların, ülkenin ve halkın sözde güvenliği adına ABD ile pazarla otların, milli eğitimi yarı faisti, yarı arabesk karmaþası bir ucubeye çevrelerin, onlara aktif destek sağlayan "dini bütün" çevrelerin, ya da yine din ve gelenek adına onların yerine göz dikenlerin takipçiliðini, giderek militanlığımı üstleniyorlar.

Bu da gösteriyor ki, aynı tutum, bir başka yaniyla —ve gerçekte— politik tavır alınanın da ta kendisidir. İflas etmiş olan kurulu düzeni teyid içgüdüsünden etkilenmekte ve doğrudan doğruya düzenin teyidine yaramaktadır. Düzenin iflasından kanayan vicdanın yarası düzenin idaresi için icat edilen gerekliliklerle kapanmaktadır. Fenomenin en önemli veçhesi de budur.

Ne zamandır adeta resmi devlet politikasına dönüşmuş olan İslami yuclutme çabasının bu bağlamda öne çıkan anlamı açık: "Her şeyin en iyisi bizdedir. Bugumuzu ve yarımumu belirlemeye başyuracağımız kaynak, nice dir zindikasına sirt çevirdigimiz geleneğimizdedir. Biz bize benzeriz. Türkün Türkten başka dostu yoktur. Dolayısıyla: bizde sosyalizm gibi yabancı ideolojiler gerekmeyez."

Burda vurgulama, besbelli, yabancı ideolojiden çok sosyalizm üzerindeñdir. Zira "yabancı ideoloji" kavramının felsefi ve politik içeriğini belirleyen, Türkiye'nin çağdaş koşullarında, işçi sınıfından duyan korku ve sosyalizm düşmanlığından başka bir sey değil. O kadar ki, bu bağlamda "yabancı ideoloji"nin Müslüman kísticasıyla Atatürk'ü kísticası bir çok noktada birbirleriyle çakışır: Her ikisi de o korku ve o husumet üzerine temellendirilmiş politikaların birbirine çok fazla yabancılık duymayan eş düzeyde belirleyici unsurlarıdır. İstenmeyen yabancı ideoloji değil, "yabancılığı" demokrasiye tahammülü olmayanların maddi çıkarlarından menkul sosyalizmdir.

Nitekim İslamın her şeyin en iyisini temsil ettiği ya da bizim bize benzememiz gerektiği gibi görüpler de kaynakları bakımından tümüyle değilse de, etkinlikleri bakımından büyük ölçüde Batı'dan esinlenmiş yabancı ideolojik yakıştırmalarıdır.

Hedef Batı'da da depolitizasyon

Batı'da burjuva bireyin içine düştüğü çağdaş moral tıkanıklık ortamında bir sürü safsata teori ne zamandır Batı burjuva toplumu için bunalımdan çıkış yolunu toplumun mevcut, çağdaş dinamikleri dışında arama ve bu meyanda sosyalizmi bir çıkmaz, batı yol gibi gösterme üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu tur teorilerin bir işlevi Batı burjuva toplum bircine yönelikdir. Hedef, bireyi Batı'nın tüm olumlu tarihi-birikiminden kuşkuya düşürüp depolitizasyona sürmek, aktif politik süreçlerden koparmaktır. Ama bir çeşit "Batı'ya reddi" diye nitelendirilebilecek bu tur teorilerin bir başka işlevi, daha var: üçüncü dünya ülkeleri toplumlarına yönelik. Onun içindir ki bu tur teoriler, uç aşağı beþ yukarı aynı temel argümanlarla, üçüncü dünya ülkelerinde de özellikle entelektüel çevrelerle israhlî aslaðınmaya çalışıyor. Maddi temellerinden ve tarihi pratiklerinden soyulanmış "yerli toplumlar" hayranlığı kisvesi altında bu toplumlara kendi "özbenlik"leri hatırlatılarak Batı'ya karşı müteyakkız olmaları, Batı'nın pistiklerine bulasmaları öğrenenler. Bu yapılrken de, elbette ki, Batı'nın tüm tarihi, sosyal, kültürel, entelektüel, politik birikimi Batı'nın bugünkü görümüş, ko-

kuþmuş burjuva moral değerleri ve gayri insanı pratikleriyle özdeşleştiriliyor. Ve burdan yola çıkılarak o birikimin insanlığı malolmuş olumu, evrensel yanları —bilime, sadakat, materialist dünya görüşü, insan hakları kavramı, hâkâlik yolunda direnme anlayışı, demokrasi, sosyalizm— olumsuzlanmak isteniyor.

▲ Dindarlarım. Barış davasına omuz vermem, 12 Eylül koşullarında mescit-muslimanlığı yapmayı tercih ediyorlar.

Kısa ve uzun vadeli amaçları, şu ya da bu ölçüde gelişme aşamasındaki ülkelerde emperyalist/kapitalist ilişkilere alan alabildiğine serbest bırakmak, çeşitli çarpıtmalar ve saptırmalarla genelleştirilen "Batı" kavramına dayalı Batı düşmanlığından bir anti-komünizm silahı üretmek, sosyalizmi dünyanın gündeminden düşürmek olan bu Batılı, emperyalist ideolojik saldırının başka yerlerde olduğu gibi bizde de çeşitli nedenlerle buna hâlde düşmüş kimi aydın çevreler üzerindeki etkisi, ötedenberi, sâñlığından daha derin ve belirleyicidir. Hâlâ süregelen 12 Eylül koşulları bu etkiye daha da belirleyici olmuştur. O koşullarda kişisel bunalımdan kurtulmak, dünyayı ve hayatı anlamlı kılacak bir toplumsal kişilik kazanma yolunda dinc, İslami değerlere sarılma tavrı, niteliði herkesçe malûm dolaylı ya da dolayız baskınlarla topluma dayatılmak istenen belli bir politikanın kimi hallerde bireyin tercihinde yansyan izdüşümüdür.

Çağdaþ koşullarda dini inanç ve bireyin dini inanç doğrultusunda yaşama gayreti, kendi başına ele alındığında, öyle kolay kolay hâfife alınamayacak kadar ciddi, onayla değil ama mesafeli bir saygıyla karşılanacak bir seçimdir. Ayrıca kitlelerin genel olarak dinc bağlılığına da saygıyla olmamak kitlelerin boyutunun önemini müdrük her siyasi hareketin onde gelen ilkelerinden biri olmak gerekir. Ama bu gerçek, bıyazında bazı olumsuz veçhelerine deðinilen fenomenin aydınlatıcı çökürtülmeli gereğim azaltmamak. Çünkü kışının toplumsal bilincini çarpıtma ve saptırmada dñe yüklenen işlev de, bizatî, bir politikadır. Bu politikanın dñe bağlı kitlelerin çökürtülmeli tama ters doğrultuda olduğu gerçegin tüm yönleriyle kavrulması saglamak ve kitlelerde dñe bağlılığın manipülasyonunu teşhir için hiçbir çaba etirgememelidir. Bilincin çarpıtılması ve saptırmasına yatkınlık eden maddi ve moral koşullarla mücadele gereğinin gündeme olduğunu ve daha uzun zaman —bugündünden çok farklı koşullarda da— gündeme kalacağını hatırlanıncaðın önemini de ne kadar vurgulansın azdır.

Cem Gönenç
Cerrahpaşa Tıp Fak.
Öğrenci Derneği Üyesi

İLKELERİ YAŞAMA GEÇİRMEK

Öğrenci derneklerinin demokrasi mücadeleinin etkin bir unsuru olabilmesi için, örgütü birleşik ve kitlesel bir öğrenci hareketinin yaratılması zorunludur.

grenci dernekleri geçen dört ayı oldukça yoğun bir şekilde yaşadı. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi Isa Tanrıverdi'nin ölümünden ardından Marmara Üniversitesi Rektörlüğü'nün omzına siyah çelenk bırakmak isteyen iki öğrencinin gözaltına alınmasını protesto etmek için yapılan oturmaçılımı, dernek temsilcilerinin İzmir ve İstanbul'dan Ankara'ya yürüyüşü, yemek boykotları ve ahlık grevleri hep son dört ayın olayları. Bu eylemler dernekleşme sürecinde nitel bir sıçramayı gösteriyor. Yapılan eylemler derneklerin kitleşleme sorununun çözümlemesinde önemli bir menzili oluşturmaktır. Birlikte, bu sorunun tümüyle çözümlenebilmesi içinümüzdeki yıllarda yapılmış gerekenleri saptamak yaşamsal bir önem taşımaktır.

Yapılan eylemlerin ve bundan sonra yapılacakların boş gitmemesi için derneklerin onümüzdeki dönem yapması gerekenler tek cümleyle özetlenebilir: Programlı çalışmayı ve bu programa uygun bir iç örgütlenmeyi yaşama geçirmek. Bazı derneklerin bu konuda oldukça iyi örnekler vermemelerine karşın, bazlarında ne program ne de iç işleyiş konusu netleşmiş durumda. Bu durumun konumuz dışında olan nedenlerine girmeden dernek programlarının temellerinden söz edelim.

Yönetimin demokratikleşmesi

Öğrenci derneklerinde de genel kabul girdiği üzere, programlardaki temel hedef özerk ve demokratik bir üniversite olmalıdır. Özerk ve demokratik bir üniversite öğrenci sorunlarını -en azından belirli bir tarihsel kesit içerisinde- tamıyla çözümlemesini sağlayacaktır. Böyle bir üniversite, her şeyden önce, eğitim yönetiminin demokratikleşmesini gerektirir. Bundan yalnızca YÖK'un kalkması ve üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliğe kavuşması anlaşılmamalıdır. En az bunlar kadar önemli bir koludur, öğrencilerin üniversite yönetimine eşit haklarla katılmalarıdır. Özerk ve demokratik bir üniversite eğitim hakkının da demokratikleşmesini gerektirir. Bu koşulun yerine getirilmesiyle, her öğrenci yeteneklerine uygun bir eğitim görme ve bu eğitime uygun bir meslek bulma hakkı tamınacaktır. Doğal-

dir ki, bu hakkın yaşama geçirilmesi okullardan gereksiz atılmaları engelleyecek, parah eğitime son verilmesini ve öğrencilere ögrenimlerini sürdürmeleri için parasal destekte bulunulmasını sağlayacaktır. Özerk ve demokratik üniversitenin üçüncü koşulu ise eğimin içeriğinin demokratikleşmesidir. Eğitim sorumluyıcı, araştıracı ve dolayısıyla yaratıcı bir öz kazanımak zorundadır. Ayrıca, derslerde verilen eğimin dışında, öğrencilere denetiminde yürüyen kültürel, sporif vb. çalışmalarla da gerek vardır. Bu koşul doğal olarak, okullarından uzaklaştırılmış demokrat hocalarımızın geri dönümlerini ve disiplin, sınav vb. yönetmeliklerin yeniden düzenlenmesini gerektirecektir.

İki yanlış anlayış

Kafası çalışan herkesin rahatlıkla anlayabileceği gibi, böyle bir üniversite ancak demokratik bir Türkiye'de gerçekleştirilebilir. Bu olgu, öğrenci derneklerinin ülkedeki demokrasi mücadeleinin bir parçası olması gerektiğini gösterir. Bu noktada ortaya çıkabilecek iki yanlış anlayıştan sakınılmalıdır. Bunlardan biri, sadece özerk ve demokratik üniversite sloganını yineleyen, ama öğrenci gençliğin güncel-somut eylemlerle ilgilenmemeyi reddeden bir anlayıştır. Diğerise, dernekleri antifaşist, antiempyeralist vb. terimlerle nitelendiren yine güncel sorunlardan yan çıkan bir anlayıştır. Kuşku yok ki, ancak özerk ve demokratik bir üniversite öğrenci sorunlarının kesin çözümü getirir. Yine kuşku yok ki, böyle bir üniversite ancak demokratik bir Türkiye'de gerçekleştirilebilir. Ancak, bu hedeflere yalnızca sloganlarla varılamaz. Öğrenci derneklerinin demokrasi mücadeleinin etkin bir unsuru olabilmesi için, örgütü birleşik ve kitlesel bir öğrenci hareketinin yaratılması zorunludur. Kitleşlemeyeği sağlayacak olan şey ise öğrenci gençliğin bütün sorunlarıyla ve ilgi alanlarıyla doğrudan uğraşmaktır.

Üç ana çalışma alanı

Bunelerde dernek programları üçüncü çalışma alanını kapsamalıdır. Birinci alan gençliğin güncel sorunlarındır. **Yurtların kata-baltığı**, ev kiralarının, beslenmenin ve kitapların pahalığı, atılmalar, parah eğitim, kredilerin yetersizliği vb. sıradan öğrencinin en duyarlı olduğu konularıdır. İkinci alan, kültürel, sanatsal, sporif vb. çalışmalardır. Öğrenci gençliğinin bu tür çalışmalarla büyük bir ilgiyemasına karşın, iktidar bu konuda öğrenci gençlige hiçbir sey vermeyecektir. Üçüncü alan ise ülke sorunları konusunda yaptıkları çalışmalarla kapsamlıdır. Bu alan da öncelikle eğitim dallarına göre yönlendirme yapılmalıdır. Örnek vermek gerekirse, tip tıkkıtlarında işçi sağlığı ve meslek hastıkları, sağlık örgütlenmesi modelleri; iktisat fakültelerinde 24 Ocak Kararları, ülkem sosyo-ekonomik yapısı; sayısal bilgiler fakül-

telerinde de anayasa, demokrasi vb. konularda araştırmalar yapılabilir. Bütün bu çalışmaları derneklerin kitleşlemesini sağlayacaktır. Ancak bu çalışmaların yapılabilmesi ve derneklerin kendi içiyle etkili bir bağ kurabilmesi için işlevsel bir iç örgütlenmeye de gerek vardır. Sözü edilen alanlarda çalışma grupları ve alt gruplar oluşturulmalı ve her üye ilgi alanına uygun bir grupta çalışmalıdır. Dernek üyeleri yalnızca genel kurularda oy kullanmakla değil, dernek organlarında görev almaktı somutlamları.

Doğraması ve arkasındaki derneklerin yalnızca öğrencilerin şikayetlerini "yetkililer makamlara" ileten birer kurum olmasının istiyorlar. Oysa ki, tam aksine, dernekler şikayet eden değil, hak arayan, mücadeleci örgütler olmak durumundadırlar. Dernekler programlarına uygun eylemler yapmalı ve bu eylemleri yaparken bazı noktalara dikkat edilmelidir. Her seyden önce, eylemlerin içeriği saptanırken programın o andaki ağırlık noktası saptanmalıdır. Unutulmamak gereklidir ki "ağırlıksız strateji rotasız torpile benzer". Sorun o andaki ana halkayı yakalayabilmek sorunu, yanı öğrenci gençliğin en duyarlı olduğu veya olabileceği konuları saptayıbilmek sorundur. Bunun güzel bir örneği, Ekim-Kasım aylarında "44. maddenin değişimi, atılan öğrencilerin geri alınması, parah eğitimin son verilmesi ve kredilerin öğrencilerin beslenme, barımma ve kitap masraflarını karşılayacak düzeye çıkarılması" hedefleriyle yapılan eylemlerdir. Ayrıca eylemler yapılrken **toplumsal** meşrulığı da dikkat edilmelidir. Yine önemli bir nokta, eylem yapıldığında güçlerin dağıtılmayıp belirli bir noktada toplanmasıdır. Ancak böylesi eylemlerde eiteli sonuçlar alınabilir. Kimi zaman somut sonuçlar alınamayacak eylemler de yapılabilir. Bu tür eylemlerde, eylemin kitlenin biliş düzeyini, özgüvenini yükseltici nitelikte olması gözetilmelidir. Eylem yaparken bunoktalar gözden kaçırırsa rabbulhikka "surekli eylem" veya "eylem için eylem" gibi bir çizgiye düşülebilir. Böyle bir durum, kitlelerin enerjisini boşa tüketirmesine ve sonuçta eylemler yapan bir avuç "profesyonel eylemciler" tribünlerden seyreden kitlelerin ortaya çıkışmasına yol açacaktır.

Görüldüğü gibi, dernekçilik yapmak pek kolay bir iş değil. Öğrenci derneklerinin gerçekten etkili bir güç olabilmesi için uygun bir program, bu programa uygun bir iç örgütlenmeye ve hak aramak için tutarlı bir eylem çizgisine sahip olunmalıdır. Kisacık, öğrenci gençlige önderlik edebilmek için, politikanın bir sanat olduğunu inanmadan politika içrebilmek gereklidir. Onümüzdeki dönem yapılmış gereken iş, bu ilkeleri yaşama geçirerek, özerk ve demokratik üniversite için mücadeleyi yükseltmektedir.

"Eylem için eylem gibi bir çizgiye düşülmeli bir avuç profesyonel eylemcisi'yi tribünlerden seyreden kitlelerin ortaya çıkışına yol açacaktır."

AÇLIK GREVİ KARARLILIĞIN EN GÜZEL ÖRNEĞİ

Açlık grevine katılımın yüksekliği, öğrencilerin kendi sorunlarına kayıtsız kalmama sorumluluğunu kavramış olmalarının göstergesidir.

O
cak ayında Ankara'da bazı öğrencilerin gözaltına alınmasını ve öğrenci derneklerinin varlığını yönelik saldırıları protesto etmek amacıyla, dört ayrı kente üniversiteli öğrenciler açlık grevleri yaptılar. Açlık grevinin, kişinin fiziksel dayanıklılığını zorlayan bir eylem şekli olması göz önüne alındığında, bu greve katılan öğrenci sayısının yüze varan bir sayıya ulaşması oldukça önemli. Katılımının yüksekliğini, öğrencilerin kendi sorun-

rına kayıtsız kalmama sorumluluğunu kavramış olmalarının bir göstergesi olarak algılamak gerekiyor.

Bursa'da Uludağ Üniversitesi öğrencileri 1986'nın son gününde öğrenci derneklerine yönelik baskuları ve gözaltına alınmaları protesto amacıyla açlık grevine gittiler. 10 öğrenciyle başlayan grev, polisin yoğun baskısına rağmen genişledi ve 31'e ulaştı. Açlık grevi daha ilk dakikalarda "polis nezareti altında" başlamıştı. Grevin devam edeceğii Görün Kitabevi'ne basın, grevi destekleyenler, öğrenciler, hep birlikte gidilirken bile polis hazır, ve iki öğrenciyi gözaltına almaktan gecikmedi. Açlık grevinin 2. ve 3. gününde Devlet Hastanesi'nden doktor gönderilmişti. Ancak Hastaneyi yapılan baskular sonucunda Başhekim doktor göndermeyeceğini

▲ Bursa'da açlık grevi.
İlgili büyükü.

açıkladı. Grevin 4. gününde hastaneye kaldırılan iki öğrenciye polis ekip arabaları eşlik ediyor ve serum verilen öğrencilerin adresleri alımıyordu.

Gözaltına alınanların serbest bırakılması üzerine açlık grevi başlangıçtaki coşkuyla sona erdi. Bursa'daki çeşitli kuruluşlar ve öğrencilerin haklı isteklerini destekleyenlerin ilgisi, grevin sonuna kadar devam etti. Öğrencilere de bir coşku kaynağı olan bu ilgi, toplumun diğer kesimlerinin de sorulara kayıtsız kalmadığının göstergesiydi. ■

Zekeriya Çaylı
(Bursa)

COŞKUYLA DESTEKLENEN EYLEM

Öğrenci dernekleri depolitizasyona, kültürsızleştirme, kişiliksizleştirme çabalarına, baskılara, işkenceye karşı biraraya geldiler.

Günümüz Türkiye'sinde demokrasinin kazanılması sorunu, demokrasiden yana olan tüm toplum kesimlerinin olduğu gibi, doğal olarak, özerk demokratik üniversiteden yoksun bulunan ve çağdaş demokratik eğitim isteyen öğrenci gençliğinin de acil sorunu.

Demokrasi mücadelede başarının kitlelilik içinde aktifleşmekten geçtiğinin bilincinde olan öğrenci gençlik, bu mücadele doğrultusunda kendi örgütleri olan öğrenci derneklerini oluşturdu. Tüm ülkede sayıları yetmiş asan öğrenci dernekleri ile öğrenci gençlik, şüphesiz demokrasi güçleri içinde işi sınıftından sonrası en canlı, en dinamik kesimi oluşturuyor.

Öğrenci gençliğin akademik-demokratik haklarını alma mücadelesi doğrultusunda, 1980 Eylül'ü sonrası gelişirdiği ilk kitlelilik eylem olan 44. maddeye karşı başlatılan kampanyadır. Bunun paralelinde gelişen yürütüş, panel ve imza kampanyası, öğrenci

gençlik örgütlenmesinin eriştiği bir aşama. Bu eylemle öğrenci gençlik bir kez daha, birlikte tavrı almanın ve demokratik güçlerle dayanışma içinde olmanın ne kadar gerekliliğini kavradı.

Bu kampanyadan beri öğrenci derneklerine sürekli baskular yapıldı, üyeleri gözaltına alındı, fakültelerinde sinema biletleri sattıkları gereğiyle öğrenci Derneği yöneticileri uzun sürelerle okullarından uzaklaştırıldı. Aralık ayı sonlarında Ankara'da gözaltına alınan öğrenci Derneği kurucusu, yönetici ve üyelerine işkence yapılması nedeniyle, Ankara öğrenci derneklerinin başlattığı ve İzmir, Bursa, İstanbul öğrenci derneklerinin ve tümüleri, aydın ve demokrat insanların desteklediği açlık grevi eylemi, öğrenci derneklerinin demokrasi mücadeledeki kararlılığının en güzel örneği. Öğrenci dernekleri bu eylemle seslerini ülke dışında duyurdular ve meşruluklarını bir kez daha dosta ve düşmana kabul ettirdiler.

Dépolitizasyona, kültürsızleştirme-kısiliksizleştirme çabalarına, baskılara, işkenceye karşı bir araya gelen öğrenci dernekleri, tüm bu baskularla boşuna olduğunu gösterdiler.

İşkence olaylarının ayyuka çıkmasına rağmen, İçişleri Bakanı kendilerine işkence yapıldığını söyleyen öğrencilere: "hanı iz var

▲ Ankara'da açlık grevi.
Anne-babalar da katıldı.

"Bana delil getirin" diyebilir. Sayın İçişleri Bakanı sunu bilmiyor mu: "yoğurdun ekşi olduğunu anlamak için tadına bakmaya gerek yok." Çünkü yoğurdun kokusu ortaya yayıldı. Bu yoğurdun en kısa zamanda çöpe atılması gerekiyor.

İşkence noktasına kadar varan baskular bile öğrenci gençliğin demokrasi mücadelemini durduramadı. Demokrasiyi kazanmakta kararlı olan öğrenci gençlik ve onun örgütleri, öğrenci dernekleri, bu komuda geri adım atmamaya kararlı.

Musa Ceylan
(Ankara SBF Öğr. Der. Üyesi)

SOSYAL DEMOKRASI VE DEMOKRATİK SOSYALİZM

Devrimci Marksizmden uzaklaştıkları ölçüde, klasik sosyal demokrasi kalıntıları için, devrimci Marksizm ile demokratik sosyalizm arasında, günümüzde bağımsız bir sosyal demokrat etkinlik alanı kalıyor muydu?

nce bilimsel sosyalizm vardı. Sosyal demokrasi, bilimsel sosyalizmi simgeliyordu. Sonra, bilimsel sosyalizmin simgesi olmaktan çırpıp, onun seçenekleri durumuna dönüştü. Sosyal demokrasi yabanlaşıyor, demokratik sosyalizm oluyordu. Sosyal demokrasinin eski tadi kalmadı. Ama onun eski tadını özleyen sosyal demokratların soyu da büsbütün tükenmedi. Gitgide küçülen bir azılık olarak, yeni sosyal demokratlar arasında bir yoksul akraba durumuna düştüler. Örneğin, demokratik sosyalizmin ülkemizdeki seçkin ideologlarından biri olan Haluk Özdalga'nın, Aralık 1986 tarihli 84. sayısını sosyal demokrasının sosyal demokratlarca betimlenmesine ayıran *Mülkiye* dergisinde yayımlanan "Demokratik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm" başlıklı yazısı, başka yerler arasında, o eski sosyal demokratların, bu hayırız uzantıları tarafından nasıl itilip kakıldıklarını da gösteriyordu.

Yeri gelmişken, *Mülkiye* dergisini yayan arkadaşları, sorularımıza açıklık getirici entelektüel etkinliklerinden ötürü, burada övgüyle analım. 11. Tez kitabı dizisini sürdürden arkadaşları da. 11. Tez kitabı dizisi de, 4. kitabı, sosyal demokrasının, ama bu kez sosyal demokrasi dışından, öyleyse eleştirel bir irdelenmesine ayıryordu.

Evet, Haluk Özdalga'nın söz konusu yazısına düştüğü ikinci dipnot, eski sosyal demokratların yenileri tarafından nasıl itilip kakıldıklarını gösteriyordu. "Bilimsel sosyalizm ile demokratik sosyalizm arasındaki fark, iktidara gelmek için kullanılan farklı araçlardan ibaret olmadığı" için, "aksi türlü yanlışların ne kadar acı sonuçlar doğurabile-

ceği" konusuya ilgiliydi bu dipnot; sözcüğü söylemeye de söyleydi:

"Demokratik sosyalizm ile bilimsel sosyalizm arasındaki belirleyici farkın demokrasi konusundan kaynaklandığına ilişkin yanlışlar, her zaman acı sonuçlara yol açmayı bilir. Bazen de, İsmail Cem'in *Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir* adlı kitabında görüldüğü gibi, masum ve önemiz saçmalarla neden olabilir. Cem bu kitabında, bilimsel sosyalizmin gelmiş geçmiş en ortodoks söyleülerinden biri olan Karl Kautsky'nin, çağdaş sosyal demokrasi düşüncesinin oluşumuna en önemli katkıda bulunmuş iki kişiden biri olduğunu, veya bu düşüncenin gelişimine en stratejik katkıyı getirmiş kişiyi olduğunu ileri sürmektedir. Gerekçe olarak da, Kautsky'nin bolşevik iktidarine demokrasi açısından yaptığı eleştiriyi göstermiştir. Lenin'in bolşevik iktidalını Kautsky'nin argümanları doğrultusunda eleştirenler arasında, Lüxemburg ve Martov gibi başka bilimsel sosyalistler de vardır. Ama bunlardan hiçbir, sosyal demokrat değildir. Kautsky ve çağdaş sosyal demokrasi düşüncesi arasındaki ilişkiler hakkında Cem'in uzun uzun yaptığı tahlillerin, ciddiye alınabilecek pek bir taraflı yoktur".

Cem'in kitabı okumamış olanlar için, Cem'e göre çağdaş sosyal demokrasi düşüncesinin oluşumuna en önemli katkıda bulunan iki kişiden öbürünün, Özdalga'nın adını anmadığı Eduard Bernstein olduğunu belirtelim.

Öteki dipnota ise, Haluk Özdalga, bu "kısa inceleme" içinde, maddeci tarih görüşü ile ilgili olarak yararlandığı başhefa kaynağını, Leszek Kolakowski'nin *Main Currents of Marxism* adlı çalışması olduğunu belirtiyor. Leszek Kolakowski Polonyalı bir Marksist felsefeciydi. 1966'da, Polonya komünist partisinden çıkarıldıktan sonra, ülkesinden ayrılmıştı. 1970'ten beri de Oxford'da ders veriyordu.

Ve biz söyleklerle anlaşıyorduk. Ama söyleklerle gerçekten anlaşabilmek için, önce söylekler üzerinde anlaşmak gerekiyor. Üzerinde anlaşmadığımız söyleklerle anlaşmak düşsel anlaşmalar kurabilir, ancak düşsel anlaşmazlıklarla düşebilirdik. İçeriklerinden soyutlanmış söylekler, bizi aneak bir iletişim sızılık ortamında yaşatabilirdi. Çoğu zaman yan yana olduğumuzla neyin ardında koştugumuzu, karşı karşıya olduğumuzla neyin kavgasını yaptığımızı kendi kendimize sorma durumunda kahyorsak, bunun neden-

lerinden biri de bir iletişim sızılık ortamında yaşamamız olmalıdır.

Demokratik sosyalizme dönelim. Önce 1923'te kurularak etkinliğini 1939'a dek (II. Enternasyonal olarak) sürdürən sosyalist işçi enternasyonalıne, sonra da 1951'de kurulan sosyalist enternasyonale katılan partilrin sosyalizm anlayışı demokratik sosyalizm. Bu sosyalizm anlayışının, özellikle Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1959 Bad Godesberg Kongresi'nden sonra, daha baştan beri uzaklaşmaya başladığı Marksist sosyalizm anlayışıyla hiçbir ilgisi kalmamıştı. Sosyal demokrasi, demokratik sosyalizm olarak, bilimsel sosyalizmden arındı olduğu ölçüde, Marksist sosyalizmin seçenekleri durumuna dönüştü. Eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi arasındaki süreklilik, niceliğin niteliğe dönüştüğü bu noktada, yerini kopukluğa bırakıyordu. Öz dalga'nın "çağdaş sosyal demokrasi düşüncesi" dediği şey, işte bu kopukluğu simgeliyordu.

Uzun bir süreç. Klasik sosyal demokrasi, özellikle Engels'in ölümünden sonra, devrimci marksizmden gitgide uzaklaşıyor (Engels olduğu için değil, 1870-1914 döneminin nesnel ve öznellikleri nedeniyle), liberal marksizme dönüştü. (Daha sonra Lenin'in Kautsky'ye yönelik eleştiriler, liberal marksizm konusunda bir fikir verebilirdi). Ve liberal marksizm olarak, devrimci marksizmden uzaklığı ölçüde de, gitgide reformcu sosyalizme yaklaşıyordu. Liberal marksizm bayrağı, II. Enternasyonal içindeki "merkezci" sosyal demokratlar dalgalandırıyordu. II. Enternasyonal'ın 1914'teki batısından sonra, III. Enternasyonal'ın de kurulması üzerine, bunlar 1921'de "Viyana Enternasyonalı" ni (2.5'uncu Enternasyonal adıyla ünlü) kuruyorlardı. Reformcu sosyalizm bayrağı, 1919 Şubat'ında, III. Enternasyonal'den de önce, "Bern Enternasyonalı" ni kuran sağ sosyal demokratların elindeydi. İşte bu iki "Enternasyonal", 1923 Hamburg Kongresi'nde birleşerek, sosyalist içi enternasyonalını kuracaklardı. Devrimci marksizm bayrağı ise, II. Enternasyonal'ın sol sosyal demokratlarına kahyordu. 1919 Martından başlayarak, bunlar da III. Enternasyonal içinde, komünist partiler olarak bir araya geliyorlardı. Gene de, devrimci marksizm ile liberal marksizm arasındaki ayrim, bir erek ayrimı olmaktan çok, aynı egeye götüren bir yolaydı. Bilimsel sosyalizm ile

"Devrimci Marksizm, sivil toplumculuğun karşısına, politik toplumculuk denilebilecek bir devletetaparılıkla da çıkmıyor. Sivil toplumculukla, birbirini karşılıklı dıştalayan iki seçenekten biri olarak da almamıştır, onu aşıyor."

demokratik sosyalizm arasındaki farkın, yalnızca iktidara gelmek için kullanılan farklı araçlardan ibaret olmadığını göstermeye çalışırken, söz konusu yazısında Haluk Özdalga, eski sosyal demokrasi ile yeni sosyal demokrasi (ya da klasik sosyal demokrasi ile demokratik sosyalizm) arasındaki farkı da göstermiş oluyordu. Yeni sosyal demokratlar, eski sosyal demokratları, işte bu farklılıkta ötürü tarih önceki canavarlar gibi görürlerdi. Haluk Özdalga, işte bundan ötürü İsmail Cem'in çözümlemelerinde pek de ciddiye alınamayacak bir yan bulamıyordu. Ecevit, bundan ötürü SHP'deki sizmaların söz ediyordu. SHP'ye gelince, 28 Eylül 1986 ara seçimlerindeki başarısızlığın faturası, bundan ötürü yanlış adrese postalanyordu. Liberal marksizm, bir yaşına daha giriyor, günah keçisi de oluyordu.

Liberal marksizm, Fransız burjuvazisi, politik toplumda egemenliği lehettiği 1789 Devriminden önce, sivil toplumda hegemonyayı fethediyordu. Aynı durumun, 1870'lü yıllarda başlayarak, Avrupa işçi sınıfı için de belli bir noktaya kadar olanaklı gibi görünmesi üzerine, liberal marksizm, sosyalist devrimi (devlet erkliğinin işçi sınıfı ile yardımcı ve bağışıkları tarafından herhangi bir biçimde fethi) bu olağın gerçekleşmesine bağlıyordu. Şöyledi ki, liberal marksistler, diktatöra uğrağına karşı hegemonya uğrağına, yani güç ve zorlama uğrağına karşı inanılmaz ve onaşma uğrağına, öyleyse politik topluma karşı sivil topluma, önemliliksel bir öncelik ötesinde, tam ve kesin, mutlak bir öncelik tamiyorlardı. Kisacası, sivil toplumu fetişleştiriyorlardı. Bugün "sivil toplumculuk" dediğimiz ideolojinin atalarıydılar. Önce sivil toplumda hegemonyanın fethi adına, politik toplumda egemenliğin fethini çikmaz ayın son çarşambaşına erteleme yolunu tutuyorlardı. Oysa devrimci marksizmcı göre, sivil toplumda hegemonyanın fethi için savaşım, politik toplumda egemenliğin fethinden önce başlamakla birlikte, ancak egemenliğin fethinden sonra, geçiş döneminin tamamlanmasıyla birlikte tamamlanabilecek bir süreçti. Ama devrimci marksizm, sivil toplumculuğun karşısına, politik toplumculuk denilecek bir devletetaparılıkla da çıkmıyordu. Sivil toplumculukla, birbirini karşılıklı dışlayan iki seçenekten biri olarak almıştı, onu aşyordu. Devrimcilik ile inkılapçılık arasındaki ayrim da, salt bir sözcük ayrimı olmadığı ölçüde, işte buydu. Inkılapçılık, sivil toplumculuğun karşısında, onunla aynı düzeyde bir seçenek olarak, bir politik toplumeuluk, bir devletetaparılık öneriyordu. Devrimcilik ile inkılapçılık arasındaki ayrimın izdüşümü olarak, Jakobenlik ile tepeden inmecilik arasındaki ayrim çizgisi de işte buradan geçiyordu.

Demokratik sosyalizme dönelim. Demokratik olmadığını ima ettiği (ayrica ima etmekle de kalmadığı) bilimsel sosyalizm gibi bir sosyalizm değildi, demokratik sosyalizm. Haluk Özdalga'nın da belirttiği gibi, "etik ve siyasal bir tercih"ti. Haluk Özdalga, yalnız devrimci marksizme değil, klasik sosyal demokraside, siyasal nedenlerin yanı sıra, her halde "etik" nedenlerle saldıryordu. Demokratik sosyalizmin eşanlılığı olarak kullandığı sosyal demokrasının, insanların binlerce yıllık uygarlık tarihi boyunca görülenlerden tamamen farklı bir Yeni İnsan ve tamamen farklı bir Yeni Toplum (kapitaliler Özdalga'dan) yaratma peşinde koşması yeri-

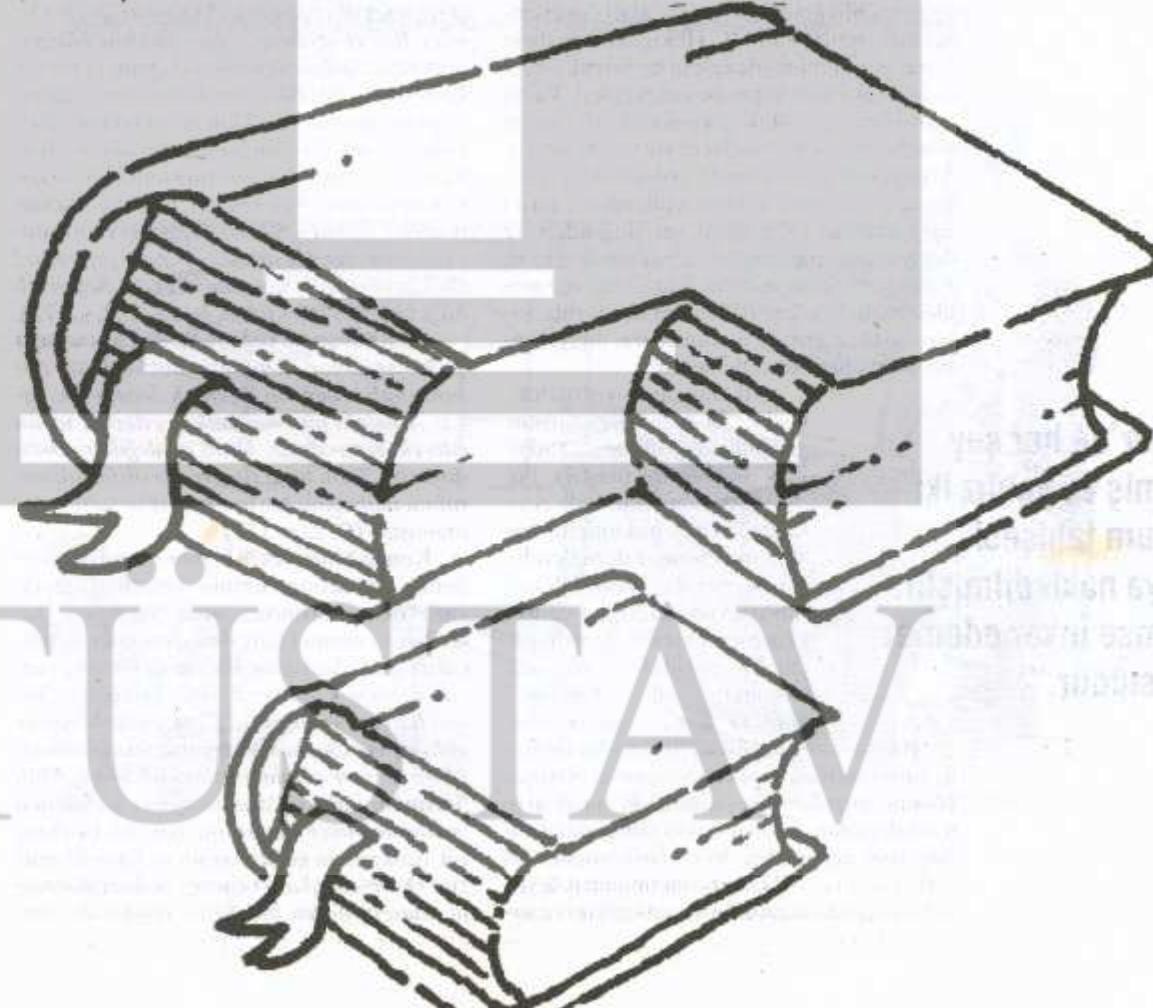
ne, geleneksel amaçları olan daha iyi bir toplum, daha çok özgürlük, daha çok eşitlik ve daha çok adalet için (burada bir ekleme de biz yaparsak, niteliksiz nicelik için, öyleyse daha iyi, daha özgür, daha eşit ve daha adil bir... kapitalizm için) çaba göstermesi yerinde olacaktı. Oysa sayın Özdalga'nın kısa incelemede kısaca (ve kuşkusuz "etik" nedenerle, uğzından çakanı kulağı duymaz birinden söz ediyormuş gibi) sözünü ettigi Gramsci'ye göre, niteliksiz nicelik, niceliksiz de nitelik (kültürsüz ekonomi, zekâsız pratik ve vice versa) olamazdı. Ve nitelik niceliğin (ya da Özdalga'nın yaptığı gibi, nicelik niteliğin) karşısına çıkarılınca, gerçeklikte belli bir nitelik bir başka niteliğin, belli bir nicelik de bir başka niceliğin karşısına çıkarılmış oluyordu. Yanife sefesel bir olumlamada bulunulmuyor, ama politika yapılyordu.

Evet, demokratik sosyalizm bilimsel sosyalizm gibi bir sosyalizm değildi. Ayrıca bunun tersini söyleyen de yoktu. Ama nasıl bir sosyalizmdi? Demokratik sosyalizm için erek, kapitalist özel mülkiyetin kaldırıldığı bir toplum değil, kapitalist toplumun başlıca özelliklerini koruyan bir ekonomik ve toplumsal kuruluştu. Bu kuruluşta, özel sektörle birlikte, bir devlet sektörü ve bir de kooperatif sektör ("halk sektörü") olacak, insanlığın binlerce yıllık uygarlık tarihi boyunca görülenlerden tamamen farklı bir Yeni Toplum peşinde koşulmadığına göre, toplumsal ve mali yasaların yoksul (ya da "güçsüz") sınıfları korumasına özen gösterilecek ve siyasal özgürlükler parlamente rejim çerçevesinde korunacaktı. Koyunun olmadığı yerde keçi Abdurrahman Çelebi'yi, ama, böyle bir sosyalizme de sosyalizm demek biraz tevatur olmuyor muydu? Hem sonra sosyalist bir partinin her şeyden önce işçi sınıfı partisi olması da gerekmiyor muydu? Böyle bir sosyalist parti işçi sınıfı için Fareli Köyün Kavalcısı olmaz mıydı?

Gereğimiz işçi sınıfıyla organik ilişkileri tartışmalı partilerin değil, söz konusu ilişkileri söz götürmez kimilerin de sosyalistlikleri, bilimsel sosyalizm açısından söz götürrebildi. Çünkü her sosyalist parti, elbette işçi sınıfı partisiydi; ama her işçi sınıfı parti, sosyalist parti değildi. Tıpkı her sosyalist partinin Marksist parti, her Marksist partinin devrimci marksist parti olmadığı gibi. Gene de demokratik sosyalist partilerin hem işçi sınıfı partisi nitelikleri kabul edilebilirdi, hem de sosyalistlikleri. Bir burjuva işçi deviminin, ve bu deviminin bağlı olarak da burjuva işçi partilerinin varlığı, 70 yılı aşkın bir süreden beri biliniyordu. Ayrıca bir de burjuva sosyalizmi vardı ve doğrusunu söylemek gerekirse, işçi sosyalizminden de, marksist sosyalizmden de ki demeliydi. Öyleyse, demokratik sosyalist partilerin, işçi sınıfı partisi nitelikleriyle birlikte, sosyalizmleri de pek alâ kabul edilebilirdi; ama, tırnak içinde, "sosyalizm" olarak.

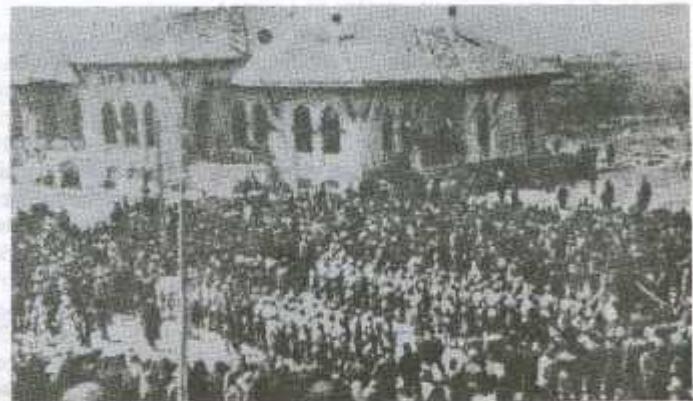
Sosyalizmlerinin "etik" sizlerce tırnaklı ya da tırnaksız yazılması, demokratik sosyalistler için her halde sorun değildi. Ama bir başka sorun vardı: Devrimci marksizmden uzaklaşıkları ölçüde, klasik sosyal demokrasi kalıntıları için, devrimci marksizm ile demokratik sosyalizm arasında, günümüzde bağımsız bir sosyal demokrat etkinlik alanı kalmıyor muydu? Yoksa, köprülerin altından bunca su aktıktan sonra, ya deve ya da kuş olmak arasında bir seçim yapmaları mı gerekiyordu?

DÜZELTME: Geçen sayıda yayılan "Tek Seçenek Azgelmişlik... Mi?" başlıklı yazının bir yerinde (s. 21, birinci sütun): "İstemedikleri, kapitalist sistemde, ya da kendilerinden bağımsız bir sanayileşmeydi: Azgelmişleştiren bir sanayileşme, "cumlelerinin ikincisi: "Azgelmişleştirmeyen bir sanayileşme," olacaktı. Küsür bentimdir. Düzeltir, özür dilerim. - Kenan Somer

— Efendiler! Celse-i hafiyeyi kuşat ediyorum.

MECLİS YÖNETİMİ DENETLER

"Size açık söylüyorum biz, Büyük Millet Meclisi, her şeye hakimiz."

Parlamentoların temel görevlerinden biri yasa yapmak, biri de yönetimi denetlemektir. Parlamentonun gerçekleştirdiği denetim yalnızca hükümetin siyasal açıdan denetlenmesiyle sınırlı kalmaz. Hükümet kanalıyla kamu yönetiminin denetimi de büyük önem taşır. Hükümet, yapması gerekenleri, kamu hizmetlerini, kolluk görevlerini, vb. kamu yöneticileri ve memurlar eliyle yerine getirir. Yönetimin görevlerinde yolsuzluklar yapması, görevlerini kötüye kullanması, baskı uygulamaları, yönetenlerin doğrudan ve dolaylı zarara uğramaları sonucunu doğurur. Parlamentolar, milletin yakınlarına ve özellikle muhaliflere düşen, bu tür uygulamaların üstüne gitmek, hükümet aracılığıyla kamu yönetimini denetlemektedir.

Ülkemizde, yolsuzluk, baskı, işkence iddialarının günümüzde olduğu kadar ileri boyutlara ulaşığı bir başka döneme bulmak zordur. Ancak, hükümetin bu açıdan yeterince denetlendiği söylememez. TBMM denetim işlevini yeterince yerine getirmemektedir. Sınırlı sayıda girişimler solusuz kalmaktır. Sonuç doğrultusu yankıları yaratamamaktadır.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi gizli oturumlarında yapılan görüşmelerden aşağı aktarıcıları, savaşçı içinde bile Bakanların nasıl denetlenebildiğini, yolsuzluk iddialarının nasıl hemen Meclis'e yansındığını, bu yolla asker ve sivil kamu yönetiminin iyileştirilmesi için nasıl çaba harcanabildiğini ve so-

nuç almabildiğini göstermek açısından ilginç görünümlerdir.

Savunma bakanına sorular

Ordunun giydirilmesi ve doyurulması, 1921 ve 1922 yıllarında Meclis üyelerini uzun süre uğraştıran konulardan birisi oluşturuyor. Milletvekillerinin, ordunun giydirilmesi ve doyurulması konusunda çok titiz davrandıkları, Milli Savunma Bakanı'nın sık sık bu konuda sorularla karşılaşışı, milletvekillerinin aksaklıklara neden olan Bakan ve kamu görevlilerini sert bir biçimde eleştirmekten kaçınmadıkları görülmüyor: Osman Bey (Lazistan): ...her tarafımdan aldığı haberlerde askerin çapak olduğunu ve yemek konusundaki özellikle bir kolordunun yurttayın aldığı haber aldım ve bu konuda bazı haberleşmelerin olduğunu haber aldım. Acababu bir zorunluluk sorunu muduryoksa konuşlama yerli örgütündeki eksiklik sorunu mudur? Yoksa ilgili makamın görevini yapmaması nedeniyle ortaya çıkan bir şey midir? Bu konuda Milli Savunma Bakanı Beyefendi bilgi versinler" (27 Ekim 1921, C. 2, s. 375).

Milli Savunma Bakanı Refet Paşa soruya şöyle yanıyor: "Ordunun doyurulması dırrumu iddia edemem ki parlak denebilisin. Fakat Anadolu'nun kanaatkür evladımı temin edecek derecededir. Ordu acı değildir. Ordu doyuyor. Tabii ordu istenilen bir ölçüde doyurulma olağana kavuşamamış ve sahip olamamıştır" (C. 2, s. 377).

Konya Milletvekili Vehbi Efendi ise, ordunun gereksinmelerinin yeterli, düzeyde karşılanamamasından Milli Savunma Bakanlığı Levazım Dairesi'nin sorumlu tutmaktadır: "Milli Savunma Bakanlığı Genel Levazım Dairesi kabiliyeti ve ehliyeti ve neden bir ceza görmüyor? (...) Eğer kabiliyet ve ehliyet var da kullanıyorsa aynı hatadır. İdare ne için cezalandırılmış? Şimdi Milli Savunma Bakanı Paşa hazırlıtı makamına gelmezden önce bu durum öyle devam etmiş ulti. Makamına geldikten sonra Genel Levazım Dairesi Başkanı ni neye oradan çıkarmadı, idareye neden bir düzen vermedi? Ben

yalnız bu soruları sormak üzere buraya geldim" (C. 2, s. 384).

Mustafa Durak Bey ise işin örgütlenmesi konusunda eleştiriler getiriyor: "Bendeniz sanıyorum ki, herhangi bir idare başkanı getirseniz bu şekilde hizmet eder. Bugün Refet Paşa hazırlıtlarından sorumlu, benni surka kumandanı yaparlar mı? Bu nedenle levazım işi de asker işi değildir. Bu ancak içcaret işidir" (...) "Onlar askerliği güzel bilirler, muharebeyi güzel yaparlar. Buna bir şey demiyoruz. Büyüvşunlar askerliklerini yaparlar. Toplaryla tıpkıleriyle düşmanları kahretsinler. Biz de onlara beraberiz, fakat böyle şeyler yapmasınlar. İşte sonuç böyle olur efendim." "Fakat ben de iştırm ki, ordu acele olarak buğday almış. Bunu da bırakın. Fabrikacı da olamaz. Onu da uzmanlarına bırakın" (C. 2, s. 391-392).

Operatör Emin Bey (Bursa) Levazım Dairesi'nin kusurlarını göstermekle birlikte, varlığının süresinden yanadır: "Genel Levazım Dairesi'nde bir feodal vardır." Bu feodallıkları örneklerle açıkladıktan sonra şunları ekliyor: "Tİccarlar gerçekten gereklidir. Ancak ticcarlar levazım daireselerinin bir yardımıcı olmalıdır. Bunnardan yararlanırımdır, bu doğrudur" (C. 2, s. 394).

Milli Savunma Bakanı Refet Paşa ise "ufak refek yolsuzluklar olabilir" demekle birlikte genel olarak finansman yokluğundan kayıtlı. Sonuçta, Refet Paşa hakkında, güvensizlik oyu anlamına gelmemek üzere, denetlenmesini öngören bir önerge kabul edilmiştir.

Eskişehir boşaltılırken

Milletvekillerinin yönetimi denetlemelerine ilişkin bir başka örnek, Eskişehir'in boşaltılması sırasında bırakılan lokomotif, vagon ve aletler hakkında Bayındırlık Bakanının sorulan bir soru nedeniyle yapılan tartışmalarda görülmüyor.

Erzurum Milletvekili Mehmet Salih, Eskişehir boşaltılırken düşmana birçok malzemenin bırakılmasını yönetimin kusurundan kaynaklandığını ileri süren soru önergesi

**'Eskişehir'de her şey
terkedilmiş ve yalnız iki
vagon Rum fahişesi
Ankara'ya nakledilmiştir.
Bunu kimse inkâr edemez,
bir suçstır.'**

sinin sonunu söyle getirmektedir: "Mafusel Eskişehir'de her şey terkedilmiş ve yalnız iki wagon Rum sahipleri Ankara'ya nakledilmiş. Bunu kimse inkâr edemez, bir suçüstüdür. Hepimizin üzümüyle bilgisi içinde bulunan bu kötüliklerin, cinayetlerin suçluları hakkında ne gibi bir yasal sorusunma bayındırık Bakanlığımıza yapılmış ise tâifet Genel Kurulu aydınlatmaları konusunda soru önergenin tekrar Bayındırlık Bakanlığı'na havalesi ni öneririm" (C. 2, s. 445, 8 Ekim 1921).

Bayındırlık Bakanı Rauf Bey, soru önergesini "Yüce Meclisinizin bu kadar sınırlı olarak milletin haklarını savunmasından ötürü öncelikle teşekkürlerini sunacağım" söyleyiyle karşılıyor. Bakanın kendisini savunması, bunun üzerine yapılan çeşitli konuşmalar dan sonra, konu Bakan'ın şu sözleriyle kapaniyor: "Salih Efendi'nin söylediğ gibi mutlu ka adam asmak için çalışmayaçız. Ancak her halde hepimizin istediği adaleti ortaya çıkaracağız. Neden olanlar varsa cezalandıracağız ve kötü kuşku altında kalan varsa temize çıkaracağız ve hakkını vereceğiz." (C. 2, s. 451).

Orduda yolsuzluklar

Milletvekilleri, savaşın içinde olunması na karşı, ordunun, subayların da eleştirilebilceği düşünmekte, yolsuzluk haberleri aldıklarında bunları Meclis'te dile getirmekten çekinmemektedirler. 5 Temmuz 1920'de, bazı subaylarla ilgili yolsuzluklar ve asker kaçakları konusunda yapılan gizli oturumda Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey'in sözleri hün katılmaktadır.

"Ali Şükrü Bey (Trabzon): Daha önce Bursa olayından sonra yapılan görüşmelerde bazı sözler söylendi ve bu sözler arkadaşları sınırlendirdi. Örneğin genel olarak denildi ki ordu aleyhine söz söylemez, İçimizde hiç kimse yoktur ki subaylar aleyhinde bulunsun.

"Hasan Bey: Bu sorunun ilgisi yoktur."

"Ali Şükrü Bey (Devamlı): İzin verin efendim. Oturum gizlidir. Fakat zannederim ki ve içimizde inkâr edecek bir arkadaş da yoktur ki seferberliğin başlangıcından beri subaylar arasında öteden beri yolsuzlukta bulanmış birçok kişiler devardı ve bunların hiçbirisi durum uygun olup da cezalandırılamadı ve bugün onlar hâlâ iş başında çalışmaktadır. Hatta haklarında soruşturma bile açılmamıştır.

"Bu itibarla isim vermeyeceğim. Son zamanlarda bazı olaylarda manevi gücümüzü kıracak bazı hareketlerini işittim. Buyların aleyhindeki şikayetlere önem verilmemiş, yanı askeri kesimde önemli görevlerde bulunan bazı kişilerin manevi gücümüzü kıracak bazı davranışlarına karşı varolan şikayetlerin hiçbirine önem verilmemiş... Örneğin Haydar Bey arkadaşımızın bize çektiği telgraf havadan değildir. Ordunun tümünü lekeleyecek olan bu durumdan orduyu kururmak için hükümet tasfiye etsin, çeşitli yerlerde ve böyle ne kadar kimse varsa cezalandırsın" (C.1, s.86-87).

Jandarma baskısı

Öte yandan, jandarma baskısı sık sık milletvekillerinin konuyu Meclis'e getirmelerine ve şiddetli eleştirilere konu olmuştur:

"İsmail Şükrü Efendi (Karakısaçarık): Efendim jandarmaların ahali nesret etmişdir. Ahali usanmıştır. Çünkü jandarmalar şimdiye kadar köylerde birer rüşvet almayı ale to, hırsız ocağı olsakta başka bir şey değildir. Jandarmalar karakollarından karakol ku-

mandanunu kadar öyle büyük bir şeyle verildiler ki bir tarafdan bir tarafı bir kumandannaklereken yirmi bin lira ile oymuyor. Size on tane-sini gösteriyim. Binlerce lira salihî olmuşdur. Jandarma hırsız ocağıdır. Buna da imanı ederim" (C. 2, s. 203, 11.8.1921).

Bir başka gizli oturumda, jandarmanın görevini yapmadığını önekleler açıklayan Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Bey konuşmasında şu satırlara da yer veriyor: "Çünkü nasıl oluyor da asayışı ihlal eden eskiyay jandarma tutmuyor? Herhalde bunu incelemek ve iyileştirilmesine girişmek gereklidir ve aynı zamanda bunlun tutmayan jandarmalar ve subaylar hakkında ceza uygulanmalıdır." (C. 2, s. 264, 4 Ekim 1922).

Kastamonu Milletvekili Abdülkadir Kemali Bey de jandarmadan yakınıyor: "Devletin millet işlerini yönetmek için bir takam görevleri vardır. Bunalardan birisi kolluk örgütür. Deneye dayanarak iddia edilebilir, kolluk örgütü görevini yapmıyor. Örneğin jandarmanın görevi asayışı sağlamaktan ibaret iken bunu yapmıyor. Asayışı bizzat bozmuştur" (1921 Yılı Bütçe Görüşmesinden, 5.5.1921, C. 2, s. 62).

Lazistan Milletvekili Mustafa Durak Bey, yolsuzluklara mücadelede daha radical önlemler alınmasını ister görünüyor: "Rica ederim sözlerim yanlış anlaşılmamasın. Biz Misaki Millî kanumuzın son damlasına kadar savunacağız, onu sağlayacağız. Böyle şeyle hâtra gelmesin. Ancak bugün zavallı milletin malını alıyoruz, canını alıyoruz, hatta irzı yağına ediyoruz. Rica ederim, buna kırıcı ülkenin hangi tarafında rahat vardır? Ahaliye ne sağlayabildik? Halk hükmete güvenerek dışarıya çıkmıyor, turlasına gidemiyor. Her kötülik ülkenin üzerine çökmiş, halkı bitiriyor. Halk feryat ediyor, yanıyor, hiçbirisine

yardım edemiyoruz. Efendiler Hükümet adeta bir hırsız çetesine gibi halkın boğazına sarılmış, her şeyini yağma ediyor, götürüyor, vuruyor, öldürüyor. Soran yok. Rica ederim, bir büyük sene içinde halkın başına bu kadar kötülik yapılmıştır. Bir memur sorumluluğu tutmuş mudur? Hangi bir memuru ceza verdiniz? Acaba kabahatli bir memur yok mudur? Efendiler, ülkede yapılan kötülikler B.M.M. adına yapılıyor" (C. 2, s. 210).

Hukukun üstünlüğü

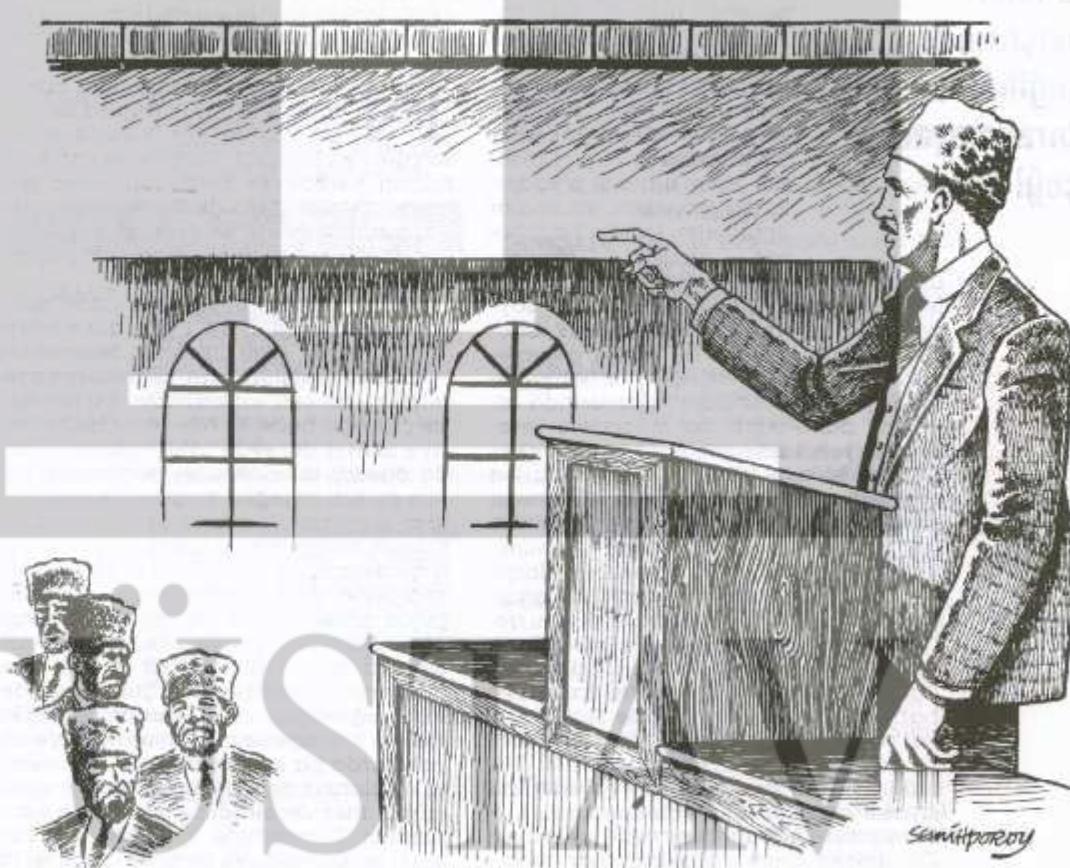
Birinci TBMM üyeleri, savaş koşullarında bile yönetim hukuka uymasını istemeler, hukukun üstünlüğünü savunmuşlardır.

"Hüseyin Avni Bey (Erzurum): Size açık söyleyorum biz, Büyük Millet Meclisi, her şeye hakimiz. Efendiler saygıdeğer Kurul kanunu verdi, buraya geldi. Ne için? Kanunu hakim kılmak için. Kişi, bireyler asla hakim olamaz. Kanun hakimdir. Bunu her zaman için böyle görmek isterim. İşte sizin kanununuz işte sizin hükümetiniz" (C.2, s.39). ■

"Hüseyin Avni Bey (Erzurum): Biz kanuna karşı haksızlığa isyan ediyoruz, bağıriyoruz. Benim bundan başka davam varsa bana lanet..." "Biz dahi bu kanun hükümlerine uyumak zorundayız. Tu ki Yüce Meclis başka bir kanun daha düzenleyene kadar" (C. 2, s. 45).

"Şükrü Bey: Şimdi efendim yapılacak mesle: Meclis soruşturması yoluyla bu işi gerçekten yapanları ortaya çıkarıp atmak. Böylece bütün millete herkese karşı ülkede millete KANUNUN HAKİM OLDUĞUNU göstermek" (C.2, s.206) ■

Alıntılar, TBMM Gizli Celse Zabıtları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, C.1 ve 2'den alınmıştır.

Semihporoz

Sağdaki Demokrasi

Bizim sağdaki "çifte standartlı" demokrasi anlayışının kararsız ibresi "olağanüstü" dönemlerde başka yönü, güç dengesi kendilerine doğru değişmeye başlayınca başka yönü gösterir.

Bundan birkaç yıl önce, idam cezaları ile ilgili bir kampanya sırasında, Murat Belge, Onat Küller ve ben, Hüsamettin Cindoruk'la görüşmeye gitmişük. Geçmişte, bu tıpkı demokratik talepler doğrultusundaki çalışmalarla 'sağcılar'ın da katılmamasını sağlamak için yapılan girişimler hep duş kırıklığıyla sonuçlanmıştı ama bu kez durum farklıydı. Köprülerin altından çok sular geçmişti.

Cindoruk'un da içinde bulunduğu 'eski siyasetler'in, Zincirbozan'da 12 Eylül'e karşı aldığı ortak tavır, kamuoyunda demokrasimizin geleceği adına yeni umutlar doğurmuştu. Arkadaşlar Ankara'da Demirel'le görüşmüştü, idam cezalarıyla ilgili girişimimizi 'çok iyi bir işebbus' olarak değerlendirdiği yolundaki 'mütalalarını' diniemiş, kendisi 'bizzat' katılımsa da 'yakın mesai arkadaşlarını teşvik edeceğii' konuşunda söz almışlardı.

Cindoruk Galatasaray'daki geniş avukat yazılıhanesinde bizi kabul ettiği zaman, içerde partisinden çok sayıda ziyaretçi vardı. Biz yazı masasının çevresinde Cindoruk'a girişimimizle ilgili gelişmeleri anlatırken, onlar da kendi aralarında konuşuyorlardı. Derken sekreter eski CHP'lilerden Metin Tüzün'ün ziyarete geldiğini bildirdi. Metin Tüzün'le Cindoruk birçok eski APİ ve CHP'li gibi, Zincirbozan'daki ortak kaderi paylaşırken, belirli bir 'destağlılığı' da geliştirmişlerdi. Çok sıcak bir karşılaşma oldu. Cindoruk Tüzün'u partili arkadaşlarına tanıttı, sanımlar öpüşmeler içinde Zincirbozan'ın anılan tazelen-

di, sohbetler edildi, demokratik mücadele konusunda yürekliyordu. Sözlendiler. Bir de bir hayatı etkilenmişlik. Geçmişte hiçbir konuda bir araya gelmemeyen bu iki güçlü siyasi eğilimin demokrasının 'yeniden kuruluşu' aşamasında artık çok daha olgun bir mücadele verecekleri yolundaki çekingen umutlarını artırmış. Belki de ilk kez, idam cezalarıyla ilgili kampanyada sağcılıya, solcuuya ortak bir tavır alabilecekti.

Tuzun'un ziyareti bu 'samimi hava' içinde sona erdi ve Cindoruk bizi içerdeki parti arkadaşlarıyla yalnız bırakarak, onu geçirmek üzere odadan ayrıldı. Daha Tuzun, dış kapıdan çıktıdan bizi Cindoruk'un yakını ya da siyaseti yandaşı zanneden partilliler, adeta yarış halinde Tuzun, CHP ve solcular hakkında söylemediklerini bırakmadılar. Tuzun'un ne 'komünist'liği kaldı ne 'anarşist'liği. İçinde yaşadığımız siyaset ortamı ile yaklaşımlarını hiçbir sansre uğradımadan dile getirdiler. On dakika önce kucaklaşmalar içinde kurulan 'ittifak'ın gerçek yüzü bir anda ortaya çıkmıştı.

Bir rastlantı sonucu sağ politikanın minyatür bir kesitini, kısa bir süre için içeren izlemek fırsatı bulmuştuk. Sol yelpaze içinde çeşitli deneyler yaşamış, sayısız sektörde, samimiyetsizliğe, siyaga tanık olmuşum ama bu küçük zaman parçasında, yakından gördüğüm 'politik insan' turunun hamuruñan hiçbir yerde rastlamamışım. Aradaki fark, dürüstlük, kültür, bilgi, ahlak gibi kazanılmış insan değerlerinin eksikliğinden kaynaklanıyordu, neredeyse nitelikseldi. Bu çok öğretici gözlemi daha laza surduremedik. Hiç olmasa kendilerinden olmadığından belli etmek için, 'bu kalayla gidersek, daha çok 12 Eylül'ler görürüz...' gibi bir şeyi söylemeye çalıştık. Öylesine kaptırılmışlardı ki, bu çıkışımız bile kimliklerimizi kavramalarına yetmedi.

Cindoruk döndüğü zaman artık büyümüş, 'lakke düşmüş, kel görünüşü' Parlülerin kükülu bakışları altında derdimizi yeniden anlatır. O da tipki Demirel gibi, 'mesai arkadaşlarıyla meseleyi müdaahede'eceğini belirtti ve 'nezakette' bize yol gösterdi. Arkamızdan neler konuşulacağının düşünerek oradan ayrıldık. Sonuçta idam cezalarıyla ilgili kampanya da, geçmişteki ve sonraki sayısız benzerlerini gibi sadece solcuların sınırlı kaldı. 'A' konusunda da kamuoyuna 'Aydınlar dilekçesi' diye yansıyan eylemde de aynı çaba gösterildi ve hep aynı sonuç alındı.

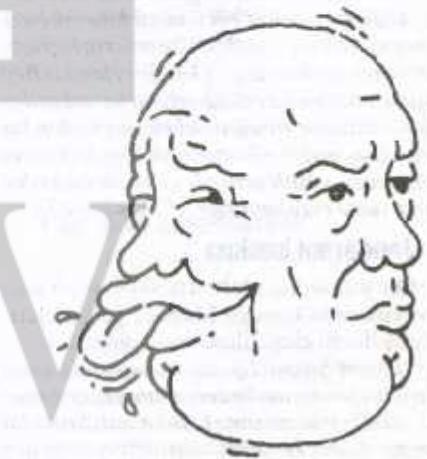
Ne zaman, sağa solun bir demokrasi platformunda buluşmaları konusu tartışılık akılma bu olay geliyor. İkiyüzlülük, fırçacılık ve çakırçılık. Türkiye'de sağ kadroların neredeyse kromozomlarına girmiş bir siyaseti tespit eder. Bu tespit, içinde yaşadığımız sosyal ve ekonomik düzenin çok iyi çakışığı için de ürkten ve başarıdır.

Sağ kamuoyu, her zaman olduğu gibi, 12 Eylül döneminde de, aynı ilkesizlik tespitesinin onculüğünde, yeni uzlaşma zeeminleri ararken, sol kamuoyu bu dönemde çok ağır bedeller ödeyerek demokrasiye ilkesel düzeye sahip çıkma yolunda önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bunun en son örneğini, bugünkü siyaset ortamı kuzifran, 'Ürbən olayı'nda yaşıyoruz. Sol, bu gösterinin arkasında, devletle içe geçmiş dinci ideolojik örgütlenmeyiendiyle izliyor ama büyük çoğunluğu, fırçacılığa düşmemeye ve kendi demokrasi anlayışının ilkelarıyla tutarılmayı özen gösteriyor. Bir an için, aynı olay tersine çevrilseydi ve günün birinde, solcu öğrenciler, tipki 'turbanlılar' gibi, ideolojik simgelerini taşıyarak (diyalim, yakalarda bir kırmızı karanfil,) üniversite kapılarına dayansalar da, korsan yürüyüler, düzenleselerdi ne olurdu, diye düşünülmeli. Demirel ile, Erbakanıyla, Türkşile, turbanlı ve çember sakallısıyla, geçmişte olduğu gibi elele verip, 'devletin güvenlik güçlerinin yardımına' koşmaz mıydı?

Bati ölçüsünde bir demokraside, sağın ne kitle tabanı ne de politik önderliği sahip değil. Çankaya'ya doğru tasarladığı turmanış soldan destek sağlamak için, bir süredir 12 Eylül rejime karşı en sert muhalefeti yürüten Demirel, 'Yeni Gündem'de, Aziz Nesin, Uğur Mumcu ve Haluk Gergerle yaptığı söyleşide, 'köylü kurnazlığı'nın en başarılı örneklerini sergiliyor. Sola şirin görünmeye çalışarak 'ben kişilerin sosyalist veya komünist olmalarına karşı değilim' derken, sağdaki demokrasi anlayışının duvarına çarptığını farkedip hemen ekliyor. 'Ve ben düşünce özgürlüğünü dediğim zaman, onu yayma özgürlüğünden biraz ayıryorum. Esasen 141, 142 düşünce özgürlüğüne getirilmiş bir kısıtlama değildir.'

Ne yaparsak yapalım, Türkiye'de demokratik solun demokratik sağla, karşılıklı güvene dayanan bir diyalog kurma çabalaları daha uzun bir süre sonu vermeyecek gibi görünüyor. Bu yüzden 'demokrasi cephesi' çağruları dünyadaki bazı ónekte olduğu gibi soldan sağa uzanan geniş bir siyaset yelpazeye değil, sosyal demokrasiden sosyalizme uzanan bir alan'a seslenebiliyor. Bu gerçeği her deneyle yenen yaşamakansa artık kabullenmek gerekiyor.

Dünyanın hiçbir yerinde burjuvazi, demokrasiyi kendi isteğiyle kitlelere sunmuş değil. Biraz geçikmiş olmakla birlikte, Türkiye'de de demokrasiyi burjuvaziye belmetmek görevi yine sola düşüyor. Sosyalistlerin bu politik alan içindeki niceliksel ağırlığı, bugün için marginal kalabilir, ama demokrasiyi iyi kötü içselleştirebilmek insan malzemesinin ağırlığı ordadır. Bir araya geldikleri zaman sosyalist birliğim 'anlımlı bir coğuluşunu' temsil edebilecek sosyalistler er ya da geç ken- di bağımsız siyaset kimlikleriyle bu yelpaze içinde yer almaktır.

Baskılar-İnsan Hakları

- 16 ARALIK** Yeni Çözüm Dergisi toplatıldı.
► Vatan Partisi'nin 6 yöneticisine 6-8 yıl arası hapis cezası verildi.
- 22 ARALIK** Adalet Bakan Sungurlu işkence olayları sonucunda 13 kişinin ölümünü, işkence yaptığı için hakkında dava açılan 1459 sanıkta 100'ünün çeşitli cezalara çarptırıldığı söyldi.
- 24 ARALIK** DISK davası 1169 beraat 264 mahkûmiyet ile sonuçlandı. DISK ve bağlı sendikalar kapatıldı.
- 25 ARALIK** Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne "Yarın" dergisi yöneticisi ve SBF Öğrenci Derneği üyesi bazı öğrenciler ile tiyatrocuya-yazar Yılmaz Onay gözaltına alındı.
► İçişleri Bakım Akbulut öğrencilerle işkence konusunda tartışırken, "tokattan tokata fark var. Bunnar mücerret iddialar. Solcuların ve komünistlerin dışarıdan pompaladıkları propagandalar" dedi.
- 28 ARALIK** Ankara'da Gün, Çar ve Yaba Yayınevi sahipleri gözaltına alındı; Sol Yayınları'na ait 136 kitap ve üzerinde şiirlerin yer aldığı kartpostallar toplatıldı.
► Serbest bırakılan Yılmaz Onay kendisine emniyette işkence yaptığıını ve bunun doktor raporu ile de belirlendiğini basın toplantısında açıkladı.
- 29 ARALIK** Konya Karaman'da sol örgüt kurdukları iddiasıyla 2 gazeteci ve 3 liseli öğretmene gözaltına alındı.
- 31 ARALIK** İzmir'de polis ekipleri kartpostal sergilerini didik didik ederek Nazım Hikmet, Ahmet Arif gibi şairlerden dörtlüklerin olduğu kartpostalları topladı.
- 3 OCAK** 76 Yazar ve gazeteci Demir Özlu'nun yurttaşlığından çıkarılma kararının geri alınması için Başbakan'a mektup yazdırıldı.
- 8 OCAK** Karaman'da gözaltına alınan öğretmen Ahmet Yıldız'a işkence yapıldığı doktor raporuyla onaylandı. Serbest bırakılan gazeteci Şühalı Yalçınca de kendisine işkence yapıldığı anıtsak gazeteci olduğu için iz bırakacak işkenceden kaçınılmıştı.
- 9 OCAK** Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) DISK'in mahkûmiyet kararını kınadı ve bu durumun Türkiye'nin AET'ye girmesini engelleyeceğini söyledi.
- 10 OCAK** Bakan Akbulut, işkencede ölümlü iddia edilen Enver Şahan'ın sorusunu devam ederken aniden rahatsızlanıp hastanede olduğunu söyledi.
- 11 OCAK** Seçim gezisi sırasında kendisine "yalancı" diyen Özal'a dava açan işçi Namık Yılmaz, davadan vazgeçmesi için 6 polisin kendisini dövdüğünü söyledi.
- 12 OCAK** İnsan Hakları Derneği'nin, tüzüğü İçişleri Bakanlığının noksantılı ve yasaya aykırı bulunduğu gereğiyle geni çevrildi.
- 13 OCAK** Kapıkule davasında samıklara işkence yapan bir komiser ile Edirne Siyasi Şube Müdürü 3'er ay hapse mahkûm oldular, cezalar tecil edildi.

Turban

- 25 ARALIK** Evren'in, üniversitelerde kız öğrencilerin turban takmalarının "önlenmesi istediği"nin belirtilemediği üzerine YÖK konuyu inceliyor.
- 27 ARALIK** YÖK: Evren'in uyarı doğrultusunda üniversitelerde turbanı yasağı.
- 6 OCAK** Turban yasağının kaldırılması için İstanbul Üniversitesi önünde öğrenciler açık grevi yapıyorlar.
- 7 OCAK** Ozal, "turban yasağı" konusunda Mersin'de, "3-4 kız öğrenci turban taktı diye irtica mı geldi?" dedi.
- 9 OCAK** Evren, Çukurova Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada "irtica vardır".
► Ozal, "irticamın bir tehdit teşkil ettiği konusunda Evren ile aynı görüşte olduklarını" söyledi.
- 13 OCAK** Ozal turbanlı öğrencilere "ders başı açık girin, günah sizin değil, siz oraya söyle sokanlardır" dedi.
- 15 OCAK** Ordu'nun irtica için Evren'e "uyarı mektubu" verdiği ileri sürüiliyor.

Öğrenci Sorunları

- 27 ARALIK** İstanbul ITÜ, Yıldız ve Marmara Üniversitelerinde öğrenciler dün yemek yemeyerek YÖK'ü protesto ettiler.
- 29 ARALIK** Ankara'da 23 öğrenci, dernekleri üzerindeki haksız gözaltı, baskı ve işkence gibi antidemokratik uygulamalar protesto etmek için açık grevine başladı.
- 31 ARALIK** Açık grevi yapanların sayısı Ankara'da 47, İzmir ve Bursa'da 29 oldu.
- 7 OCAK** Öğrenci Postası Dergisi sahibi Serhat Şimşek polise götürüldü. Şimşek'i arayan avukatına Siyasi Şube'den "gözaltında kimse yok" dedi.
- 9 OCAK** 800 kadar öğrenci gözaltına alınan 3 arkadaşları dolayısıyla İstanbul Üniversitesi kapısına siyah çelenk astılar, üç kişi gözaltına alındı.

Ekonomi

- 17 ARALIK** Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan bir çalışmaya göre Türkiye'de vergi gelirlerinin yarıya yakın böülümlü iç ve dış borç ödemelerine gitmekte.
- 22 ARALIK** İstanbul'da bir yılda 12 bin haciz karan verildi.
- 3 OCAK** Resmi enflasyon açıklandı: % 34.6 (DIE)
- 5 OCAK** TÜSİAD araştırmasına göre alle reislerinin gelirleri 5 yılda düştü.
- 6 OCAK** İşve İşçi Bulma Kurumu'nun belirlemelerine göre kayıtlı işsiz sayısı Kasım aya sonunda 1 milyon 74 binin aştı, 1985 sonunda bu sayı 966 bin civarındaydı.
- 8 OCAK** Şehir hatları vapur bileşleri, et, gübre ve otomobil fiyatlarına zam geldi.
- 9 OCAK** Boya, ampul, kumaş ve televizyona zam geldi.

▲ Fransa'da grev. İşçiler demiryolu ulaşımını durdurdu.

Dünyadan

- 17 ARALIK** Pekin'de üniversite öğrencileri Dengin söz verdiği reformların hızlandırılması isteğiyle yürüyüş yapıyorlar.
- 31 ARALIK** Fransa'da grev dalgası. 1968'den bu yana en büyük demiryolu grevine 230 bin işçi katlıyor.
- 2 OCAK** 50 Sovyet göçmeninin ülkelerine geri dönmesi ABD'de şokluk yaratıyor. Göçmenler, "ABD'de hiçbir güvenlik yok, şiddet var. Evdi, arabayıdı diye mücadele etmekten bıktık" dediler.
- 7 OCAK** Fransa'da tren, metro, otobüs grevlerinden sonra elektrik ve gaz işletmelerinde de CGT tarafından grev başlatıldı.

İşçi Olayları

- 18 ARALIK** Bakırköy'de kurulu Derby LASTİK'te Laspetkim İş Sendikası'na başlayan greve, sendika üyesi 200 işçi katlıyor.
- 19 ARALIK** Üsküdar'da Tekel'in tütin işleme binalarının yıkılmak istenmesini, binada çalışan 700 işçi "ihsiz kalmak istemiyoruz" diye protesto etti.
- 20 ARALIK** Öz Gida-İş'in açık grevi tarafların anlaşması üzerine sona erdi.
- 22 ARALIK** Türk-İş 14. Genel Kurulu Ankara'da başladı.
- 29 ARALIK** Türk-İş seçimlerinde Şevket Yılmaz'ın listesi kazandı. Başkanlık seçiminde Yılmaz 152, Cevdet Selvi 140, Mustafa Özbeck 104 oy aldı.
- 30 ARALIK** 230 işçinin çalıştığı Kartal Sunta ve Tahta Sanayii'nde Ağaç-İş'e bağlı 190 işçi greve başladı.
- 1 OCAK** İstanbul Rami'de Erka Oto Radatoryları işyerinde Otomobil-İş'e bağlı 100 işçi avans ve ikramiyelerin ödenmemesi üzerine mesai bitiminden sonra iki saat iş terketmeyerek protesto eylemi yaptılar.
- 6 OCAK** İstanbul'da Laspetkim-İş, Dora Plastik Fabrikası'nda 230 işçinin katıldığı grevi başlattı.
- 14 OCAK** ► Petro Kimya Tesisleri'nde Petrol-İş'in grev kararı, hükümet ve yargı kararları tarafından yürütülükten kaldırıldı.
- 15 OCAK** İzmir'de Genel Hizmet-İş Sendikası'nın 6 Ocakta başlattığı açık grevi geriye dönük hakların verileceği sözü üzerine sona erdi.
- Basisen Sendikası'na bağlı 154 işçi Şeker Sigorta'da İstanbul, Ankara ve İzmir'de greve başladı.

YENİ DÜSÜN

ŞUBAT'87

AYLIK DERGİ

YAZILARIYLA

SADUN AREN: 24 Ocağın Sekizinci Yılı ve ANAP İktidarının Ekonomik Çıkması /

ALİ TAYGUN: Yar Bana Bir Muhabazakârlı / **TEKTAŞ AĞAOĞLU:**

Üç Şairin Ölümü / **ÖMER B.CANATAN:** Umutlu Olmak Bilimsel Bir Haktır /

GÜRHAN TÜMER: Öteki Suçları / **MUZAFFER SENCER:**

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi / **NECATİ GÜNGÖR:** Sokrates Davası /

FETHİ NACI: Eleştiri Günlüğü / **ÖZDEMİR İNCE:** Her Sığınak Bir Aynadır /

G.LUKACS (Yakup Şahan): Kapitalizmin Çöküş Döneminde Yazın Erlerinin Durumu /

VEYSEL ÖNGÖREN: Şiirimizde İki Tarz / **A.HAŞİM AKMAN:**

Resimde 1940 Atağı: "D" Grubu'ndan Yeniler'e / **Y.RITSOS (Herkül Millas):**

Yer Değiştirmeler / **CEMAL BALİ AKAL:** M.Hernandez / **ZEYNEP AVCI:**

"Birinci" Dünyanın Gözüyle "Üçüncü Dünya" Sinemasına Nasıl Bakıyor /

MERİH AKOĞUL: İstanbul Fotoğraf Günleri / **ÖNER YAĞCI:** Kitaplar /

ULUĞ NUTKU: Satranç / **FERRUH DOĞAN, SEMİH POROY:** Karikatür

SÖYLEŞİLER

YILMAZ ONAY - Mehmet Salim / DANIEL VIGLIETTI - Mehmet Ünal /

Prof.ABDUKADİR AYTMATOV - Şükran Kurdakul /

İLHAN BERK - Enver Ercan / NURİ İYEM - A.Haşim Akman

ÖYKÜLER

Jean-Pierre Clerc (Hüseyin Baş): Sakıncalı Boğa /

OSMAN ÇALLI: Düş Gezginleri

ŞİİRLERİYLE

Can Yücel / İlhan Berk / Başaran / Talip Apaydin / Erdoğan Alkan /

Afşar Timuçin / Aydın Hatipoğlu / Ataoğlu Behramoğlu / Adnan Özer /

Hüseyin Haydar, / Ahmet Erhan / Şükrü Erbaş

BAYİLERDE